

Eva Kursu

KAKSIKIELISEN ERIKOISALAN SANASTON TOIMITTAJAN TYÖNKUVA JA KOMPETENSSIT

Tapaustutkimus suomalais-venäläisen tullisanaston
toimittamisesta

TIIVISTELMÄ

Eva Kursu: Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan työnkuva ja kompetenssit. Tapaustutkimus suomalais-venäläisen tullisanaston toimittamisesta.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelma, venäjän kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Marraskuu 2021

Käännösmarkkinoilla ei ole harvinaista, että toimeksiantona on toimittaa tai editoida jonkun toisen tekemä keskeneräinen työ, eräänlainen ”raakamateriaali”. Käännösten lisäksi tämä pätee myös leksikografisiin ja terminologisiin tuotteisiin, kuten kaksikielisiin erikoisalan sanastoihin, koska usein niitä eivät laadi ammattileksikografit tai -terminologit, vaan esimerkiksi kyseessä olevan erikoisalan asiantuntijat tai vaikkapa yrityksen tai laitoksen henkilöstö. Ilmiön taustalla lienevät muun muassa resurssien säästöpyrkimykset. Tässä tilanteessa nousee kysymys, mitä kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaminen pitää sisällään ja mitä kompetensseja sen suorittamiseen tarvitaan, toisin sanoen, kenet tehtävään kannattaa palkata tai kannattaako toimeksiantoa ottaa vastaan.

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää tapaustutkimuksen kautta, mitkä ovat kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetenssit. Tutkimuksen taustalla on Suomen tullille suorittamani toimeksianto, jossa toimitin tullin henkilökunnan laatiman, keskeneräisen suomalais-venäläisen tullisanaston asiasisällöltään valmiiksi kirjalliseksi tuotteeksi, eräänlaiseksi prototyyppiä, jonka lopulliset muotoilu- ja julkaisukysymykset jäivät asiakkaalle. Tutkimuksen aineistona käytän siis keskeneräistä tullisanastoa, toimitettua sanastoa, asiakkaalle suorittamaani kyselyä sekä toimitusprosessin aikana pitämäni toimittajan päiväkirjaa, jossa puntaroin eri kompetenssien esiintyvyyttä, tarvetta ja merkitystä sekä keskinäistä suhdetta.

Tutkielma on bottom up -tutkimus, jossa tutkimusaineisto ja sen esikäsittely ovat vaikuttaneet teoriaosuuden muodostumiseen. Teoriaosuudessa on laadittu lista hypoteettisista kompetensseista, joita kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja tarvitsee. Tutkimustuloksista nähdään, pitääkö hypoteesi paikkansa ja onko kompetenssilista tyhjentävä. Kompetenssiperustana on EMT 2017 -viitekehyksen mukaiset *kääntäjän kompetenssit*, joiden lisäksi erityisiä tarvittavia kompetensseja ovat *leksikografisen, terminologisen ja psykologisen kompetenssi*. Viimeksi mainittujen kolmen erityiskompetenssin teoreettinen tausta on V. P. Berkovin *Kaksikielisen leksikografian* oppikirjassa (*Dvuazyčnää leksikografija*) vuodelta 2004, Igor Kudashev'in vuoden 2007 väitöskirjassa *Erikoiskielen sanakirjojen suunnittelu kääntäjien tarpeisiin* (*Proektirovanie perevodčeskih slovarej special'noj leksiki*) sekä suomalaisen terminologian perusteoksia, kuten *Sanastotyön käsikirja* (1988) ja joukko alan artikkeleita.

Tutkielman analyysisiosiossa tarkastellaan toimittajan päiväkirjan havaintoja intro- ja retrospektiivisesti laadullisessa sisältöanalyysissä. Tutkimusta varten on pidetty erillistä toimittajan päiväkirjaa. Tullisanasto on toimitettu ensin MyTerMS-terminhallintaohjelmalla, mistä aineisto on siirretty PDF-tiedostoon, joka on palautettu asiakkaalle. Tullisanastoon on myös laadittu asianmukaiset lisäosat.

Tutkimustulokset tukevat johdannossa ja teoriaosiossa esitettyjä hypoteeseja kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetensseista: kompetenssilista osoittautuu tyhjentäväksi. Kääntäjän kompetenssit muodostavat välttämättömän perustan, joka ei ole kuitenkaan riittävä, vaan terminologisen ja leksikografisen kompetenssin merkitys on ratkaisevin. Psykologinen kompetenssi vaikuttaa symbioottisesti kaikkeen toimittamisprosessissa ja siihen panostamalla voidaan tukea muita kompetensseja ja paikata niissä ilmenneitä puutteita. Terminologisessa kompetenssissa ilmenneet puutteet ovat erikoisalalla ja viranomaisviestinnässä vakavuusasteeltaan suurempia, kuin leksikografisessa kompetenssissa, vaikka molemmat ovat olennaisia työn kannattavuuden kannalta.

Tutkimus onnistuu vastaamaan tutkimuskysymykseen ja avaa uutta polkua leksikografiseen, terminologiseen sekä kompetenssitutkimukseen toimittamisen tai editoinnin näkökulmasta. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää käännösmarkkinoilla tehostamaan rekrytointeja ja säästämään resursseja. Jatkotutkimuksessa voidaan syventyä leksikografian ja terminologian sekä psykologian yhteyksiin.

Avainsanat: leksikografia, terminologia, terminografia, sanakirjatyö, termityö, sanastotyö, toimittaminen, editointi, sanakirja, sanasto, erikoisala, erikoiskieli, tulli

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KAKSIKIELISEN ERIKOISALAN SANASTON TOIMITTAJAN KOMPETENSSIT	4
2.1 Toimittamisen eri tasot ja kääntäjän kompetenssit	5
2.2 Sanaston toimittaminen ja toimittajan leksikografinen kompetenssi	9
2.3 Termityön peruskäsitteitä ja toimittajan terminologinen kompetenssi	16
2.4 Psykologinen kompetenssi	24
3 SUOMALAIS-VENÄLÄISEN TULLISANASTON TOIMITTAMINEN	25
3.1 Aineisto, metodi ja aineiston käsittely	26
3.2 Aineiston analyysi	31
3.2.1 Kääntäjän kompetenssit	32
3.2.2 Leksikografinen kompetenssi	37
3.2.3 Terminologinen kompetenssi	47
3.2.4 Psykologinen kompetenssi	54
4 YHTEENVETO	57
4.1 Tutkimustulokset ja tutkimuskysymykseen vastaaminen	57
4.2 Tutkimuksen kriittinen arviointi, jatkotutkimusmahdollisuudet sekä tutkimustulosten käytännön soveltaminen	61
LÄHTEET	63
Aineistolähteet	63
Kirjallisuuslähteet	63
LIITTEET	I
Liite 1. Käyttäjäkysely ja toimeksiantajan vastaukset	i
Liite 2. Tullisanaston käyttöohjeet	vii
Liite 3. Näyte toimitetusta tullisanastosta	x
РЕЗЮМЕ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ	XIV

1 JOHDANTO

Kaksikielinen sanakirja- ja termityö on vaativaa asiantuntijatyötä, mutta käytännössä vallitsee tilanne, jossa kaksi- tai monikielisiä sanakirjoja tai sanastoja laativat usein muut kuin leksikografit eli sanakirjatyön asiantuntijat tai terminologit eli termityön asiantuntijat. Erityisesti suppeampia sanastoja laativat usein kyseessä olevan erikoisalan asiantuntijat tai vaikkapa yrityksen tai laitoksen henkilöstö. Pääasiallisia syitä tähän lienevät resurssien säästöpyrkimykset sekä tietämättömyys työn vaativuudesta ja toisaalta vaihtelevat lopputuotteelle asetettavat laatuvaatimukset, jotka riippuvat tuotteen käyttötarkoituksesta: johonkin tilanteeseen riittää pikaisesti laadittu, merkityksen ymmärtämistä tukeva tuote, toisessa tilanteessa tuotteen laatutaso voi olla suorassa yhteydessä oikeuden toteutumiseen, esimerkiksi lain ja hallinnon alan viranomaistekstien kohdalla. Tilanne on joka tapauksessa se, että eritasoisia leksikografisia ja terminologisia tuotteita laaditaan ja toisinaan kääntäjälle saattaa tulla tarjolle sellainen toimeksianto, jossa tehtävänä on tarkistaa, viimeistellä ja saattaa loppuun jonkun toisen tekemä leksikografinen tai terminologinen ”raakatyo”. Silloin nousee kysymys, kannattaako toimeksiantoa ottaa vastaan ja mihin täytyy varautua, toisin sanoen riittääkö oma kompetenssi tehtävän suorittamiseen. Toimeksiantajan täytyy puolestaan harkita, kenet työhön kannattaa palkata, mikäli ammattilaisen leksikografian tai terminologian palkkaaminen ei tule kyseeseen.

Tämän tapaustutkimuksen tavoitteena on selvittää, *mitä kompetensseja kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja tarvitsee*. Tähän **tutkimuskysymykseen** haetaan vastausta toimittamalla kaksikielinen erikoisalan sanasto ja analysoimalla tätä prosessia kompetenssinäkökulmasta. Tutkimuksen aineistona on suomalais-venäläisen tullisanaston raakaversio, sanaston toimittajan ja tutkimuksen tekijän päiväkirja toimittamisprosessista ja siinä tarvituista kompetensseista, lopullinen, toimitettu sanasto sekä käyttäjäkysely vastauksineen. Tutkimusaihe kumpuaa Suomen tullille suorittamastani toimeksiannosta, jossa toimitin tullin henkilökunnan laatiman, keskeneräisen tullisanaston suomesta venäjään mahdollisimman valmiiksi sanastotuotteeksi asiakkaan toiveiden puitteissa.

Kaksikielisten erikoisalojen sanakirjojen *suunnittelua* (ven. *проектирование*) on tutkinut Igor Kudashev vuonna 2007 julkaistussa väitöskirjassaan *Proektirovanie perevodčeskih slovaroj special'noj leksiki* ('Erikoiskielen sanakirjojen suunnittelu kääntäjien tarpeisiin'), mutta vastaavien keskeneräisten versioiden *toimittamisesta* (tai *editoinnista*) ei juuri löydy aikaisempaa tutkimusta, vaikkakin sanakirjojen suunnittelu- ja laatimisprosessia

kokonaisuudessaan kutsutaankin suomenkielisessä leksikografian diskurssissa *toimittamiseksi* (esim. Lehtosalo & Tyysteri, 2013, 7). Tämän tutkimuksen kohteena on kuitenkin nimenomaan jonkun toisen tekemän ”raakamateriaalin” tarkistaminen, korjaaminen, jäsentely ja viimeistely, ja viitataan *toimittamisella* (ven. *редактирование*) tässä tutkimuksessa nimenomaan tähän prosessiin. Hypoteesini kuitenkin on, että mitä keskeneräisempi ja epäsystemaattisempi toimitettava sanastoaineisto on, sitä enemmän toimittaminen muistuttaa suunnittelua.

Toimitettavaksi saamani tullisanaston raakaversio oli Excel-tiedosto, jonka koko oli noin 2100 riviä eli sana-artikkelia, jotka koostuivat suomenkielisistä hakusanoista (vasen sarake) sekä venäjänkielisistä vastineista (oikea sarake). Hakuyksikkölistan eli varsinaisen sanaston rungon lisäksi tiedostossa oli erillinen Excel-välilehti, johon oli koottu tullin henkilökunnan kenttätöissä ja asiakaspalvelussa (esimerkiksi tullitarkastuksessa, puhallustestin tekemisessä) tarvittavia fraaseja ja dialogeja. Sanaston kielipari ja -suunta olivat suomi–venäjä. Sanaston rungossa oli pyritty noudattamaan aakkosjärjestystä ja fraasivälilehdessä temaattista järjestystä. Palautin lopputuotteen tilaajalle kolmessa eri tiedostomuodossa: Excel-, Word- ja PDF-tiedostoina. Varsinaisen toimittamistyön tein ensin MyTerMS-terminhallintaohjelmassa sekä lopullisen tiedoston järjestelyineen ja muotoiluineen Wordissa. Toimittamisprosessin aikana pidin toimittajan päiväkirjaa samaisessa raakan sanaston Excel-tiedostossa, johon tein ylimääräisiä sarakkeita muistiinpanoja varten: tein siis jokaisesta tietueesta omat muistiinpanot, mutta lisäsin myös uuden Excel-välilehden yleisluontoisia muistiinpanoja varten. Päiväkirjaan dokumentoin prosessin aikana kohtaamani ongelmat, niiden ratkaisemisessa käyttämäni keinot ja strategiat sekä tähän tarvitsemäni kompetenssit. Päiväkirjan tuloksista raportoin ja analysoin niitä tutkielman empiirisessä osiossa.

Aluksi tutkimuksen aiheen oli tarkoitus olla kokonaan terminologinen ja halusin analysoida tullitermejä ammatillisen kiinnostuksen vuoksi. Kuitenkin saamaani tutkimusaineistoa käsitellessäni huomasin, että aineisto koostuu suurimmaksi osaksi muista kielen yksiköistä, kuin erikoisalan termeistä, joten olisi parempi keskittyä tutkimuksessa enemmän leksikografiaan, jotta koko aineisto olisi mukana. Varsinaisia tullitermejä oli myös melko vähän, ja termistöä oli muiltakin risteäviltä aloilta runsaasti. Teoriaan tutustuessani huomasin myös, että keskeneräisten leksikografisten tuotteiden toimittamisesta ei ole tehty erillisiä tutkimuksia. Tällaiset toimeksiannot ovat kuitenkin täysin mahdollisia käännösmarkkinoilla, joten mielestäni oli relevanttia tehdä kyseinen tutkimus omaksi polukseksi leksikografisessa ja terminologisessa tutkimuksessa. Kompetenssia sekä kääntäjän kompetensseja on tutkittu, mutta

sanaston toimittajan kompetenssien selvittäminen kerryttäisi uutta tietoa myös kääntäjänkompetenssitutkimukseen.

Tutkimuksen teoreettiseen osioon on kirjallisuuden ja aineiston esityöstämisen perusteella koottu lista kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan hypoteettisista kompetensseista. Kyseessä on bottom up -tutkimus, jossa tutkimusmateriaali on vaikuttanut teoreettisen osion muodostumiseen. Näin ollen teoreettisessa osiossa kootun kompetenssilistan paikkansapitävyyttä ja tyhjentyvyyttä testataan sanastoprojektin avulla ja tuloksia analysoidaan tutkimuksen empiirisessä osiossa. Hypoteesini mukaan kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja tarvitsee ”työkalupakkiinsa” kääntäjän kompetensseista muodostuvan perustan, jonka lisäksi työssä tarvitaan erityisiä ”työkaluja”: leksikografista, terminologista ja psykologista kompetenssia, joka heijastaa sanaston toimittajan työnkuvan edellyttämiä henkilökohtaisia luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia. Hypoteesini mukaan kääntäjän kompetenssit ovat välttämättömiä, mutta ei riittäviä edellytyksiä sanaston toimittajan työlle, ja leksikografisen sekä terminologisen kompetenssin merkitys on ratkaisevassa asemassa.

2 KAKSIKIELISEN ERIKOISALAN SANASTON TOIMITTAJAN KOMPETENSSIT

Vaikka kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan työnkuvasta ja kompetensseista ei löytynyt aikaisempaa tutkimusta, voidaan tässä tutkimuksessa lähteä aihetta lähimpänä olevasta kompetenssitutkimuksesta eli kääntäjän kompetensseista. Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja tarvitsee luonnollisesti vähintään samoja kompetensseja, kuin sellaisen laatija, ja työelämässä kääntäjät voivat saada muiden monipuolisten työtehtäviensä ohella myös sanastoiheisia toimeksiantoja – läheskään aina ei sanastoa laadi tai toimita leksikografian tai terminologian asiantuntija. Lisäksi on erittäin yleistä, että kääntäjät oikolukevat, tarkistavat, revisoivat tai editoivat toistensa käännöksiä, eli he toimivat periaatteessa tekstin *toimittajan* tai *editoijan* roolissa. Tekstien korjaamisen, editoinnin ja toimittamisen perusteet pitäisi olla kääntäjällä tai kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajalla hallussa jo lähtökohtaisesti, mutta varsinaisen sanaston toimittajan kompetenssikonaisuuden perustaksi sopii kääntäjän kompetenssikehyksen tuorein versio *Competence Framework 2017*, joka on laadittu European Master in Translation -kääntäjänkoulutusverkoston (EMT) hankkeena. Siinä luetellut kääntäjän kompetenssit ovat seuraavat: 1) kielellinen ja kulttuurillinen kompetenssi; 2) kääntämiseen liittyvä kompetenssi; 3) teknologinen kompetenssi; 4) persoonallinen ja interpersoonallinen kompetenssi sekä 5) palvelujen tarjoamiseen liittyvä kompetenssi (EMT 2017, 4)¹.

On selvää, että jotta työn tulos olisi laadukas sekä käytetyt resurssit optimaalisella tasolla, kaksikielisen sanaston tai sanakirjan toimittaja tarvitsee vähintään perustietämystä ja kokemusta leksikografiasta ja terminologiasta. Leksikografia on sanakirjatyötä, sanalla sanoen sanakirjojen suunnittelua ja laatimista. Terminologia on puolestaan termityötä², joka koostuu termien ja käsitteiden inventoinnista, käsitteiden välisten suhteiden selvittämisestä, käsitteiden määrittelemisestä, termien yhdistämisestä käsitteisiin ja päinvastoin sekä työn tuloksena syntyneiden tietojen tallentamisesta esimerkiksi sanastoihin tai termipankkeihin (SFS 1988, 13). Erikoiskielessä sekä erikoisalan sanastossa termeillä on ratkaiseva rooli ja viestinnän onnistuminen riippuu paljolti termien ja niiden vastineiden oikeellisuudesta. Toimitettavana olevan sanaston valmiuden asteesta riippuu, kuinka syvällistä ja perusteellista muokkaaminen

¹ Kaikki englannin- ja venäjänkielisistä lähteistä peräisin olevat siteeratut tai referoidut tekstikappaleet sekä teosten nimet ovat itse kääntämiäni.

² Suomalaisessa terminologian kirjallisuudessa terminologisesta työstä käytetään yleisesti nimitystä *sanastotyö*, mutta olen käyttänyt tämän nimityksen rinnalla nimitystä *termityö*.

ja systematisointi on, mutta toimittajalla on joka tapauksessa oltava vähintään perustietämys ja kokemusta sanakirjojen tai sanastojen laatimisesta.

Berkovin (2004, 210) mukaan kaksikieliseen sanakirjatyöhön ei riitä ainoastaan hyvä kielitaito sanakirjan molemmissa kielissä. Kaksikielisen leksikografian on lisäksi oltava hyvä kääntäjä, omattava kielellistä tyyliä sekä osattava tehdä tarkkaa ja täsmällistä vastinetyötä. Nämäkään eivät ole riittäviä ominaisuuksia ja taitoja, vaan merkittävä rooli on myös sellaisilla henkilökohtaisilla piirteillä tai asenteilla kuin ahkeruus, tunnollisuus ja huolellisuus. (mts. 210.) Berkov (2004) mainitsee teoksessaan useaan otteeseen myös pedanttisuuden. Edellä mainittuja voitaisiin nimittää yhteisellä nimityksellä *psykologinen kompetenssi*, ja sen piiriin laskettavia ominaisuuksia voidaan tämän tutkimuksen tulosten perusteella täydentää. Leksikografiseen työhön valittava on Berkovin (2004, 210–211) mukaan myös perehdytettävä leksikografian perusteisiin esimerkiksi teoreettisen kurssin, käytännöllisen harjoitustyön sekä asiantuntijan antaman palautteen muodostamalla perehdytysjaksolla.

Tämän alkukatsauksen perusteella saadaan seuraavanlainen kokonaiskuva: kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetensseihin kuuluu tekstin kääntäjän kompetensseista muodostuva perusta, jonka lisäksi toimittaja tarvitsee ”työkalupakkiinsa” erityisiä työkaluja: leksikografista ja terminologista kompetenssia. Sanaston toimittaja tarvitsee myös tiettyjä henkilökohtaisia ominaisuuksia tai kykyä asennoitua työhön tietyllä tavalla. Analyysivaiheessa selviää, onko teoreettisesta aineistosta poimittu kompetenssilista tyhjentävä sekä minkä kompetenssin tai kompetenssien merkitys korostuu tullisanaston toimittamistehtävässä. Hypoteesini mukaan leksikografinen ja terminologinen kompetenssi tulevat korostumaan.

Seuraavissa alaluvuissa käsitellään tarkemmin kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetenssin pääosa-alueita, joita siis ovat kääntäjän kompetenssit sekä leksikografinen, terminologinen ja psykologinen kompetenssi.

2.1 Toimittamisen eri tasot ja kääntäjän kompetenssit

Tekstin viimeistelylle on olemassa monia nimityksiä eikä alan terminologia ole vielä vakiintunut. Käytössä olevilla nimityksillä voidaan viitata eri asioihin, kuin oikeasti tarkoitetaan. Monella eri nimityksellä saatetaan myös tarkoittaa samaa asiaa (Latomaa 2016). Selvää kuitenkin on, että tekstin viimeistely voi olla eritasoista tai eriasteista, esimerkiksi pintapuolista ja nopeaa (ja kustannuksiltaan matalaa) tai hyvinkin perusteellista, tai sitten näiden väliltä jotakin, mikä on räätälöity asiakkaan tarpeita varten ja muita rajoitteita

myötäillen. Tekstin viimeistelyyn voi myös yhdistää varsinaisen tarkistuksen ja korjaamisen ulkopuolelle jäävää luovaa, editoivaa työtä, jossa esimerkiksi lisätään tai poistetaan asiakokonaisuuksia, muutetaan niiden esitysjärjestystä taikka suunnitellaan tekstin visuaalinen esitystapa johonkin tiettyyn käyttötarkoitukseen, esimerkiksi taittoa varten (ks. Latomaa 2016). Seuraavaksi käydään pintapuolisesti läpi tekstin viimeistelyn olemassa olevia nimityksiä, tasoja ja määritelmiä, ja päästään lopputulokseen, mitä tekstin viimeistelyn tasoa kaksikielisen erikoisan sanakirjan toimittaminen on lähimpänä.

Kielitoimiston sanakirjassa (2020) *toimittaa*-verbi on määritelty tähän kontekstiin seuraavasti: ”koota ja muokata jokin aineisto julkaistavaksi; tehdä tai johtaa tällaista työtä”; ja esimerkiksi on annettu: ”Toimittaa sanakirjaa, sanomalehteä.” Sanasta *julkaistavaksi* seuraa, että raakanaston tarkistus ja viimeistely on perusteellisinta laatua olevaa muokkausta, mutta tässä toimeksiannossa lopullinen, julkaistava visuaalinen muotoilu sekä esipuheen kirjoittaminen jää asiakkaalle, joten palauttamani tuote ei ole vielä sellaisenaan julkaisuvalmis. Muotoilen Word-tiedoston kuitenkin yhtenäiseksi asiakirjaksi, joka noudattaa pitkälle valmiin sanaston rakennetta, esimerkiksi kansilehtineen, sisällysluetteloineen, otsikoineen ja sivunumeroineen. Kyseessä on siis eräänlainen julkaistavan tuotteen prototyyppi, joka on sisällöltään julkaisukelpoinen, mutta ulkoasultaan ja teknisiltä seikoiltaan (julkaisumuoto, tietoväline) vielä avoin.

Nojaan tutkimuksen kannalta olennaisten toimittamiseen liittyvien käsitteiden määrittelyssä editointia ja korjauslukua koskevien termien ISO-standardiin (SFS 17100, 2015), Kielitoimiston sanakirjaan sekä kyseisiä käsitteitä edelleen avaavaan Kielikellon artikkeliin *Oikoluvusta editointiin – tekstin viimeistelyn monet nimet* (Latomaa, 2016). Latomaa (2016) käyttää termejä *editointi* ja *toimittaminen* synonyymisesti. Kielitoimiston sanakirjassa (2020) *editoinnille* on annettu seuraava määritelmä: ”muokata tekstiä tai muuta aineistoa; toimittaa aineisto julkaisu- tai esityskuntoon; vrt. toimittaa”; ja esimerkiksi on annettu: ”Editoida työkseen tekstejä.” *Jälkieditointi* puolestaan liittyy konekääntimen tuottamien käännösten editointiin ihmisen toimesta (SFS 17100, 2015). *Oikoluku*, *oikaisuluku* tai *korjausluku* on toimittamisen pinnallisin taso, jolla parannellaan tekstin oikeakielisyyttä korjaamalla esimerkiksi lyönti-, välimerkki- ja oikeinkirjoitusvirheet. *Tekstintarkistus* on ”tekstin pintatasoa perusteellisempi muokkaus, jossa parannetaan tekstin ymmärrettävyyttä ja sujuvoitetaan ilmaisutapoja”, jolloin voidaan muokata myös virkerajoja ja tyyliä puuttamalla muun muassa sananvalintaan ja toistoon. (Latomaa 2016.) *Toimittaminen* tai *editointi* on Latomaan (2016)

erittelyn mukaan seuraava muokkaustaso, jolla tekstiä muokataan vielä kokonaisvaltaisemmin, esimerkiksi muutetaan tekstin kokonaisrakennetta ja asioiden esittämisjärjestystä.

Kaksikielinen toimittaminen voi olla erityisen hyödyllistä siinä tapauksessa, kun muokattavana on teksti, jonka kirjoittajan äidinkieli tai A-työkieli on muu kuin kieli, kuin toimitettavan aineiston lähtö- tai tulokieli, kuten osittain on asianlaita tullisanastossa. Tekstintarkistusta lähellä oleva käsite on *käännöstarkistus* (myös *revisointi* ja *vertaileva tekstintarkistus*), jossa kohdetekstiä verrataan lähdetekstiin (SFS 17100, 2015). Tällä toimittamisen tasolla käännöstä tarkastellaan sekä itsenäisenä tekstinä että suhteessa lähtötekstiin, etenkin sisällön vastaavuuden ja käännösratkaisujen sopivuuden osalta (Latomaa 2016).

Tullisanastoon tehdään toisaalta käännöstarkistusta ja toisaalta toimittamisen (editoinnin) piiriin kuuluvia muokkauksia muun muassa siten, että monia välilehtiä ja satunnaisessa järjestyksessä olevia sanalistoja sisältävä, alkuperäinen Excel-tiedosto viedään ensin MyTerMS-terminhallintaohjelmaan tietokannaksi ja siitä edelleen uudeksi Word-tiedostoksi, jossa hakuyksiköt ovat aakkosjärjestyksessä ilman ylimääräistä ainesta, esimerkiksi monta kertaa esiintyviä samoja hakuyksiköitä eli tupla-artikkeleita ja tyhjiä rivejä. Varsinainen sanastotuote, johon luodaan myös kansilehti, sisältö, käyttöohjeet, lista käytetyistä lyhenteistä ja merkinnöistä, fraasiliite sekä suomalais-venäläinen hakemisto ja lähdeluettelo, tehdään lopulta Wordissa ja siitä otetaan edelleen PDF-tiedosto. Toimeksiantajalle palautetaan molemmat tiedostot, joita hän voi käyttää ja jalostaa edelleen parhaaksi katsomallaan tavalla esimerkiksi sanaston julkaisuvaiheessa. Tästä nähdään, että suomalais-venäläisen tullisanaston toimittamisen perusteellisuus ylittää vähintään toiseksi ylimmälle tasolle, jos ylimpänä pidetään julkaisuvalmista tuotetta. Jäljelle jäävä keskeneräisyys ei kuitenkaan liity asiasisältöön, vaan ainoastaan muotoiluun sekä julkaisukysymyksiin.

Tekstejä muokataan eri tarkoituksiin vaihtelevilla budjeteilla, aikatauluilla ja tilaajan toiveilla, jotka kaikki vaikuttavat viimeistelyn laajuuteen sekä lopputuotteen laatuun ja valmiusasteeseen. Tutkimuksen taustalla olevan toimeksiannon tarkoitus on kuitenkin sanaston perusteellinen sisällöllinen toimittaminen sekä alustava muotoilu yhtenäiseksi tuoteprototyypiksi. Näin ollen tulen työssäni ylittämään varsinaisen toimittamisen rajat ja käytännössä suunnittelen tullisanaston alusta alkaen luomalla Excel-tiedoston pohjalta uuden, yhtenäisen kirjallisen tuotteen lisäosineen. Vaikka yleiskatsaus toimittamiseen ja sen eri tasojen tunnistaminen on hyödyllistä ennen kaksikielisen erikoisalan sanaston (tai minkä tahansa tekstin) toimittamiseen ryhtymistä, tämän tekstilajin eli systemaattisuuden pyrkivän

hakuteoksen³ ollessa kyseessä se ei riitä. Siispä sanakirja- ja sanastotyön sekä sanakirjan toimittamisen pääasiallisia teoreettisia lähtökohtia tarkastellaan seuraavaksi.

Kääntäjän kompetenssit on jaettu EMT-viitekehyksessä viiteen osaamisalueeseen: 1) kielelliseen ja kulttuurilliseen; 2) kääntämiseen liittyvään; 3) teknologiseen; 4) persoonalliseen ja interpersoonalliseen sekä 5) palvelujen tarjoamiseen liittyvään (EMT 2017, 4). Näiden kompetenssien katsotaan olevan yhtä tärkeitä ja toisiaan täydentäviä, ja kukin niistä koostuu tietyistä tiedoista ja taidoista, jotka ovat oleellisia käännösalan maisterintutkinnon sekä laadukkaan käännöspalvelun tarjoamisen kannalta (mts. 5). EMT-kehvyksessä (2017, 3) käsite *kompetenssi* määritellään seuraavasti:

todistettu kyky käyttää tietoja ja taitoja sekä henkilökohtaisia, sosiaalisia ja/tai metodologisia kykyjä työssä tai opiskelutilanteissa sekä ammatillisessa ja henkilökohtaisessa kehityksessä.

Toisin sanoen, kompetenssi tarkoittaa kykyä käyttää kaikkia niitä tietoja ja taitoja, jotka mahdollistavat tehtävien suorittamisen sekä tekijän kehittymisen ammatillisella ja henkilökohtaisella tasolla. Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi, mitä kääntäjän kompetenssit pitävät sisällään.

Ensinnäkin kääntäjän on omattava työkieliinsä ja näiden taustalla olevien kulttuureihin liittyvä kielellisten, sosiolingvististen, kulttuurillisten sekä kulttuurinvälisten tietojen ja taitojen muodostama mentaalinen kokonaisuus, joka toimii hyvän käännöskompetenssin perustana (*kielellinen ja kulttuurillinen kompetenssi*). Käytännössä tämä tarkoittaa korkeaa kielitaitoa ainakin kahdessa työkielessä (vähintään C1 eurooppalaisen viitekehyksen mukaan, jossa C2 on korkein taso). (EMT 2017, 6.) Toiseksi koulutettu ja pätevä kääntäjä omaa kaikki ammattimaiseen käännösprosessiin liittyvät strategiset, metodologiset sekä temaattiset taidot (*kääntämiseen liittyvä kompetenssi*) (EMT 2017, 7). Nämä hankitaan esimerkiksi kääntäjänkoulutuksessa teorian ja käytännön kautta, alan kirjallisuutta hyödyntämällä, harjoituksesta ja työkokemuksesta. Kolmanneksi kääntäjän kompetenssiin kuuluvat kaikki ne tiedot ja taidot, joita tarvitaan nykyisen ja tulevan käännösteknologian hyödyntämiseen käännösprosessissa (*teknologinen kompetenssi*) (EMT 2017, 9). Tähän kompetenssiin kuuluu myös konekääntämisen piiriin kuuluvien teknologisten työkalujen perustuntemus sekä kyky soveltaa niitä (mts. 9). Yksittäisten ohjelmien hallitsemisen lisäksi olisi järkevää puhua

³ Oikoluku, editointi, käännöstarkistus, revisointi ja niin edelleen liittyvät kuitenkin enemmän kokonaisiin teksteihin kuin sanastoihin, vaikka tullisanastossa on myös kokonaisista lauseista koostuva fraasiliite.

yleisestä teknologisesta valmiudesta eli kyvystä ja halukkuudesta oppia uuden käännösteknologian käyttöä.

Neljänneksi kääntäjän kompetenssiin kuuluu joukko henkilökohtaisia ja inhimilliseen kanssakäymiseen liittyviä yleistaitoja, jotka edesauttavat sopeutumista ja työllistymistä (*persoonallinen ja interpersoonallinen kompetenssi*). Näitä ovat muun muassa oman työn suunnittelu- sekä ajankäyttötaidot, kyky noudattaa määräaikoja, annettuja ohjeita ja täsmennyksiä, tiimityöskentely mukaan lukien virtuaalisissa, monikulttuurisissa ja -kielissä ympäristöissä, kyky käyttää sosiaalista mediaa ammatillisiin tarkoituksiin vastuullisesti, kyky huomioida ja mukauttaa työympäristön ergonomiaa, kyky jatkuvaan itsearviointiin sekä omien kompetenssien ja taitojen pitämiseen ajan tasalla. (EMT 2017, 10.) Viidenneksi kääntäjän kompetenssiin kuuluu valmius asiakaspalveluun ja palveluntarjoamiseen kieli- ja käännösosalalla, ja se koostuu muun muassa asiakastietoisuudesta, neuvottelukyvyyistä sekä projektinhallinta- ja laadunvarmistustaidoista (*palvelujen tarjoamiseen liittyvä kompetenssi*) (EMT 2017, 11).

Nämä tiedot ja taidot muodostavat siis kääntäjän kompetenssin ja sisältyvät kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetenssiin ollen sen perusta. Sanaston toimittajalla on kuitenkin oltava lisäksi erityisosaamista, joka liittyy työn luonteeseen siinä kohdin, missä se poikkeaa kääntäjän työnkuvasta ja johon syvennyttään seuraavaksi.

2.2 Sanaston toimittaminen ja toimittajan leksikografinen kompetenssi

Leksikografinen kompetenssi muodostuu tiedosta, osaamisesta ja kokemuksesta sanakirjatyöstä. Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan pitäisi olla perehtynyt kaksikielisen sanakirjatyön käytännön teoriaan, jota käsitellään tässä alaluvussa. Berkov (2004, 4, 210) esittää, ettei sanakirjatyöhön riitä ainoastaan lähde- ja kohdekielen korkea taito, vaan lisäksi tarvitaan käännöskompetenssia, kielellistä tyyliä sekä ahkeruutta, tunnollisuutta, huolellisuutta, luovuutta ja ”kielikorvaa”. Ennen sanakirjatyöhön ryhtymistä potentiaaliset tekijät pitäisi myös perehdyttää leksikografian teoriaan ja käytäntöön esimerkiksi pitämällä heille luennoista ja harjoituksista muodostuva perehdytysjakso (mts. 210–211).

Leksikografian pääperiaate on: ”mahdollisimman paljon tietoa mahdollisimman pienessä tilassa lukijan tarpeet huomioiden” (Berkov 2004, 4). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että sanakirjan täytyy olla mahdollisimman helppokäyttöinen ja tarvittavan tiedon löytämiseen menee mahdollisimman vähän aikaa (Berkov 2004, 222). Tämän ihanteen saavuttamiseksi on

kaksikielisessä käytännön leksikografiassa lukuisia vakiintuneita leksikografisen tiedon esittämisen ja tiivistämisen keinoja, joista tässä alaluvussa pureudutaan niihin, jotka ovat oleellisia tullisanaston toimittajalle. Aluksi selvitetään, mistä ja miten sanakirjatyö aloitetaan ja mitä esiselvityksiä, -valintoja ja -päätöksiä on tehtävä.

Sanakirjatyö aloitetaan suunnittelusta. Suunnitteluvaiheeseen panostamalla pystytään vastaamaan paremmin kohderyhmän tarpeisiin ja leksikaalinen aineisto saadaan esitettyä parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi laadukkaan sanakirjan odotetaan olevan systemaattinen eli järjestelmällinen ja tarkka, mikä tarkoittaa samanlaisten ilmiöiden kuvaamista aina samalla tavalla. Tätä on vaikea toteuttaa ilman suunnittelua. Suunnitteluun panostaminen myös säästää resursseja tulevaisuudessa. Kokemus onkin osoittanut, että harvemmin sanakirjaprojekti saadaan päätökseen alkuperäisellä budjetilla ja aikataululla. (Kudashev 2013, 22.) Sanakirjan tärkeimpiä etukäteen suunniteltavia ominaisuuksia ovat sen käyttötarkoitus ja kohderyhmät, tietoväline, leksikografisen kuvauksen kohteet sekä niiden sisältö ja esittämistapa (mitä kuvataan, mitä tietoja siitä annetaan ja missä muodossa), tiivistämiskeinot sekä hakua nopeuttavat ja helpottavat navigointikeinot, mahdollinen suhde muihin teoksiin kuten emoteokseen, mistä osista sanakirja koostuu sekä niiden järjestys ja rakenne, ja lopulta sanastoprojekti itsessään. (mts. 23–33.)

Sanakirjan suunnitteluun vaikuttavat tekijät voidaan jakaa *varsinaisiin leksikografisiin tekijöihin* ja *ulkoisiin tekijöihin*, joista ensimmäiset perustuvat käyttäjien tarpeisiin ja jälkimmäiset ulkomaailman asettamiin rajoituksiin. Varsinaiset leksikografiset tekijät kuvastavat sanakirjan käyttäjien tietotarpeita sekä tämän tiedon hakemiseen ja käsittelyyn liittyviä tarpeita. Ulkoisia tekijöitä ovat sanakirjahankkeen käytössä olevat resurssit, kuten henkilöstö, työinfrastruktuuri ja budjetti, näitä resursseja tarjoavien tahojen mahdolliset vaatimukset ja toiveet sekä laajemman ympäristön, kuten kieliyhteisön tai yhteiskunnan, perinteet ja ennakko-odotukset. (Kudashev 2013, 27–29.) Muita ulkoisia tekijöitä ovat muun muassa leksikografian tausta, koulutus ja aiempi kokemus sanakirjatyöstä (Kudashev 2007, 71–73). Käytännössä kaikki nämä tekijät kilpailevat keskenään ja leksikografi joutuu tekemään kompromisseja ja ratkaisemaan ongelmia tapauskohtaisesti, eikä sanakirja voi koskaan olla järjestelmällinen joka näkökulmasta (Kudashev 2013, 28). Kudashev (2007, 71) huomauttaakin, että sanakirjatyössä subjektiivisilla tekijöillä on edelleen suuri merkitys, ja Berkov (2004, 4) puolestaan muistuttaa, että sanakirjatyö on taitolaji ja että myös leksikografian ”kielikorvalla” on tärkeä rooli. Systemaattisuuden ja tarkkuuden lisäksi sanakirjatyössä on siis tilaa myös intuitiolle ja luovuudelle.

Leksikografi ei yleensä tiedä tarkkaan tulevan sanakirjan käyttäjien tarpeita, ja ihanteellista olisikin suorittaa aiheesta oma käyttäjätutkimuksensa, kuten haastattelu tai kysely (Kudashev 2013, 27–29). Käyttäjät eivät myöskään välttämättä osaa vastata ympäröiväisiin kysymyksiin tai Kudashevia (2013, 29) lainaten ”arvioida sellaisia innovaatioita, joista heillä ei vielä ole kokemusta”. Näin ollen kysely olisi hyvä muotoilla esimerkiksi monivalintakysymyksiksi havainnollisine esimerkkeineen ja ehdotuksineen. Eri kohderyhmillä on kuitenkin erilaiset tarpeet esimerkiksi tiedon määrän ja sen järjestyksen suhteen, joten sanakirja ei yleensä pysty ottamaan huomioon kaikkia kohderyhmiä ja käyttötilanteita yhtä hyvin, jolloin priorisoinnissa kannattaa keskittyä pääkäyttäjryhmän tarpeisiin (mts. 22–24). Sanakirjan suunnittelu aloitetaan siis selvittämällä sen kohderyhmä, käyttötarkoitus ja käyttäjien tarpeet sekä ulkomaailman asettamat rajoitteet, minkä perusteella voidaan edelleen suunnitella muita ominaisuuksia.

Sanakirjan rakenteen suunnittelu aloitetaan kokonaisuuden suunnittelusta ja edetään kohti yksityiskohtia, joskin tämä suunnittelutyö on syklistä, koska valinnat vaikuttavat toisiinsa ja sitä kautta myös kokonaisuuteen (Kudashev 2013, 23). Sanakirjan rakenteella tarkoitetaan sanakirjan osien keskinäistä järjestystä ja suhdetta, ja se jakautuu kolmeen tasoon: mega-, makro- ja mikrorakenteeseen. *Megarakenne* kuvaa sanakirjan varsinaisen rungon ja lisäosien, kuten johdannon, käyttöohjeiden ja muiden liitteiden välistä suhdetta ja järjestystä. *Runko* on sanakirjan pääosa, joka on käytännössä sana-artikkeleiden eli tietueiden muodostama lista. *Sana-artikkeli*⁴ (ven. *словарная статья*) on lemman ja sen vastineiden sekä niiden yhteydessä annettujen lisätietojen muodostama kappale, yhtenäinen kokonaisuus. *Lemma* on sana tai sanaliitto, joka toimii sanaluettelon pienimpänä yksikkönä, jolle haetaan vastinetta tai luodaan käännös. (Berkov 2004, 15–18.) Käytännössä tämä on synonyymi *hakusanalle*, ainakin arkisessa kielenkäytössä. Lemma on siis sanan kaikkien muotojen eli sanamuotojen (ven. *словоформа*) edustaja, ja sen valitsemista niiden joukosta sanotaan *lemmatisaatioksi* (ven. *лемматизация*) (mts. 17–18). *Makrorakenne* tarkoittaa hakusanojen järjestystä sanakirjassa, joista aakkosjärjestys on kaksikielisissä sanakirjoissa yleisin. *Mikrorakenteella* tarkoitetaan yhden sana-artikkelin rakennetta. (Berkov 2004, 15–17, 24).

Megarakenne kuvaa rungon ja lisäosien suhdetta, joka on jokaiselle sanakirjalle uniikki. Tavallisimpia lisäosia ovat esipuhe, käyttöohjeet, luettelo käytetyistä lyhenteistä,

⁴ Sanastotyössä sana-artikkelista käytetään nimityksiä *termitietue* tai *tietue* (ks. SFS 1988, 160; Kudashev 2020).

kielioppikatsaus sekä erilaiset luettelot ja liitteet. Esipuhe on yleensä suppea ja sen tarkoitus on antaa yleisluontoisia tietoja sanakirjasta, esimerkiksi sen käyttötarkoituksesta ja tekijöiden välisestä työnjaosta. Käyttöohjeet lienevät tärkein lisäosa, jossa käyttäjälle kerrotaan niistä leksikografisista keinoista, joita sanakirjassa on käytetty tiedon esittämiseen ja tiivistämiseen. Kokemus ja käyttäjäkyselyt ovat osoittaneet, että käyttäjät harvemmin lukevat sanakirjan käyttöohjeita ja että mitä tiiviimmät ne ovat, sitä suuremmalla todennäköisyydellä ne luetaan tai vähintään selataan läpi. Pitkien ohjeiden lukemiseen ei siis viitsitä käyttää paljoa aikaa ja vaivaa, ja käyttäjät luottavat omaan intuitioonsa sekä aiempaan sanakirjojen käyttökokemukseensa. (Berkov 2004, 194.) Käyttöohjeisiin tutustuminen kuitenkin helpottaa ja nopeuttaa sanakirjan käyttöä ja joissain tapauksissa oma intuitio tai kokemus ei riitä selvittämään laatijoiden käyttämiä merkintöjä tai tiivistämisstrategioita. Berkov (2004, 195) antaa yleisluontoisia ohjeita, miten käyttäjät voitaisiin paremmin saada lukemaan käyttöohjeet: ensinnäkin kyseiselle sanakirjalle ominaiset seikat tulisi erottaa graafisesti muista, ”toistuvista” ohjeista, ja toiseksi käyttäjää tulisi tiedottaa näkyvällä paikalla sanakirjassa, että vähintään näihin erotettuihin, spesifeihin seikkoihin tutustuminen tekee sanakirjan käytön tehokkaaksi. Käyttöohjeet kannattaa sijoittaa rungon eteen ja mahdollisesti jättää selostamatta niissä yleisesti tunnettuja, helposti pääteltävissä olevia ja kaikille sanakirjoille tyypillisiä seikkoja (Berkov 2004, 193).

Lyhenneluettelo ei kaipaakaan erityistä selostusta: lyhenteiden tulisi joka tapauksessa olla selkeitä, yksitulkintaisia ja mahdollisimman lyhyitä (Berkov 2004, 195), esimerkiksi *mon.* (*monikko*), *lyh.* (*lyhenne*). Kielioppikatsauksessa (ven. *грамматический очерк*) annetaan perusohjeita kohdekielenkäyttöön, esimerkiksi sananmuodostukseen tai ääntämiseen (Berkov 2004, 196), mutta tutkimuksen taustalla olevan toimeksiannon asettamien puitteiden vuoksi tätä lisäosaa ei valittu tullisanastoon eikä sitä käsitellä enempää. Berkovin (2004, 26) mukaan mahdollisia luetteloita (esimerkiksi toponyymien luettelo kaksikielisessä yleiskielen sanakirjassa, hakemisto kohdekielestä takaisin lähtökieleen) koskee yleinen periaate, että mitä enemmän niitä on, sitä hankalampaa sanakirjaa on käyttää, joten kaikki mikä suinkin voidaan tulisi sijoittaa runkoon. Sama periaate pätee muihinkin liitteisiin.

Makrorakenne kuvaa tietueiden keskinäistä järjestystä, jonka suhteen eri kohderyhmillä on eri tarpeita, esimerkiksi kääntäjille aakkosjärjestys on käytännöllisin, opiskelijoille sen sijaan temaattinen, ja asioimistulkeille näiden yhdistelmä (ks. Kudashev & Semenova 2020). Toimeksiantajan toiveesta ja jotta toimeksianto ei paisuisi entisestään, tullisanaston rungon makrorakenteeksi jätettiin aakkosjärjestys. Tullin henkilökunta tarvitsee sanastoa

pääasiallisesti kääntämiseen ja kaksikieliseen asiakaspalveluun sekä viestintään venäjänkielisten kollegoiden kanssa, joten pääkäyttäjryhmän tarpeet ovat lähellä kääntäjien ja tulkkien tarpeita, mutta myös kielenoppijoiden. Kohderyhmän tietotarpeet voivat olla myös ristiriidassa saman kohderyhmän tiedon käsittelemiseen liittyvien tarpeiden kanssa: esimerkiksi Kudashev (2013, 28) mukaan ”aakkosjärjestys toisaalta nopeuttaa hakua mutta toisaalta katkaisee semanttisia suhteita”, jotka ovat tärkeitä uuden tiedon omaksumisessa. Käyttäjät myös odottavat mahdollisimman paljon tietoa sanakirjalta, mutta tiedon paljous vaikeuttaa sen paikallistamista ja kasvattaa sanakirjan kokoa ja kustannuksia (mts. 28). Rajoituksia makrorakenteelle asettavat myös jo aiemmin mainitut ulkoiset tekijät.

Mikrorakenne kuvaa yhden sana-artikkelin rakennetta, jonka suhteen eri käyttäjillä on myös erilaisia tarpeita. Erikoisalan ollessa kyseessä esimerkiksi opiskelijat ja kääntäjät tarvitsevat paljon lisätietoa kuten määritelmiä, mutta alan asiantuntijoille ne ovat tarpeettomia (Kudashev 2013, 22). Määritelmät vaativat runsaasti ylimääräistä tilaa, niiden laatiminen on työlästä ja vie paljon resursseja (Kudashev & Semenova 2020, 36). Tullisanaston pääkäyttäjryhmä muodostuu tullin henkilökunnasta eli alan asiantuntijoista, joten määritelmiä ei otettu toimeksiantoon eikä niiden laatimista tarkastella tässä enempää.

Seuraavaksi käydään läpi mikrorakenteen suunnitteluun liittyviä haasteita ja niiden leksikografisia ratkaisukeinoja. Aloitetaan lemmatisaatiosta eli hakusanan muodon valitsemisesta, jonka kohdalla leksikografian vakiintunut käytäntö on, että hakusana valitaan kontekstista riippumattomin sanamuoto (Berkov 2004, 17) (1–3)⁵.

1. *ajokortti* (substantiivi → yksikön nominatiivi)
2. *verottaa* (verbi → infinitiivi)
3. *oikeustoimikelpoinen* (adjektiivi → venäjässä maskuliinimuoto: *дее способный*)

Tullisanaston toimittamisen alkuvaiheessa tärkeiksi leksikografian käsitteiksi liittyen sanojen semantiikkaan osoittautuivat *synonymia*, *polysemia* ja *homonymia*. Synonymiassa kaksi tai useampi nimitys vastaa samaa käsitettä, polysemiassa yksi nimitys vastaa kahta tai useampaa käsitettä, jotka liittyvät jollakin tavalla toisiinsa, ja homonymiasta on kyse silloin, kun äänne- tai kirjoitusasultaan samanlainen nimitys vastaa kahta tai useampaa toisistaan riippumatonta käsitettä (TSK 1988, 71–73). Näitä semanttisia ongelmakohtia ratkotaan seuraavin leksikografisin keinoin.

⁵ Kaikki tutkielman leksikografiset ja terminologiset esimerkit ovat peräisin tutkimusaineistosta.

Filiaatio (ven. *филиация*) on polysemian selventämisen keino ja tarkoittaa monimerkityksisten sanojen jakamista niiden eri merkitysten perusteella. *Semantisaatiossa* (ven. *семантизация*) filioitua lähtökielen sanaa täydennetään kirjallisella selityksellä, joka täsmentää merkitystä tai merkityksiä (4). (Berkov 2004, 18–19.)

4. esitutkinta	1 предварительное расследование (в Финляндии)
= esitutkinta ('Suomessa')
	2 дознание (в России, при незначительном преступлении)
= esitutkinta ('Venäjällä, lievän rikoksen yhteydessä')
	3 предварительное следствие (в России, при тяжком преступлении) = esitutkinta ('Venäjällä, törkeän rikoksen yhteydessä')

Semantisaation perusteena asianmukaisinta on käyttää tasokasta lähtökielistä yleiskielen sanakirjaa (Berkov 2004, 19). Suomen kielen kohdalla tähän sopii esimerkiksi Kielitoimiston sanakirja. Annetut esimerkit on pääosin muotoiltu Berkovin (2004, 16–23, 236–237) esittelemillä, venäläisessä leksikografiassa vakiintuneilla tavoilla, vaikka vaihtoehtoisikin käytänteitä on olemassa maasta ja leksikografian perinteistä riippuen. Semantisaatiossa käytetään kaarisulkeita ja polyseemisten sanojen eri merkitykset erotetaan arabialaisin numeroin. Homonyymit puolestaan erotetaan toisistaan roomalaisilla numeroilla (mts. 236–237) (5).

5. tulli I (toimipaikka)	таможня
tulli II (maksu)	таможенная пошлина; пошлина
tulli III (laitos)	таможенная служба; таможенное ведомство

Sanan indeksointi (ven. *индексация слова*) tarkoittaa sanan varustamista sen kielioppia tai ääntämistä koskevilla merkinnöillä eli *indekseillä* (ven. *индексы*) (Berkov 2004, 23). Indeksoinnin avulla ilmaistaan mahdollisimman tiiviisti esimerkiksi kielioppiin tai ääntämiseen liittyviä tietoja. Tilaajalle suoritettuna käyttäjäkyselyn perusteella toivottuja kieliopillisia ja ääntämiseen liittyviä indeksejä olivat *ë*-kirjaimen käyttö, sanojen painotuksen merkitseminen lihavoimalla painollinen vokaali sekä venäläisten verbien aspektierojen huomioiminen. Lisäksi toimittamisprosessin loppupuolella ehdotin venäläisten lyhenteiden ääntämishjeiden lisäystä (6).

6. arvonlisävero; ALV (lyh.)	налог на добавленную стоимость; НДС [эн-дэ-эс] (сокр.)

Katsoin lyhenteiden ääntämistä selventävien indeksien lisäämisen tarpeelliseksi, koska arvioni mukaan sanaston pääkäyttäjryhmälle eli suomenkieliselle tullin henkilöstölle olisi hyödyksi, jos työkentällä olisi helposti ja välittömästi saatavilla ääntämishjeet tällaisille hankalahkoille yksiköille, joita venäjää vieraana kielenä puhuvan on vaikea lausua intuitiivisesti oikein.

Lyhenteiden ääntäminen oikein venäjäksi takaa ymmärryksen ja kommunikaation onnistumisen natiivin tullen asiakkaan tai kollegan sekä venäjää vieraana kielenä puhuvan tullivirkailijan välillä.

Venäjää vieraana kielenä puhuvilla ei-natiiveilla tulee usein virheitä ääntämisessä, ja ainakin kahdella keinolla heidän tarpeensa tällä alueella voitaisiin huomioida ilman sanaston laajuudelle asetettujen rajojen rikkomista. Nämä keinot olivat *ë*-kirjaimen käyttö ja sananpainojen merkitseminen. Venäjänkielisissä teksteissä käytetään yleensä *ë*-kirjaimen sijasta *e*-kirjainta, mutta sanaston oppijan kannalta parasta olisi käyttää *ë*-kirjainta, sillä venäjää vieraana kielenä puhuva tai opiskeleva ei todennäköisimmin tiedä, milloin kirjoitettu *e* lausutaan *e*:nä ja milloin *ë*:na. Painotuksella on suurta merkitystä ääntämisen laadun ja joskus myös viestin oikein ymmärtämisen kannalta (ks. Kudashev & Semenova 2020, 41), esimerkiksi ven. *привод* = 'käyttölaite', *привод (преступника ко властям)* = 'nouto' ('rikollisen, viranomaisille'). Nämä ääntämiseen liittyvät merkinnät eivät vaadi lisätilaa, ja niiden tuoma hyöty on merkittävä, koska sanaston käyttäjät voivat suoraan oppia opettelemiensa sanojen painotuksen oikein, vaikkei erikoisalan sanasto olekaan varsinaisesti venäjän kielen oppikirja.

Venäjän verbien kohdalla on huomioitava niiden aspektimuodot, joilla ilmaistaan sitä, onko tapahtuma tai tekeminen suoritettu loppuun (*совершенный вид глагола* eli verbin perfektiivinen muoto, esimerkiksi ven. *отследить преступление* = 'jäljittää rikos') vai onko se luonteeltaan jatkuvaa (*несовершенный вид глагола* eli verbin imperfektiivinen muoto, esimerkiksi ven. *отслеживать преступление* = 'jäljittää rikosta'). Toimeksiantaja selkeästi halusi molemmat aspektimuodot verbitietueisiin, sillä tullisanastossa oli otettu huomioon molempia aspektimuotoja, vaikka niiden esittämistapa ei ollut systemaattinen. Verbien aspektimuotojen hakusanoiksi valitseminen eli se, kumpi niistä valitaan pääsanaksi ja kumpi viitesanaksi, on leksikografinen haaste, mutta yleiseksi käytännöksi on Berkovin (2004, 30) mukaan vakiintunut perfektiivisen muodon käyttäminen pääsanana. Kaksikielisen suomalais-venäläisen sanaston verbien aspektimuotojen kohdalla on tehtävä valinta, otetaanko venäjänkieliselle vastinelistalle jompikumpi vai kumpikin verbimuoto ja missä järjestyksessä ne annetaan, toisin sanoen kumpi laitetaan päävastineeksi ja kumpi synonyymiksi (7).

7. todentaa aitous (*jnk*)

удостоверить подлинность (*чего-то*) (*св.*); удостоверить подлинность (*чего-то*) (*нсв.*)

Muilla *merkinnöillä* (ven. *номема*) voidaan ilmaista muun muassa sanan tyyliin tai rekisteriin liittyviä tietoja (Berkov 2004, 23, 171–172) (esimerkiksi *ark.* = arkikielinen ilmaus, ven. *разг.* = *разговорное*, 'puhekielinen ilmaus'; *vanh.* = vanhentunut ilmaus, ven. *устар.* =

устаревшее) tai yhdistää synonyymit päähakusanaan viitemerkinnällä tai -symbolilla (MyTerMS-ohjelmassa ⇒-symboli) (8–11).

8. tullata; tulliselvittää (*ark.*)
задекларировать (*св.*); декларировать (*нсв.*); растаможить (*св.*) (*разг.*);
растаможивать (*нсв.*) (*разг.*)
9. käräjäoikeus; kihlakunnanoikeus (*vanh.*); raastuvanoikeus (*vanh.*)
суд первой инстанции
10. Venäjän liikennetarkastusvirasto
Федеральная служба по надзору в сфере транспорта; Ространснадзор (*сокр.*);
Российская транспортная инспекция (*устар.*); РТИ [*эр-тэ-и*] (*сокр.*) (*устар.*)
11. rekka ⇒ moduuliyhdistelmä
автопоезд; фура (*разг.*)

Mikäli tavoitteena olisi laatia tai toimittaa massiivinen yleiskielen sanakirja, kaksikielisen leksikografian teoriasta ja käytännöstä riittäisi vielä paljon käsiteltävää. Tämän tutkimuksen puitteissa se ei ole kuitenkaan mahdollista eikä tarkoituksenmukaista, ja edellä on eritelty tutkimuksen aineistona olevan sanaston toimittamisen kannalta oleellisia ja hyödyllisiä leksikografisia tietoja ja työkaluja. Nämä on valittu sanaston toimittajan työkalupakkiin sanastoon vaikuttavien varsinaisten leksikografisten tekijöiden ja ulkoisten tekijöiden arvioinnin ja tämän yhteydessä suoritetun käyttäjäkyselyn sekä aineiston esityöstämisen pohjalta. Seuraavaksi käsitellään terminologista osaamista, jota kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja tarvitsee.

2.3 Termityön peruskäsitteitä ja toimittajan terminologinen kompetenssi

Terminologista kompetenssia tarvitaan, kun siirrytään työskentelemään *yleiskielen* alueelta *erikoiskielen* pariin. Yleiskieli on kielimuoto, jota tietyn kieliyhteisön kaikki jäsenet voivat ymmärtää ja jota käytetään jokapäiväisessä viestinnässä (SFS 1988, 11). Yleiskielessä sanojen merkitys tarkentuu ympäröivästä kontekstista. Yleiskielen rinnalle erikoisaloille kehittyi erikoiskieliä, jotka ovat pääasiassa alan asiantuntijoiden käytössä ja avautuvat lähinnä heille. Erikoiskielen pääasiallinen ero yleiskieleen nähden on sanastossa ja erikoisilmauksissa eli termeissä, jotka liittyvät spesifeihin käsitteisiin ja joiden merkitys ei (ainakaan ihannelanteessa) riipu ympäröivästä kontekstista. (mts. 11.) Kaksikielisessä erikoisalan sanastossa termeillä on ratkaiseva rooli: erityisesti termien täsmällisyys sekä niiden systemaattinen ja yhtenäinen käyttö on suurimpia takeita viestinnän sujuvuudelle, yhteisymmärryksen saavuttamiselle sekä väärinkäsitysten välttämiseksi, mikä on olennaista mahdollisimman sujuvan ja kustannustehokkaan toiminnan kannalta. Sen vuoksi kaksikielisen

erikoisalan sanaston toimittajalla tulisi olla ainakin perustietämys terminologiasta ja sen perustyökalujen hallinta sekä mielellään myös kyseessä olevan erikoisalan substanssiosaamista.

Tämän luvun tarkoitus on tarkastella yleisen terminologian teoriaa, sen peruskäsitteitä sekä sen tarjoamia työkaluja, joita voidaan käyttää sanaston toimittamisessa. Tutkimuksen aineistona oleva sanasto on luonteeltaan deskriptiivinen, joten sen toimittajan työ poikkeaa normatiivisesta sanastotyöstä, jossa ei Vehmas-Lehdon (2010, 369) mukaan muodosteta keinotekoisia vastineita vaan ”puuttuvan termin paikka jätetään tyhjäksi”. Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja sen sijaan ei voi jättää mitään tyhjäksi, koska tulevan tuotteen käyttötarkoitus on monikielisen viestinnän mahdollistaminen. Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan terminologinen kompetenssi voidaan siis rajata kääntäjille ja tulkeille ominaiseen deskriptiiviseen vastinetyöhön, jonka tärkein työkalu on käsiteanalyysi, jota käsitellään alempana. Seuraavaksi määritellään tärkeimmät terminologian käsitteet, joilla deskriptiivisen vastinetyön tekijä tai tässä tapauksessa myös jonkun toisen tekemän vastinetyön toimittaja operoivat käsiteanalyysiä tehdessään.

Terminologian teoriaa tarvitaan käytännön termityön eli terminografian pohjalle. Terminologia eli termioppi on ”oppi käsitteistä ja niitä kuvaavista termeistä” (SFS 1988, 22). Yleisen terminologian teorian kohteena ovat käsitteet, niiden väliset suhteet, käsitejärjestelmät, määrittely, termit sekä termien valintaperusteet (mts. 22). *Tarkoite* on tosimaailman konkreettinen, abstrakti tai keksitty olio, kuten esine tai ilmiö, ”joka vastaa tiettyä käsitettä” (TSK 2006, 10). *Käsite* on ihmisen mielessään muodostama ”ajattelun elementti”, mielikuva tarkoitteesta (SFS 1988, 24). Viestinnässä käsitteisiin viitataan *nimityksillä*, ja *termi* on erikoisalan käsitteen nimitys tai symboli (Nykänen & Kalliokuusi 1999, 175; SFS 1988, 24). *Synonyymit* ovat samaan käsitteeseen viittaavia termejä (Nykänen & Kalliokuusi 1999, 180), esimerkiksi *kotietsintä* – ven. *домашний обыск* ja *обыск жилища*. *Polyseemi* on termi, joka vastaa kahta tai useampaa toisiinsa jollakin tavalla liittyvää käsitettä (SFS 1988, 71), esimerkiksi *liikennevakuutus* asiakirjana ja prosessina = *транспортная страховка* (asiakirja) ja *транспортное страхование* (prosessi). *Homonyymit* ovat äänne- tai kirjoitusasultaan samanlaisia termejä, jotka kuvaavat kahta tai useampaa toisistaan riippumatonta käsitettä (SFS 1988, 73), esimerkiksi *tulli* voi tarkoittaa sekä tullitoimipaikkaa että tullimaksua.

Käsitepiirre on ajattelun yksikkö, joka perustuu tarkoitteen tiettyyn ominaisuuteen (Nykänen & Kalliokuusi 1999, 175), eli käytännössä mielikuva tarkoitteen ominaisuudesta. *Olennaispiirre* on käsitepiirre, joka on ”käsitteen muodostamisen kannalta välttämätön käsitepiirre”, ja

erottava piirre on vastaavasti olennaispiirre, joka erottaa käsitteen lähikäsitteistään. *Lähikäsite* on ”käsite, joka käsitejärjestelmässä asettuu lähelle siihen verrattavaa toista käsitettä”. *Vieruskäsite* tarkoittaa puolestaan käsitettä, jolla on sama yläkäsite siihen verrattavan käsitteen kanssa ja joka on käsitejärjestelmässä myös samalla ulottuvuudella. Käsitteiden välille muodostuu *käsitesuhteita*, ja käsitteistä ja käsitesuhteista muodostuu *käsitejärjestelmiä*, joita voidaan kuvata graafisesti *käsitekaavioilla*. Tärkeimpiä käsitesuhteita kuvataan alempana. Käsitteelle voidaan laatia *määritelmä* eli ”käsitteen kielellinen kuvaus”, jota voidaan täydentää *selitteellä* eli käsitettä koskevalla lisätiedolla. (SFS 1988, 28; Nykänen & Kalliokuusi 1999, 176–180.)

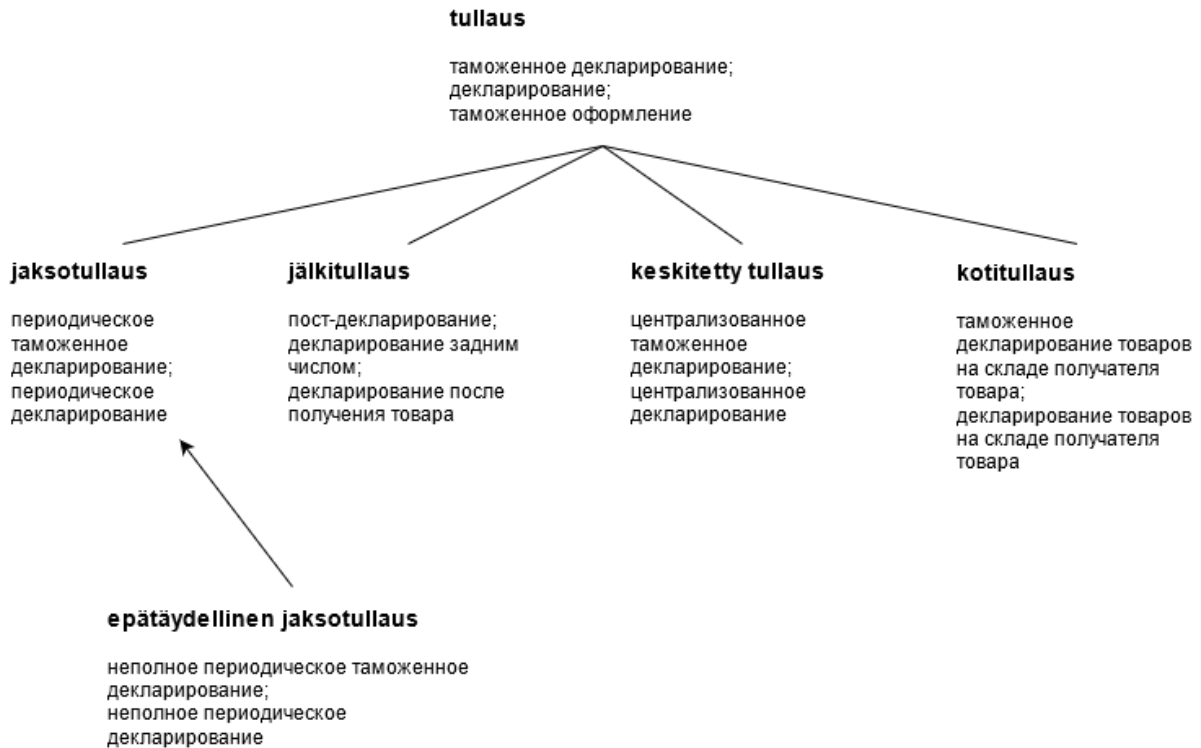
Mikäli kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja ei ole kyseessä olevan erikoisalan asiantuntija (kuten kääntäjätäkään eivät yleensä ole), erikoisalan termit voivat tuottaa hänelle hankaluuksia, sillä useimmiten hän ei ole perehtynyt erikoisalan käsitteistöön lähtökielelläänkään. Erikoisalalla on tärkeää, että kaikille viestinnän osapuolille termit merkitsevät samaa ja olennaista on termien takana olevien käsitteiden vastaavuus (Pasanen 2005, 110–111). Käytännössä tämä ei aina toteudu, sillä eri kielten käsitejärjestelmät saattavat kuvata eri kehitystasolla olevia erikoisaloja tai ne ovat syntyneet erilaisen luokittelun tuloksena (Vehmas-Lehto 2010, 365). Käsitejärjestelmien perusteena voivat olla myös erilaiset teoriat ja konseptit tai yleisesti hyväksyttävä käsitejärjestelmä voi puuttua kokonaan jommassakummassa tai molemmissa kielissä (Kabancev ym. 1986, 129–130). Käsitteet voivat siis olla kulttuurierojen vuoksi hyvinkin erilaisia, erityisesti lain ja hallinnon alalla, jossa lähtökulttuurin käsite usein puuttuu kokonaan kohdekulttuurista (Pasanen 2005, 110–111).

Käsiteanalyysi on terminologinen menetelmä, jonka avulla ”selvitetään ja kuvataan tiettyyn kokonaisuuteen kuuluvat käsitteet ja niiden suhteet toisiinsa” (Suonuuti 1999, 29). Käsiteanalyysin avulla pyritään ratkaisemaan tietty termiongelman selvittämällä ensin lähtötekstin yksittäisten käsitteiden sisältö, mistä käsin pyritään sen jälkeen löytämään oikea vastine (Pasanen 2015, 122). Myös kohdekielisten vastine-ehdokkaiden kuvaamia käsitteitä analysoidaan, vaikkakin se jää suppeammaksi kuin lähdekielinen käsiteanalyysi. Kohdekielisen käsiteanalyysin tuloksia verrataan lähdekielen käsiteanalyysin tuloksiin sopivien vastineiden löytämiseksi. (Kalliokuusi & Seppälä 1999, 77–78.)

Lähtökielinen käsiteanalyysi etenee seuraavien vaiheiden kautta: a) termien tunnistaminen lähtötekstistä; b) käsitejärjestelmän rakentaminen tunnistetuista termeistä; c) tunnistamatta jääneiden termien etsiminen lähtötekstistä käsitejärjestelmään jääneiden aukkojen perusteella; d) termien välisen synonymian selvittäminen. Käsiteanalyysi alkaa siis termien tunnistamisesta,

jota hankaloittaa muun muassa se, että erikoisaloilla yleiskieliset nimitykset saavat uusia merkityksiä, mutta niiden tunnistaminen on yleiskielisen vaikutelman takia hankalaa (esimerkiksi *käännyttäminen* maasta tai rajalla = *высылка из страны* ja *возвращение с границы*: kyseessä on rajavalvonnan ja tullialan kaksi eri termiä, jotka ovat sekä keskenään että vielä ainakin kahden yleiskielisen merkityksen kanssa polyseemisiä: ideologinen *käännyttäminen* ja *käännyttäminen* jostakin, esimerkiksi ovelta). Hankaluuksia tuottavat lisäksi uusien ja käyttöön vakiintumattomien termien variaatio sekä tällaisille termeille tyypillinen pituus ja monisanaisuus (esimerkiksi *tietokonerikollisuus*, *tietotekniikkarikollisuus*, *tietoverkkorikollisuus*, *kyberrikollisuus*).

Toisessa vaiheessa aletaan rakentamaan käsitejärjestelmää käsitekaavion muodossa (esimerkiksi paperille piirtäen tai tietokoneohjelmalla) ja selvitetään käsitteiden väliset suhteet, joista tärkeimpiä ovat *hierarkiasuhde*, *koostumussuhde* ja *funktiosuhde*. Hierarkiasuhde ”vallitsee laajemman yläkäsitteen ja suppeamman alakäsitteen välillä”, koostumussuhteessa alakäsitteet ovat yläkäsitteen kuvaaman kokonaisuuden osia, ja funktiosuhteessa käsitteitä yhdistää muu assosiatiivinen suhde, kuten ”aikaan, paikkaan, toimintaan tai välineeseen liittyvä” tai kausaalinen suhde. (Pasanen 2005, 114.) Käsitekaaviossa hierarkiasuhdetta kuvataan puudiagrammilla (kuva 1) tai taulukolla, koostumussuhdetta kampadiagrammilla ja funktiosuhdetta nuolella. Käsitekaavio voi olla myös *sekakoosteinen* eli erilaisten käsitesuhteiden yhdistelmä (kuva 1) tai *moniulotteinen* eli sisältää useamman jaotteluperusteen, jotka kuvataan yleensä lihavoituina viivoina ja joiden yläpuolelle voi myös kirjata jaotteluperusteen. (Suonuuti 2006, 13–18.)

Kuva 1. Sekakoosteinen käsitejärjestelmä.

Kolmannessa vaiheessa palataan lähtötekstiin, etsitään sieltä tunnistamatta jääneitä termejä ja täydennetään niillä käsitejärjestelmää. Mikäli niitä ei löydy, niitä voidaan hakea terminologisista sanakirjoista, termipankeista ja rinnakkaisteksteistä sekä pyytää neuvoja alan asiantuntioilta. (Pasanen 2015, 115.) Neljännessä vaiheessa pyritään paljastamaan mahdollinen synonymia ja selvittämään, onko joidenkin termien taustalla sama käsite. Käytännössä tämä tapahtuu niin, että selvitetään käsitteiden olennaiset ja erottavat käsitepiirteet, jotka perustuvat tarkoitteiden havaittaviin ominaisuuksiin: jos käsitteillä on samat olennaispiirteet, on todennäköistä, että ne ovat toistensa synonyymejä. (mts. 116.) Lähtötekstin käsiteanalyysin jälkeen analysoidaan vastineeksi oletettuja kohdekielisiä käsitteitä ja verrataan niiden sisältöä lähtötekstin käsitteiden sisältöön.

Kuten aikaisemmin mainittiin, kääntäjän työ on vähemmän systemaattista, kuin terminologiassa tutumpi normatiivinen, systemaattinen sanastotyö. Suomalais-venäläisen tullisanaston luonne onkin deskriptiivinen, ja sen tarkoitus on kuvata lähinnä suomalaista tullialan sekä risteävien alojen käsitteistöä ja termistöä ja antaa sille venäjänkieliset vastineet eikä ”pyrkii rajaamaan termien käyttöä”, kuten normatiivisessa sanastotyössä (ks. Pasanen 2015, 111). Kaksikielisen erikoisanalan sanaston toimittajan työ on osittain hyvin lähellä kääntäjän työtä: tapaustutkimuksen aineistona on toimittamaton, alueittain B-työkieleen

laadittu raakanasto, jossa on myös vastineetonta sanastoa, joten tullisanaston toimittaja joutuu tekemään myös varsinaista vastine- ja käännoistyötä. Vehmas-Lehto esittelee artikkelissaan (2010) nimenomaan kääntäjän kohtaamia tyypillisiä ongelmia vastinetyössä ja antaa deskriptiiviseen vastinetyöhön sopivan vastineluokituksen.

Vastinetyön ongelmat voidaan Vehmas-Lehdon (2010, 362) mukaan jakaa ymmärtämisongelmiin ja vastineongelmiin. Ymmärtämisongelmat liittyvät lähinnä siihen, ettei kääntäjällä todennäköisimmin ole kyseessä olevan erikoisalan substanssiosaamista, joten hän saattaa olla tunnistamatta lähtökielistä termiä, tunnistaa sanan intuitiivisesti termiksi mutta olla tietämättä sen merkitystä tai ymmärtää merkityksen väärin. Tässä auttaa erikoisalaan perehtyminen sekä käsiteanalyysi ja käsitejärjestelmien muodostaminen, tai kääntyminen erikoisalan asiantuntijoiden puoleen. Myös synonymia, polysemia ja homonymia voivat aiheuttaa kääntäjälle ymmärtämisongelmia. Vastineongelmia syntyy myös silloin, kun lähtö- ja kohdekielen vastineet ovat vain osittaisia tai vastine puuttuu kohdekielestä kokonaan, jolloin kääntäjän täytyy muodostaa keinotekoisia vastineita. (Vehmas-Lehto 2010, 362–364.)

Vehmas-Lehto (2010, 365) jakaa vastinetyypit seuraavasti: *luontaiset vastineet* ja *keinotekoiset vastineet* (12). Luontaiset vastineet voidaan jakaa edelleen *täysiin* ja *osittaisiin*. Täysi vastine viittaa sellaiseen kohdekulttuurin käsitteeseen, joka vastaa täysin lähtökielisen termin kuvaamaa käsitettä (13), ja osittainen vastine viittaa vastaavasti kohdekielisen kulttuurin käsitteeseen, joka vastaa lähtökielisen termin kuvaamaa käsitettä vain osittain (14). Luontaisia vastineita voidaan pitää ”vastinekieleen vakiintuneina termeinä”. Keinotekoinen vastine ”luodaan viittaamaan lähtökulttuurin käsitteeseen” luontaisen vastineen puuttuessa tai jostain muusta syystä. (Vehmas-Lehto 2010, 365.)

12. jälkitullaus = пост-декларирование (‘post-tullaus’); декларирование задним числом (‘tullaus takautuvasti’); декларирование после получения товара (‘tullaus tavaran vastaanottamisen jälkeen’)

13. Euraasian talousyhteisö = Евразийское экономическое сообщество

14. pakkokeinot ≈ принудительные меры

”Suomessa pakkokeinoilla ymmärretään erillisellä lainsäädännöllä määriteltyjä, yleensä rikoksen selvittämiseen liittyviä viranomaistoimenpiteitä, esim. pidätys, telekuuntelu, matkustuskiellon asettaminen, jne. Venäjällä pakkokeinoilla (= принудительные меры) tarkoitetaan ensisijaisesti hoitoonohjausta laitokseen, tai alaikäiselle suunnattuja ns. ”kasvatuksellisia toimenpiteitä”, kun uskotaan, että tehty rikos/rikkomus voidaan sovittaa muutoin, kuin varsinaisin rikosoikeudellisin seuraamuksin. Pakkokeinot venäjäksi, siinä mielessä mitä niillä tarkoitetaan Suomessa, on оперативно-розыскные мероприятия = eli, vapaasti käännettynä operatiivis-etsinnälliset toimenpiteet.” (Asiakkaan vastaus, liite 1.)

toimitettu sana-artikkeli:

pakkokeinot (*mon.*) (*Suomessa*)
оперативно-розыскные мероприятия (*мн. ч.*); меры процессуального
принуждения (*мн. ч.*)

Vehmas-Lehto (2010, 367–369) antaa myös käytännön ohjeita vastinetyöhön ja vastineongelmien ratkaisemiseen. Vastinetyö jakaantuu vastineenhakuun ja vastineenmuodostukseen. Vastineenhaussa termille haetaan luontaista vastinetta kohdekielestä ja sen suurimpana vaarana on erikoisalan puutteellisen tuntemuksen vuoksi turhien keinotekoisten ja sanasanaisesti käännettujen vastineiden käyttö, vaikka kohdekielellä olisikin olemassa täysi vastine. (mts. 367.) Vastineenmuodostukseen siirrytään silloin, kun vastineenhaku ei tuota tulosta, tai silloin, kun olemassa olevaa osittaista vastinetta ei haluta käyttää, koska halutaan viitata lähtökulttuurin käsitteeseen (mts. 368).

Keinotekoisia vastinetyyppejä ovat muun muassa *laina* (esimerkiksi *bulvaani*), *käännöslaina* eli ”termin sanasanainen tai morfeemittainen käänös” (esimerkiksi *aikarahtaus* = *тайм-чартер* → *käännöslaina* englannista: *time charter*), *semanttinen käännöslaina* eli ”vastinekielisen sanan tai ilmauksen merkityksen laajentuminen lähtökielen vaikutuksesta” (esimerkiksi *nielijä* eli muun muassa huumausaineita kehonsisäisesti salakuljettava henkilö = *глотатель*, josta saadaan myös eksplisiittisempi *курьер-глотатель*) sekä *selittävä vastine* (esimerkiksi *kotitullaus* = *таможенное декларирование товаров на складе получателя товара* eli sanasanaisesti ’tavaroiden tullaus tavaran vastaanottajan varastolla’) (Vehmas-Lehto 2010, 368–369).

Erikoisalan sanaston ollessa kyseessä on myös syytä kiinnittää erityistä huomiota termisynonymiaan. On hyvin todennäköistä, että mikäli sanaston toimittaja on taustaltaan myös kääntäjä, hänelle tulee mieleen tai hän pystyy muodostamaan sanastosta puuttuvia vastineita eli tekemään synonyymilisäyksiä. Tullialan raakan sanaston sana-artikkeleissa onkin runsaasti venäjänkielisiä vastineita samalle hakusanalle. Erotuksena yleiskielen sanakirjaan synonyymien käyttöön erikoisalan sanastossa liittyy kuitenkin riskinsä ja niiden viljely termien

kohdalla on erityisesti käytännön terminologiatyön oppaiden ja oppikirjojen mukaan epäsuositeltavaa (Nissilä & Nuopponen 2012, 222). Synonyymien runsaus voi olla ”huomattavana esteenä ammatillisen yhteisymmärryksen saavuttamiselle ja tarpeettomana muistin rasitteena”, ja toisaalta myös täydellisen synonymian kohdalla vastaanottaja saattaa ymmärtää, että se heijastaa käsitteellisiä eroja, joita ei kuitenkaan ole (mts. 222). Erityisesti nämä ongelmat koskettavat kaksikielisen sanaston yhtä käyttäjäryhmää eli kielenoppijoita. Toisaalta tullisanaston käyttäjien eli kohdekieltä vieraana kielenä puhuvien ja oppivien tulliviranomaisten olisi hyvä tietää vaihtoehtoisetkin termivastineet (termivariantit), sillä kohdekieltä äidinkielenään puhuvat kollegat tai asiakkaat niitäkin käyttävät. Sanaston laatijan tulisikin samanaikaisesti ottaa sanastoon mukaan ”kommunikaation kannalta välttämättömät synonyymit” ja toisaalta karsia ylimääräinen synonymia, joka kuormittaa viestintää (Nissilä & Nuopponen 2012, 223, Liimataisen 2008, 161 mukaan). Sen sijaan termien lyhytmuotojen (15) ja lyhenteiden (16) käyttö on sallittua ja aiheellista eikä lyhenteitä aina edes pidetä synonyymeina alan kirjallisuudessa (Nissilä & Nuopponen 2012, 224). Pasanen (2015, 116–117) on myös luetellut perusteltuja synonymian käyttötilanteita, joita ovat kontekstuaalinen synonymia (näkökulmaeron tuominen esiin sekä termin pitkän ja lyhyen muodon tai lyhenteen käyttö) sekä kielelliset syyt, joista tärkeimpiä ovat toiston välttäminen ja kohderyhmän huomioon ottaminen.

15. tullaus
таможенное декларирование; декларирование

kirjanpito
бухгалтерский учёт; бухучёт

16. korkein oikeus; ККО (lyh.)
Верховный суд (в Финляндии)

Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan terminologinen kompetenssi kiteytyy näin ollen deskriptiiviseen termi- tai vastinetyöhön, käsiteanalyysin taitamiseen sekä homonyymisten, synonyymisten ja polyseemisten termien erotteluun ja hallintaan. Vaikka erikoisalan sanaston toimittaja tai kääntäjä ei voi lähtökohtaisesti olla kaikkien erikoisalojen substanssiosaaja, sanaston aiheena olevan erikoisalan substanssitiedolla on myös tärkeä merkitys terminologisen kompetenssin toteutumiseen. Seuraavaksi siirrytään käsittelemään abstraktimpia tekijöitä, jotka muodostavat kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan psykologisen kompetenssin.

2.4 Psykologinen kompetenssi

Tutkimuskirjallisuuteen perehdyttäessä ja toimittamisprojektin alussa kävi ilmi jo ennen teoriaosion kirjoittamiseen ryhtymistä, että työssä tullaan tarvitsemaan myös tiettyjä luonteenpiirteitä tai henkilökohtaisia ominaisuuksia sekä tietynlaisen asenteen omaksumista. On intuitiivisestikin selvää, että jäsennellyn, systemaattisen, loogisen, siistin sekä mahdollisimman virheettömän hakuteoksen aikaansaaminen keskeneräisestä, muistiinpanoja muistuttavasta tiedostosta voi olla teknisesti ja henkisesti vaivalloista ja vaatia paljon keskittymistä ja syklistä työskentelytapaa lukuisine uudelleenmuokkauksineen – toisin sanoen syödä runsaasti mentaalista energiaa, kun keskittymisen laadun on oltava syvää ja pitkäkestoista saman aineiston parissa useita kierroksia. Näin Berkovin (2004) jo mainitsemien ahkeruuden, tunnollisuuden, huolellisuuden ja pedanttisuuden lisäksi teoria täydentyy jo esianalyysin perusteella kärsivällisyydellä, hyvällä keskittymiskyvyllä sekä teknisellä oppimis- ja ongelmanratkaisukyvyllä (ja -halukkuudella). Psykologista kompetenssia koskevaa teoriaa on sanaston toimittamisen kontekstissa hyvin vähän, ja pyrin täydentämään tätä teorian aukkoa tutkimustuloksista saatavalla tiedolla.

3 SUOMALAIS-VENÄLÄISEN TULLISANASTON TOIMITTAMINEN

Tutkimusaiheen valinta ja rajausta tapahtui seuraavalla tavalla. Olen kääntäjän opintojeni aikana erikoistunut erikoisalojen kääntämiseen, pitänyt terminologiaan ja sanastotyöhön liittyvistä kursseista sekä sanakirjatyötä muistuttavista käytännön harjoituksista, kuten kursseilla laadittavista piensanastoista. Yksi asiatekstikääntäjän tärkeimmistä taidoista on kyky käyttää (ja laatia, ainakin omiin tarpeisiin) sanastoja, sanakirjoja ja muita leksikografisia ja terminologisia työkaluja tehokkaasti, sillä varsinkin erikoisalojen asiatekstien käännösten oikeellisuus riippuu hyvin paljon yksittäisistä sanoista ja termeistä. Halusin saada tästä lisää käytännön kokemusta ja harjoitusta, ja halusin aiheen liittyvän jotenkin Suomen ja Venäjän väliseen yhteistyöhön julkisella sektorilla. Näin ollen tullialaan perehtyminen ja tulliaiheisen sanaston laatiminen vaikuttivat hyvältä vaihtoehdolta – etenkin kun sain tietooni, ettei vastaavaa aikaisempaa sanastotuotetta ollut vielä olemassa. Näin tässä kohdin yhteiskunnan ja omien tarpeideni kohtaavan ja otin yhteyttä tulliin. Sieltä sain tiedon, että tullin venäjän kielen ja kääntämisen yksikössä on ollut meneillään noin parin vuoden ajan juuri vastaavanlainen sanastohanke, jota on tehty muiden töiden ohessa: tullin venäjäntaitoinen henkilökunta oli kerännyt suomalais-venäläistä tullisanastoa Excel-tiedostoon jo reilun 2000 sana-artikkelin verran. Koronakriisi oli kuitenkin laittanut projektin tauolle resursseihin ja logistiikkaan liittyvistä syistä, ja keskeneräisen ja melko laajan sanaston, jonka eteen oli jo nähty paljon vaivaa ja käytetty aikaa, tulevaisuus näytti epävarmalta. Koin, että tässä olisi minulle erinomainen mahdollisuus työharjoittelua vastaavaan sanastoprojektiin, jossa saisin työstää keskeneräisen ja sekalaisessa järjestyksessä olevan aineiston loppuun ja käyttää sitä myös tutkimusaineistonani.

Tullisanastohanke oli Suomen ja Venäjän tullien yhteinen hanke, jossa Venäjän tullin henkilökunnalla oli tehtävänä laatia venäläis-suomalainen tullisanasto ja Suomen tullin vastaavasti suomalais-venäläinen. Suomalais-venäläinen puoli oli käytännössä jo koottu ja sen koko oli reilut 2000 tietuetta, joiden lisäksi oli laadittu erillinen kenttätyössä ja asiakaspalvelussa hyödynnettävä fraasiliite, johon sisältyi tyyppillisiä rajanylityspaikoilla käytäviä keskusteluja tulliviranomaisen ja asiakkaan välillä. Venäläis-suomalainen puoli oli kuitenkin sen verran suppea ja työ kesken, että sovimme rajaavamme toimeksiannon vain suomalais-venäläiseen puoleen, joka oli jo käytännössä koottu ja vaati vain tarkistusta, uudelleenjärjestelyä ja loppuunsaattamista, eli toimittamista.

Tutkimuksessa oli aluksi tarkoitus keskittyä tullialan termeihin ja tehdä niistä koostuva suppeahko erikoisan sanasto, mutta koska toimeksiantona oli joka tapauksessa koko aineiston toimittaminen, päätin laajentaa tutkimusaihetta terminologiasta leksikografiaan, jotta koko aineisto tulisi käsitellyksi tutkimuksessa. Tämä myös vaikutti monipuolisemmalla tutkimusaiheella, ja ohjaajien neuvosta päätin lähestyä sitä kompetenssin näkökulmasta. Tutkimuskysymykseksi muodostui: *mitä kompetensseja kaksikielisen erikoisan sanaston toimittaja tarvitsee tässä tehtävässä*. Kysymyksen selvittäminen on mielestäni relevanttia, koska sen kohdalla näyttää olevan leksikografian ja kompetenssitutkimuksen kohdalla sopiva aukko. Tutkimuksesta voi olla myös käytännön hyötyä toimeksiantajille ja toimeksiantojen vastaanottajille, kun he arvioivat, kenelle vastaavaa työtä kannattaa tarjota ja toisaalta kannattaako toimeksiantoa ottaa vastaan. Tämä tieto voisi olla hyödyksi erikoisaloilla ja käännösmarkkinoilla niin, että se tekisi rekrytoinnista ja sanastohankkeista kustannustehokkaampia ja sujuvampia, kun tiedetään valmiiksi, mistä työhön vaadittava kompetenssi koostuu.

Tutkimus muodostui saadun aineiston pohjalta tapaustutkimukseksi, jonka kautta voidaan avata uutta polkua käännöstieteen tutkimuksessa toimittamisen (tai editoinnin) sekä kompetenssin näkökulmasta. Toisten ihmisten tekemän raakatyön editointi tai toimittaminen vaikuttaisi olevan jo melko yleistä käännösosalalla, ja onhan se luonnollistakin, sillä tiimityö ja tehtävien jakaminen on ihmiselle ominaista ja säästää resursseja.

3.1 Aineisto, metodi ja aineiston käsittely

Tullilta saamani tullisanaston raakaversio oli Excel-tiedosto, joka sisälsi neljä erillistä välilehteä. Yhteen välilehteen oli koottu venäläis-suomalaista sanastoa hieman alle 300 sana-artikkelia, jotka jäivät toimeksiannon ulkopuolelle. Toiseen oli koottu suomalais-venäläistä sanastoa noin 2100 sana-artikkelin verran, ja siitä muodostui tulevan sanaston runko. Kolmanteen oli koottu erikseen moottoripyörään ja kuorma-autoon liittyvää sanastoa noin 50 sana-artikkelin verran, mutta ilman vastineita. Yhdistin nämä sana-artikkelit sanaston varsinaiseen runkoon, jossa oli muutakin kulkuvälinesanastoa. Neljäs välilehti koostui kenttätöihin ja asiakaspalveluun liittyvistä dialogeista ja fraaseista aihealueittain (esimerkiksi ”ajoneuvon tarkistus”, ”tullaus”), mutta ilman otsikoita, ja siinä oli noin 150 sana-artikkelia. Fraasiliitettä lukuun ottamatta välilehdissä oli pyritty noudattamaan aakkosjärjestystä vaikkakin useassa rupeamassa tupla-artikkeleinen, tyhjiine riveineen ja listojen osien toistoineen.

Valtaosassa sana-artikkeleita oli venäjänkieliset vastineet, mutta osasta ne puuttuivat. Jotkut hakuyksiköt myös toistuivat ja vastineet saattoivat vaihdella tupla-artikkeleissa (tai useammassa artikkeleissa). Vastineet erotettiin toisistaan vaihtelevilla tavoilla, esimerkiksi pilkulla tai vinoviivalla, ei systemaattisesti eikä leksikografiassa vakiintuneiden käytänteiden mukaisesti puolipilkulla. Homonyymejä ei ollut ilmaistu roomalaisin numeroin, polysemian erottelussa oli käytetty jonkin verran sulkeita ja semantisaatiota, mutta melko suppeasti, esimerkiksi *tarkastus* (esim. *kirjanpidon*), *tehostaa* (esim. *valvontaa*). Yleinen kuva oli, että kaikki semantiikkaan (synonymia, homonymia ja polysemia) liittyvät merkinnät oli laadittu vapaamuotoisina muistiinpanoina eikä etukäteen suunnitellusti tiettyä periaatetta noudattaen. Toisin sanoen, tulisin tuntuvasti tarvitsemaan leksikografista kompetenssia raakamateriaalin systematisointiin, kun suunnittelisin ja valitsisin tietyn merkitsemistavan ja järjestelisin raakasanaston uudelleen. Myös perustason oikolukua tarvittiin oikeinkirjoitus- ja lyöntivirheiden kohdalla sekä välimerkkien käytössä. Lyhenteet oli laitettu satunnaisesti hakusanojen tai vastineiden perään yleensä sulkuihin, esimerkiksi *грузовая таможенная декларация (ГТД)*.

Raakasanaston runko eli suomalais-venäläinen sana-artikkelilista oli pääasiassa aakkosjärjestyksessä, mutta aakkostettu lista alkoi monta kertaa uudelleen: ensin oli lueteltu aakkosjärjestyksessä hakusanoja noin 260 tietueen verran, sen jälkeen lista alkoi uudelleen ja sisälsi noin 300 tietuetta, sitten tuli jälleen noin 100 aakkostetun tietueen lista, jonka jälkeen alkoi uusi aakkostamaton noin 50 tietueen lista, joka koostui muun muassa auton osista ja muusta aiheeseen liittyvästä sanastosta. Tämän jälkeen alkoi uusi aakkostettu noin 350 tietueen lista ja sen puolesta välissä kirjasinväri muuttui vihreäksi. Sen jälkeen seurasi viimeinen vihreä aakkostettu lista, jossa oli noin 1000 tietuetta. Näistä uudelleen alkavista luetteloista ja värienvaihdosta päättelin, että kyseessä saattaisi olla eri työrupeamia ja värienvaihto saattoi kertoa yhdestä tarkistuskierruksesta. Suurimmalta osin listat eivät olleet identtisiä, joten kaikki tietueet olisi käytävä läpi yksitellen siirrettäessä aineistoa MyTerMS-tietokantaan eikä mitään teknistä oikotietä ollut näkyvissä.

Terminologiseksi sanastoksi tullialan raakasanasto oli liian suuri, mutta toisaalta sanakirjaksi vielä liian pieni. Yleiskielen ja erikoiskielen suhde oli yllättävä, sillä yleiskielistä sanastoa oli runsaasti mutta hyvin valikoidusti (lähinnä tullin arjessa käytettäviä yleiskielen sanoja), ja erikoissanastoa oli monilta erikoisaloilta tullialan lisäksi, muun muassa rajavalvonta-, rikosentorjunta-, poliisi-, lain ja hallinnon alalta, autoalalta ja niin edelleen. Varsinaisia tullitermejä oli yllättävän vähän ja suurin osa termeistä tuli risteäviltä aloilta. Minulla olikin hankaluuksia valita, kutsunko tuotetta *sanastoksi* vai *sanakirjaksi*, sillä vaikka sanakirjaksi se

on liian suppea, siinä oli kuitenkin runsaasti yleiskielistä sanastoa ja laatisin siihen monia sanakirjoille ominaisia lisäosia, jotka helpottavat tuotteen käyttöä ja tekevät siitä eheän kirjallisen kokonaisuuden. Erikoisalan sanastoksi siinä oli kuitenkin liikaa yleiskielistä aineistoa eikä se ollut terminologiselle sanastolle ominaiseen tapaan aihealueiltaan tarkkaan rajattu. Päädyimme toimeksiantajan kanssa ensimmäiseen nimitykseen eli *sanastoon*, vaikka toimitettu tuote muistuttaa mielestäni enemmän rakenteeltaan pientä sanakirjaa.

Raakanaston sekalaisen järjestyksen, hakusanojen toistuvuuden ja vastineiden vaihtelevuuden sekä yleisen epäsystemaattisuuden takia halusin käyttää sanastotyön kurssilla käytössämme ollutta MyTerMS-terminhallintaohjelmaa, joka mahdollisti muun muassa, ettei samaa hakusanaa voinut syöttää kuin kerran. MyTerMS-ohjelmasta myös sai uuden aakkostetun sanaston rungon automaattisilla toiminnoilla ulos kokonaan uudeksi Excel- ja Word-tiedostoksi. Muitakin työtä helpottavia ominaisuuksia verrattuna toimisto-ohjelmilla työskentelyyn MyTerMS tarjosi, jotka voitaisiin summata manuaalisen hiirellä työskentelyn merkittävään vähentämiseen ja toiston välttämiseen. Tarvitsin kuitenkin alustaa toimittajan päiväkirjalleni, johon merkitsisin muistiinpanoja ongelmanratkaisun vaiheista ja strategioista sekä tarvitsemistani kompetensseista. Vaikutti siltä, että erillisen päiväkirjatiedoston luominen lisäisi manuaalista hiirellä työskentelyä (ikkunoiden välillä hyppelyä) runsaasti ja päätin tehdä päiväkirjan suoraan raakanaston Excel-tiedostoon lisäämällä sarakkeita kunkin rivin eli sana-artikkelin kohdalle. Ensimmäiseen sarakkeeseen jätin suomenkielisen hakusanan tai -sanat, toiseen venäjänkieliset vastineet, kolmanteen ja neljänteen sarakkeeseen merkitsin muistiinpanoja toimittamisprosessista. Viidenteen sarakkeeseen merkitsin toimitetun tietueen ja kuudenteen kompetenssit, joita kunkin sana-artikkelin toimittamiseen lopulliseen muotoonsa arvioin tarvinneeni. Lisäsin myös uuden Excel-välilehden, jolle merkitsin muistiinpanoja sellaisista kompetensseista, joita tarvitsin kokonaisuuden enkä yksittäisten tietueiden käsittelyssä, kuten vaikkapa projektinhallintataidot.

Laadin teorian ja aineiston esikäsittelyn pohjalta seuraavan kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetenssilistan: 1. kielellinen ja kulttuurillinen kompetenssi; 2. kääntämiseen liittyvä kompetenssi; 3. teknologinen kompetenssi; 4. persoonallinen ja interpersoonallinen kompetenssi; 5. palvelujen tarjoamiseen liittyvä kompetenssi; 6. leksikografinen kompetenssi; 7. terminologinen kompetenssi. Näiden lisäksi henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvän kompetenssin nimesin 8. psykologiseksi kompetenssiksi. Työn kuluessa huomasin myös, että osa pääasiassa yleiskielisestä aineistosta ei tarvinnut toimittamista ollenkaan, ja tällaiset leksikografiset yksiköt luokittelin 0. ei tehty mitään -merkinnällä.

Varsinainen sanaston toimittamisprosessi alkoi siis aineiston siirtämisestä raa'asta Excel-tiedostosta MyTerMS-tietokantaan ja samaan aikaan muistiinpanojen tekemisestä Excel-tiedostoon, kompetenssilistan laatimisesta sekä tutkielman teoreettisen osion kirjoittamisesta. Tarkoituksena oli lopuksi analysoida päiväkirjaa sisältöanalyysissä intro- ja retrospektiivisesti tarvittujen kompetenssien näkökulmasta, kun sanasto on valmis ja palautettu toimeksiantajalle sekä sanastoprojekti takanapäin.

Aluksi halusin tehdä tutkimuksesta kvantitatiivisen siten, että olisin laskenut eri kompetenssien esiintyvyyden sana-artikkeleissa ja laatinut niistä graafisen diagrammin. Tämä olisi kuitenkin vaatinut tuntuvasti laajempaa raaka-aineiston esityöstämistä, nimittäin kaiken ylimääräisen (esimerkiksi toistuvien hakuyksiköiden ja tyhjien rivien) poistamista manuaalisesti sekä aineiston täydellistä uudelleenjärjestelyä jo ennen MyTerMS:in käyttöä. Tämä olisi lisännyt mekaanista työtä merkittävästi, mikä ei ollut optimaalista resurssirajoitteiden takia. Pohdin myös, että sen arviointi, mitä kompetensseja loppujen lopuksi minkäkin ongelman ratkaisussa tarvitsin ja missä suhteessa, jäisi joka tapauksessa subjektiivisen itsereflektioni varaan – onhan päiväkirjan pitäminen ja sisältöanalyysi muutenkin kvalitatiivinen tutkimusmetodi. Näin ollen tutkimuksesta oli järkevämpää tehdä kokonaan kvalitatiivinen.

Siirtäessäni raakan sanastoa MyTerMS-tietokantaan minulle alkoi vähitellen muodostua mielikuvia temaattisista aihealueista, jotka päätin jakaa omille Excel-välilehdilleen, jotta voisin työskennellä aina tiettyyn teemaan kuuluvan sanaston ja erityisesti hankalamman erikoisalan termistön kanssa. Käsitemallissa selvitin kerralla monia termejä yhden sijaan, ja jotta säästyisin myöhemmin saman käsitteanalyysin teolta, yritin luokitella sanastoa temaattisesti työn ohessa (spontaanisti, ei systemaattisesti) niin pitkälle kuin se vaati vain kohtuullista vaivaa ja aikaa. En siis ottanut tavoitteekseni perusteellisesti luokitella kaikkia reilua kahta tuhatta sana-artikkelia, sillä sanasto tulisi joka tapauksessa olemaan aakkostettu, vaan tein tätä alustavaa ja osittaista, alkeellista temaattista jaottelua oman työni helpottamiseksi: mitä isompi sanaston runko, sitä enemmän täytyy hyppiä teemasta toiseen ja käsitteanalyysiä joutuu tekemään samasta teemasta useita kertoja, koska muisti on rajallinen. Tein siis nimetyt ja numeroidut temaattiset Excel-välilehdet aina kun huomasin, että käsittelen jotakin tiettyä aihepiiriä, esimerkiksi auton osia, viranomaiselimien nimiä, rikosten nimityksiä, tuomioistuinten nimiä, tulliselvityksen muotoja, tavaraluokituksia, kiellettyjä tai tullattavia aineita, tullin asiakirjojen nimityksiä, koiratoimintaa ja niin edelleen. Erottelin myös verbit ja adjektiivit omille välilehdilleen, koska ainakin verbitietueiden mikrorakenteet poikkesivat esimerkiksi substantiiveista, joista sanaston runko pääosin koostui: verbeistä oli muun muassa

esitettävä molemmat aspektimuodot. Näin voisin keskittyä verbitietueisiin aspektimuotoineen erikseen. Adjektiivit lajittelin myös omalle välilehdelle siksi, että näin sain pääsanaston massiivista runkoa pienennetyksi pienellä vaivalla: sanojen löytäminen ja kokoaminen sanaluokan perusteella on helpompaa kuin aineiston temaattinen jaottelu. Temaattisia välilehtiä syntyi lopulta 35 kappaletta lukuun ottamatta fraasivälilehteä ja lajittelemattomaksi jäänyttä rungon osuutta, johon jäi noin 1280 sana-artikkelia.

Toimittaminen aloitettiin leksikografian teorian mukaisesti sanaston suunnitteluun vaikuttavien sisäisten ja ulkoisten tekijöiden kartoituksesta asiakkaan kanssa käytävien alkuneuvotteluiden sekä monivalintakyselyn avulla. Kyselyn laatimista edellytti myös leksikografian ja terminologian teorian kertaaminen ja syvällisempi perehtyminen alan kirjallisuuteen, ja lisäksi jotta itse tietäisin, mitä sisäisiin tekijöihin liittyviä kysymyksiä tulisi toimeksiantajalta ylipäänsä tiedustella ja minkälaisia esimerkkejä antaa, aineiston kanssa oli jo pitänyt työskennellä. Monivalintakysymysten laatiminen edellytti myös perehtymistä terminhallintaohjelman asettamiin rajoitteisiin, mikä taas edellytti aikaisempaa kokemusta ohjelman käytöstä. Kuten voidaan huomata, työ oli alusta alkaen iteratiivista ja syklistä, ja työn vaiheiden kronologinen järjestäminen onkin hieman hankalaa.

Sanasto suunniteltiin teoriakirjallisuuteen perehtymisen sekä alkuneuvotteluiden ja monivalintakyselyn vastausten perusteella. Samalla kirjoitin tutkimuksen teoriaosiota, johon valitsin kirjallisuudesta sellaisia aihealueita, joita tarvitsin juuri kyseisen aineiston käsittelyssä ja toimeksiannon suorittamisessa. Sisäisten ja ulkoisten tekijöiden kartoituksen jälkeen suunnittelin sanaston mega-, makro- ja mikrorakenteen. Sanaston rakenteen suunnittelussa käytin mallina sanastotyön kurssilla ryhmätyönä tekemääni *Suomalais-venäläistä oluenvalmistussanastoa* (kurssityö, 2020) sekä *Suomalais-venäläistä metsäsanakirjaa* (Metsäkustannus Oy, 2008), joiden molempien laatimisessa oli käytetty MyTerMS-ohjelmaa.

Makrorakenteeksi eli rungon hakuyksiköiden keskinäiseksi järjestykseksi valittiin aakkosjärjestys, koska se palvelisi käyttäjien tarpeita parhaimmalla tavalla eli takaisi haun nopeuden ja helppouden sekä intuitiivisen käytön. Sanaston pääkäyttäjryhmä oli tullin henkilökunta eli alan asiantuntijat, joiden leksikografisiin tarpeisiin ei kuuluisi käsitteiden ja termien avaaminen eli ensyklopedinen materiaali, vaan heille ensisijaista olisi mahdollisimman suppea ja selkeä aineiston esitys sekä käytön mutkattomuus tärkeimmissä käyttötilanteissa, joita olivat kenttätyö ja asiakaspalvelu (asiakkaan eli maallikon ja tulliviranomaisen eli asiantuntijan välinen viestintä) sekä suomalaisten ja venäläisten tulliviranomaisten keskinäinen viestintä (asiantuntijoiden välinen viestintä).

Mikrorakenteen eli tietueen sisällön ja järjestyksen määrittivät pitkälle alkuneuvottelut ja toimeksiannon luonne ja sisältö, monivalintakyselyn vastaukset sekä käytössä olevan terminhallintaohjelman asettamat puitteet. Tärkeimpänä ohjaavana periaatteena oli se, että sanaston koko oli pidettävä minimaalisena, sillä se oli jo melko suuri sanastoksi ja mielestäni lähenteli suppeaa sanakirjaa, varsinkin yleiskielisen aineiston runsauden vuoksi. Tämä ulkoinen tekijä riitti yksinään karsimaan määritelmät, selitteet ja käyttöesimerkit pois toimeksiannon piiristä ja sanaston mikrorakenteesta. Fraasiliitteen makrorakenteeksi valittiin rungosta poiketen temaattinen rakenne, sillä kyseessä ei ollut sana-artikkelilista vaan valmiiksi temaattisista kokonaisuuksista koostuva keskustelun apuväline, joskin kokonaisuuksia ei ollut otsikoitu ja se jäi minun tehtäväkseni. Dialogin tietueita eli toisiaan seuraavia fraaseja ei luonnollisestikaan voida erottaa toisistaan.

Megarakenne eli sanakirjan eri osien keskinäinen järjestys oli pidettävä toimeksiannon sisällön vuoksi myös minimaalisena ja oli otettava vain välttämättömimmät komponentit, joiksi valikoituivat seuraavat: kansilehti, sisällys, esipuhe, käyttöohjeet, lista käytetyistä lyhenteistä ja merkinnöistä, varsinainen tullisanasto (runko), fraaseja asiakaspalveluun -liite, venäjä-suomi-hakemisto ja lähdeluettelo. Esipuheen kirjoittaminen sekä lopullinen muoto ja julkaisukysymykset jäivät tullille. Lopulliseksi tiedostomuodoksi valittiin Wordista viety PDF-tiedosto: Wordissa lopullinen muotoilu oli kätevintä ja MyTerMS mahdollisti sanaston viemisen siitä suoraan Wordiin taulukoksi, joka on käytännöllinen, selkeä ja tilaa säästävä tapa kaksikielisen sanaston (kaksipuolisen tekstin) esittämiseen. PDF-tiedosto puolestaan takasi muotoilujen pysyvyyden.

3.2 Aineiston analyysi

Tässä alaluvussa analysoin toimittamisprosessiani toimittajan päiväkirjani pohjalta seuraavalla tavalla: olen luokitellut tyypillisimmät prosessin aikana kohtaamani ongelmat sekä niiden ratkaisussa käyttämäni strategiat kunkin kompetenssin mukaan. Tarkastelen tässä luvussa kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetensseja järjestyksessä ja peilaan omia kompetenssejani ihanteeseen. Selostan myös työnkuvaani antaen esimerkkejä. Ensin käsittelen perustaa eli kääntäjän kompetensseja, minkä jälkeen siirryn käsittelemään erityiskompetensseja eli leksikografista, terminologista ja psykologista kompetenssia.

3.2.1 Kääntäjän kompetenssit

Vaikka *kielellinen ja kulttuurillinen kompetenssini* ylsi venäjässä C1-tasolle, minulle luontevampi kielisuunta erikoisalojen kääntämisessä on venäjä–suomi, sillä vaikka olenkin kaksikielinen, suomi on koulusivistyskieleni ja vahvin kieleni. Venäjä on ensimmäinen oppimani kieli, mutta sen käyttö on ollut suppeampaa ja aiheiltaan rajatumpaa kuin suomen kielen Suomeen muuton myötä kahdeksanvuotiaana. Tiesin jo toimitusprosessin alussa, että tulisin tarvitsemaan täysinatiivin apua ja ainakin pikaista loppusilaustarkistusta erityisesti usukseen, interferenssiin ja terminologiaan liittyen, vaikka kieliopillisesti ja foneettisesti minulla ei ole suuria puutteita venäjän kielen taidossani verrattuna täysinatiiviin. Venäjän aktiivinen sanavarastoni on myös suppeampi kuin suomen.

Venäjän kääntämisen opiskeluni aikana suurimmat virhealueeni ovat liittyneet nimenomaan terminologiaan, usukseen ja interferenssiin, toistuvat ja ”pinttyneet” ongelmat erityisesti kahteen viimeksi mainittuun. Tieteen termipankki (2020) määrittelee interferenssin seuraavasti:

- 1) kontaktilähtöinen kielenmuutos (lainaaminen, substraatit),
- 2) kieltenvälisen vaikutuksen muoto, jossa aineksia tai piirteitä siirtyy puhujan ensikielestä myöhemmin opittuun kieleen.

Omalla kohdallani interferenssiä esiintyy kuitenkin toisinpäin: myöhemmin oppimastani kielestä eli suomesta siirtyy usein aineksia ja rakenteita venäjääni, eli vahvemmassa ja käytetyimmästä kielestä heikompaan. *Usus* tarkoittaa Bol’shaâ rossijskaâ enciklopediân (s.a.) mukaan

kielen yksikön (sanan, fraseologismien jne.) yleisesti hyväksytyä käyttöä, vastakohtana sen satunnainen (tilapäinen ja yksilöllinen) käyttö.

Usuksessa on käytännössä kyse vakiintuneesta kielenkäytöstä eikä suoranaista ”virheistä”, eli siitä, että tietyt asiat sanotaan tietyssä kieliyhteisössä tietyllä tavalla, jota ei-natiivin (tai minun tapauksessani ei-natiivissa ympäristössä suurimmaksi osaksi muovautuneen) on hankala tai mahdotonta tietää, sillä *usus* muotoutuu kokemuksesta ja tietyssä kieliympäristössä ”hautumisesta”. Minun on myös täysnatiivia hankalampaa tunnistaa usukseen liittyviä puutteita venäjään B-työkielenä laaditusta tekstistä, eli jotkin ei yleisesti hyväksytyyn käytön piiriin luokiteltavat rakenteet tai ilmaisutavat eivät välttämättä resonoi ”kielikorvassani” yhtä herkästi, kuin täysnatiivin.

Olisi ihanteellista, että sanasto laadittaisiin äidinkieleen tai A-työkieleen päin, mutta jos on pakko valita, niin olen pitänyt venäjää B-työkielenäni, vaikkei se olekaan vieraana kielenä oppimani kieli. Ellei ole pakko valita, täysin B-työkielekseni sitä en siis luokittelisi, mutta en

aivan A-työkieleksenkään. Joka tapauksessa en olisi ryhtynyt toimittamaan erikoisalan sanastoa venäjään päin, ellei venäjän kielitaitoni olisi ainakin lähellä natiivia ja ellei takanani olisi käytännössä kaikki maisterintutkintoon vaadittavat käänösopinnot. Uskalsin tarttua tehtävään myös siksi, että raakanasto oli osittain laadittu vieraaseen kieleen päin. Arvioni mukaan katsoin siis täyttäväni kielelliset kriteerit tehtävän onnistuneelle suorittamiselle (C1 eurooppalaisen viitekehyksen mukaan) ja lisäksi minulla oli käytössäni täysinatiivin viimeistelytukea. Ihanteellista olisikin tehdä sanastotyötä vahvimpaan kieleensä päin, mutta venäjän tasoni oli kaikki olosuhteet huomioiden mielestäni riittävä.

Ensimmäisen kääntäjänkompetenssini kulttuurillisen puolen merkitys korostui siinä, että minulle on kertynyt kokemusta venäjänkielisistä viranomaisteksteistä ja viranomaisviestinnälle tyypillisestä kielenkäytöstä eli rekisteristä. Olin aiemmin suorittanut auktorisoidun kääntämisen kurseja ja käynyt Venäjällä autokoulun, jonka oppimateriaalina oli pitkälti Venäjän tie- ja liikennelainsäädäntöä sellaisenaan. Olen myös kaksoiskansalaisuuteni takia joutunut vähän väliä olemaan tekemisissä venäläisten viranomaisten kanssa erilaisten hakemusten ja anomusten sekä muun byrokratian kautta. Tämän kulttuurillisen pääoman ansiosta osasin intuitiivisesti karsia ja korjata raakanastosta esimerkiksi puhekielisiä ilmaisuja tai varustaa niitä sopivin merkinnöin, ja toisaalta säästämään sopivaan viranomaisrekisteriin kuuluvan aineiston ja korvata sekä muokata väärään rekisteriin kuuluvat sanat ja ilmaisut, jotka eivät välttämättä olleet sinänsä virheellisiä asiasisällöltään, mutta epäsuositeltavia rekisterinsä ja tyyliensä takia. Ilman tätä kompetenssin osa-aluetta en olisi edes huomannut kohtia, jotka vaativat rekisterin muuttamista.

Kääntämiseen liittyvän kompetenssin merkitys korostui vastineettoman sanaston kohdalla, virheellisten vastineiden huomaamisessa ja korjaamisessa sekä synonyymisten vastineiden löytämisessä, lisäämisessä sekä vastineiden järjestämisessä muun muassa ekvivalenssin asteen mukaan. Täysin vastineetonta sanastoa oli muutaman sadan sana-artikkelin verran, joista erikoisalan termejä oli vähän. Osittaisia tai läheltä hipovia vastineita oli sen sijaan enemmän, vaikkakin suoranaisia asiavirheitä oli vähän. Osittaisia tai läheltä hipovia vastineita ja mahdollisia virheitä tunnistin ja tarkistin melko intuitiivisesti. Arvioin, että vastineiden korjauksia ja vaihtoja sekä näiden perusteena olevaa tiedonhakua tein koko toimittamisprosessin ajan, mistä voidaan päätellä, että korjattavaa kuitenkin selkeästi oli ja suorittamieni maisteriopintojen ja niistä kertyneen kokemuksen kautta hankkimani kääntämiseen liittyvän kompetenssini merkitys oli korkea tehtävän suorittamisen kannalta. Yleisesti voitaisiin tiivistää, että kääntämiseen liittyvää kompetenssia tarvitsin vähintään

puolella tietueista ja tarvitsin sitä jatkuvasti. Täysin valmiita sana-artikkeleitäkin raakasastossa oli runsaasti, muutaman sadan verran, mutta yleiseksi mielikuvaksi jäi, että toimittamista kaipaamattomat tietueet olivat suurimmalta osin yleiskielistä sanastoa.

EMT-viitekehityksen mukaan kääntäjän tiedonhaku- ja tiedonhakutaidot kuuluvat kääntämiseen liittyvään kompetenssiin (EMT 2017, 8), ja tiedonhaku veikin erittäin suuren osan ajasta toimittamisprosessissa, sillä monet sanastossa esiintyvät erikoisalajat tullialan lisäksi olivat minulle joko vieraita tai minulla oli niiden kääntämisestä vähän kokemusta. Erityistä hyötyä koin olevan lain ja hallinnon sekä talouden käänneseminaareista ja lisäksi auktorisoidun kääntämisen kursseista ja niiden aikana tekemistäni käytännön harjoituksista. Eniten ongelmia kohtasin substanssitetämykseni puutteessa, eikä ollut harvinaista, että osa tiedonhaku- ja termiongelmissa jäi ensimmäisellä ja toisellakin yrittämällä selvittämättä. Tässä kääntämiseen liittyvä kompetenssi kuitenkin risteää terminologisen kompetenssin kanssa, jota käsittelemmyöhemmin.

Teknologisen kompetenssin merkitys näkyi sanaston toimittamisessa seuraavasti: suorittaakseni toimeksiannon minulla oli oltava valmiiksi hallussa Wordin ja Excelin (tyypillisen toimisto-ohjelmiston) käyttö, sekä käännosteknologisten työkalujen peruskäyttötaito (muun muassa konekääntimet, konkordanssityökalut, verkkosanakirjat). Tämä kriteeri täyttyi aiempien opintojeni ja kokemukseni ansiosta. En kuitenkaan olisi pystynyt suorittamaan toimeksiantoa aikabudjetin sallimissa rajoissa ja kasvattamatta työmäärää kannattamattomiin mittasuhteisiin ilman MyTerMS-terminhallintaohjelman peruskäyttötaitoa sekä saatavilla olevaa teknistä säätöapua ammattiterminologin eli gradu-ohjaajani puolelta, joka oli aina valmis neuvomaan ja auttamaan ongelmassa, joita en ollut aiemmin kohdannut sanastotyön kurssilla, jonka aikana opin käyttämään ohjelmaa ja jonka ulkopuolella en ollut sitä käyttänyt. Tämän perusteella voitaisiin sanoa, ettei teknologinen kompetenssini ollut toimeksiantoon täysin riittävä, koska en osannut esimerkiksi luoda itse MyTerMS-tietokantoja, tunnuksia, muuttaa asetuksia tai tietokannan ulkoasua (joka oli vakiona tietuelista, mutta jonka halusin Word-taulukkomuotoon tilansäästön ja käytännöllisyyden vuoksi). Tiivistetysti sanoen en olisi kyennyt käyttämään terminhallintaohjelmaa projektin alusta loppuun itsenäisesti. Kuitenkin tätä kompetenssin osaluuetta eli terminhallintaohjelman käyttötaitoa ei mielestäni tulisi liittää kääntäjän teknologiseen kompetenssiin vaan se risteää leksikografisen ja terminologisen kompetenssin kanssa, sillä ammattitason sanakirja- ja termityötaito ei varsinaisesti kuulu käännostieteen maisterintutkintoon, jonka piiriin teknologinen kompetenssi taas kuuluu. Tämän vuoksi

luokittelen terminhallintaohjelman käyttötaidon sanastoprojektin alusta loppuun leksikografisen ja terminologisen kompetenssin piiriin.

Sovelsin toimittamisprosessissa käännösteknologiaa siinä määrin, mitä olin oppinut opintojeni aikana. Pääasiassa käytin verkossa ilmaiseksi saatavilla olevia konekääntimiä ja sanakirjoja sekä erityisesti rinnakkaistekstejä. Näiden lisäksi käytin myös perinteisiä paperisia sanakirjoja ja yliopiston tarjoamaa MOT-sanakirjapalvelua. Täältä osin en kokenut teknologisessa kompetenssissäni mainittavia puutteita.

EMT-viitekehyksen (EMT 2017, 10) neljäs kääntäjän pääkompetenssi eli *persoonallinen ja intersoonallinen kompetenssi* sisältää ”kaikki yleistaidot, joihin viitataan usein nimityksellä ”pehmeät taidot”, jotka edistävät valmistuneen sopeutuvuutta ja työllistymistä”. Viitekehyksen luettelemien kykyjen perusteella tämän kompetenssin ydin voitaisiin tiivistää projektinhallintataidoiksi. Tämän kompetenssin osuutta ei ole mielekästä arvioida sana-artikkelikohtaisten muistiinpanojen perusteella, koska sitä tarvitsin koko sanaston ja projektin suunnitteluun ja suorittamiseen. Tässä lienee ollut puutetta tutkimusmenetelmän soveltamisessa, eli vaikka minulla olikin myös yleisluontoisia muistiinpanoja koko sanastosta sana-artikkelikohtaisten muistiinpanojen lisäksi, ne olivat melko teknisiä enkä ottanut tarpeeksi huomioon kompetenssinäkökulmaa. Projektinhallintataitoja kuitenkin tarvitsin paljon ja ne kehittyivät projektin myötä.

Sanastoprojektini oli siinä ainoa laatuaan, että käytössäni oli runsaasti aikaa, yhteensä kahdeksan kuukautta toimeksiannon vastaanottamisesta sen palautusmääräaikaan asti. Minulla oli samaan aikaan pro gradu -projekti meneillään, ja ensimmäisen kolmen kuukauden ajan keskityin enemmän siihen ja kirjoitin tutkielman teoreettisen osion. Samalla tein sanastoprojektin esivalmisteluja, toteutin monivalintakyselyn ja suunnittelin sanaston päälinjat. Suurimman urakan eli itse sanaston siirtämisen MyTerMS-tietokantaan, aineiston toimittamisen ja toimittajan päiväkirjan pitämisen aloitin karkeasti arvioituna vasta neljännen kuukauden alussa, ja sanastotuote oli valmis palautettavaksi kahdeksannen kuukauden lopussa. Kaiken kaikkiaan sanastoprojekti kesti kahdeksan kuukautta, joiden alkupuolella tein samanaikaisesti tutkielmanprojektia ja loppupuolella keskityin tekemään suurimman toimittamistyön. Toimeksiannon palautuksen jälkeen keskityin jälleen tutkielmanprojektiin.

Jälkikäteen projektini kulkua reflektoidessani huomaan, että sanastoprojektinhallintataitoni olivat vaatimattomat ja projekti kartutti niitä merkittävästi. Mikäli minulla ei olisi ollut näin ruhtinaallisesti aikaa käytössäni verrattuna työelämän asettamiin aikarajoitteisiin,

persoonallinen ja interpersoonallinen kompetenssini ei todennäköisesti olisi riittänyt tehtävästä suoriutumiseen, ainakaan kiitettävällä tasolla. Näin ollen subjektiivinen arvioni persoonallisesta ja interpersoonallisesta kompetenssistani on, ettei se projektin alussa riittänyt itsenäisen ammattileksikografin tasolle, mutta toimeksiannon väljän aikataulun ja avoimen julkaisutilanteen takia suoriuduin siitä hyvin mitä tulee aikarajojen noudattamiseen ja lopputuotteen laatuun. Suunnittelin kuitenkin itse projektia etukäteen melko vähän. Tässä on myös psykologisella kompetenssilla osuutensa (huolellisuus, tunnollisuus), kuten kaikessa tekemisessä. Toisaalta jos aikataulu ja muut puitteet olisivat olleet tiukemmat, olisin mahdollisesti panostanut projektinsuunnitteluun enemmän, ja saatoin suhtautua siihen suhteellisen rennosti juuri siksi, että tiesin, kuinka paljon aikaa on käytettävissä. Jottei työskentelystä jäisi virheellisen leppoisaa kuvaa, mainitsen ajankäytöstäni sen, että projektin huippukohdassa eli noin kahden kuukauden ajan, jolloin siirsin aineistoa MyTerMS-tietokantaan, tein suurimman osan toimittamistyöstä ja tiedonhausta sekä kirjoitin muistiinpanoja, tein töitä kolmesta kahdeksaan tuntia päivässä viikon melkein jokaisena päivänä.

EMT-viitekehyksen (EMT 2017, 11) viides kääntäjän pääkompetenssi eli *palvelujen tarjoamiseen liittyvä kompetenssi* sisältää kaikki käännös- sekä yleisesti kielipalveluiden toteuttamiseen liittyvät taidot ammattiympäristössä. Näihin kuuluvat asiakasviestintä ja neuvottelutaidot, projektinhallinta sekä laadunvarmistus (mts. 11). Viides kompetenssi liittyy siis kykyyn tarjota käännös- ja kielipalveluja prosessin alusta loppuun saakka. Projektinhallinta liittyy mielestäni sekä neljänteen että viidenteen kääntäjän pääkompetenssiin, tai voitaisiin ajatella, että neljäs pääkompetenssi olisikin viidennen osa. Projektinhallinnan olen kuitenkin luokitellut neljänteen kompetenssiin sen sisältämien osataitojen perusteella ja käsitellyt aihetta ylempänä. Palvelujen tarjoamiseen liittyvästä kompetenssista käsitelen tässä alaluvussa siis asiakaspalvelu- ja laadunvarmistuskompetenssiani projektin aikana.

Toimeksiantajan loppupalautteen perusteella onnistuin tämän kompetenssin piiriin kuuluvista tehtävistä hyvin: toimeksiantaja oli erittäin tyytyväinen lopputulokseen ja koko prosessin kulkuun, joskin ei ollut perillä projektinhallintani vaiheista ja työni kulusta, muuta kuin välttämättömän kuulumiset neuvonnan kautta. Laadunvarmistusstrategiaani kuului ongelmakohtien kokoaminen ja asiantuntija-avun pyytäminen niiden ratkaisuun ajoissa ja toimeksiannon määrääjankohtaa silmällä pitäen, puskuriaikojen varaaminen viestintään ja työvaiheisiin sekä sujuva yhteydenpito asiakkaaseen ja asiantuntijoihin kaikkien kysymysten ja tarkennusten muodossa mahdollisimman viivyttämättä. Pyrin kuitenkin samalla

kuormittamaan asiakasta ja asiantuntijoita mahdollisimman vähän tekemällä kaiken mihin omat kompetenssini riittivät mahdollisimman valmiiksi ja pyytämällä apua mahdollisimman koottuihin kokonaisuuksiin yksittäisten kysymysten sijaan, vaikka niitäkin tuli esitettyä jonkin verran. Asiantuntija-apunani käytin substanssiosaamisessa tulliylitarkastajaa ja toimeksiantoyhteyshenkilöäni Pasi Toivasta ja toisaalta sanakirja- ja termityöosaamisessa sekä terminhallintaohjelman teknisiin haasteisiin liittyen pro gradu -ohjaajaani Igor Kudashevia. Fraasiliitteen tarkistutin myös täysnatiivilla korkeakoulutetulla tuttavallani.

Vaikka sanastoprojektinhallintataidoissani osoittautui olevan vielä kehittämisen varaa, projekti onnistui ja asiakas oli tyytyväinen, ehkä hieman yllättynekin lopputuotteen laadusta, erityisesti liittyen lisäosiin ja muotoiluun, eräänlaiseen valmiusasteeseen. Toimeksiannon onnistumisen perusteella viides kompetenssini oli riittävä työstä suoriutumiseen: projekti oli kokonaisuutena onnistunut. Tarvitsin kuitenkin asiantuntija-apua ja toimeksiannolla oli mielestäni poikkeuksellisen väljä aikataulu. Asiantuntija-avun hakeminen tarvittaessa on kuitenkin varmasti kaikille ammattilaisille toisinaan tarpeen.

3.2.2 Leksikografinen kompetenssi

Sanastoprojektin alussa minulla oli hallussani *leksikografisen kompetenssin* alkeet tai perusteet. Aikaisempi teoriapohjani, tietämykseni ja kokemukseni sanakirjatyöstä perustuivat kääntäjänopintojeni aikana oppimaani ja tekemääni. Teoreettinen tietopohjani leksikografiasta perustui pitkälle materiaaleihin, joita käytimme aikaisemmin mainitsemallani sanastotyön maisterivaiheen kurssilla, lähinnä luentoihin ja artikkeleihin. Merkittävimmän käytännön kokemuksen ennen tullisanastoprojektia olin myös saanut kyseisellä kurssilla opiskelijoiden ryhmätyönä suorittamamme harrastesanastoprojektin kautta, ja tällä kurssilla opin käyttämään MyTerMS-terminhallintaohjelmaa. Käytännön kokemusta sanastojen laatimisesta olin lisäksi kerryttänyt tasaisesti pitkin opintoja, lähinnä käännöskursseilla ja -seminaareilla, joilla opiskelijat ovat laatineet pieniä sanastoja yliopiston Moodle-alustalla.

Tämän lähtökatsauksen perusteella Berkovin (2004, 210–211) mainitsema perehdytysedellytys voidaan katsoa kohdallani täyttyneen jo ennen työhön ryhtymistä. Teoreettinen tietämykseni ja kokemukseni erikoisalojen sanastojen laatimisesta oli kuitenkin niin minimaalinen ja toisaalta tullisanastoprojekti niin paljon suurempi, kuin mikään aikaisemmin suorittamani leksikografinen työ, että arvioin tarvitsevani jo opitun kertausta sekä lisää teoreettista valmennusta. Tätä päätöstä tuki myös tutustuminen aineistoon ja sen alkuvaiheen työstäminen sekä tämän prosessin aikana sen toteaminen, että uusi aineisto uusine piirteineen vaati

uudenlaisten leksikografisten tietojen ja taitojen haltuunottoa. Teoreettista puutetta leksikografisesta kompetenssistani päätin paikata perehtymällä kahteen alan perusteokseen: *Kaksikielisen leksikografian* oppikirjaan (Berkov 2004) sekä väitöskirjaan *Erikoiskielen sanakirjojen suunnittelu kääntäjien tarpeisiin* (Kudashev 2007). Samalla kertosin leksikografian teoriamateriaaleja, joita minulla oli aiemmilta opinnoilta, ja kirjoitin tutkimuksen teoreettista osiota, johon valikoin tarkkaan sen tiedon, jota tulisin hyödyntämään tullisanastoprojektissa ja pro gradu -tutkielmassa. Samanaikaisesti työstin myös tullisanastoa. Sanaston suunnittelussa päätin myös käyttää havainnollistavana mallina *Suomalais-venäläistä metsäsanakirjaa* (Metsäkustannus, 2008), jonka tiesin tasokkaaksi terminologiseksi sanakirjaksi ja jota käytettiin myös esimerkkien lähteenä sanastotyön kurssilla.

Käytännön kokemusta oli tässä vaiheessa myöhäistä erikseen hankkia ja leksikografisen kompetenssini kokemuspuoli karttui reilusti itse tullisanastoprojektin aikana. Projekti oli minulle merkittävä oppimiskokemus, joka on verrattavissa työharjoitteluun. Mikäli käytössäni olevat resurssit eivät olisi olleet niin runsaita tai muut rajoitteet niin suopeita (muun muassa kiireetön aikataulu, ammattilaisen neuvonnan ja avun saatavuus, toimeksiantajan suopea asennoituminen ja mahdollisesti ei kovin korkeat odotukset ilmaista opiskelijatyötä kohtaan), en olisi ryhtynyt tähän tehtävään, tai jos olisinkin, olisin varmaan epäonnistunut. Toisin sanoen projektiin ryhtyessäni leksikografisen kompetenssini ei ollut aiemmin opitun perusteella vielä riittävä toimeksiannon itsenäiseen suorittamiseen ammattilaisen tasoisesti, ja toimeksianto itsessään toimi opinnoista puuttuvana harjoittelujaksona. Olin kääntäjän maisteriopintojeni pohjalta saanut hyvät lähtökohdat leksikografiseen työhön, mutta tähän vaikutti ratkaisevasti valinnaiset opintoni sekä erikoistumiseni erikoisalojen kääntämiseen. Näin ollen voidaan tiivistää, että omataksen tarpeeksi leksikografista kompetenssia kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittamiseen on täytynyt jo kääntäjänopinnoissa valita leksikografista osaamista kartuttavia kursseja. Näin kääntäjän maisteriopinnoissa voidaan saada hyvät lähtökohdat jatkoarjoitteluun, joka on välttämätöntä, jos tulevaisuudessa aikoo ottaa aitoja⁶ toimeksiantoja vastaan.

Katsoessani valmista suomalais-venäläistä tullisanastoa, toimittajan päiväkirjaani sekä reflektoidessani projektia kokonaisuutena, leksikografisen kompetenssin merkitys korostuu selkeästi. Sitä tarvitsin koko prosessin ajan kokonaisuuden eli koko tuotteen suunnitteluun,

⁶ Aidolla toimeksiannolla tarkoitan tässä työtä, josta maksetaan asiantuntijan palkkaa ja joka täytyy suorittaa harjoitusprojektiin verrattuna tiukemmilla, työelämän asettamilla vaatimuksilla ja resursseilla.

erityisesti sen mega-, makro- ja mikrorakenteen, sekä raa'an aineiston käsittelyyn MyTerMS-ohjelmalla. Kuten mainitsin aiemmin, mielestäni näin erikoistuneen teknologian käyttö ei kuulu kääntäjän teknologiseen kompetenssiin, vaan leksikografiseen ja terminologiseen kompetenssiin.

Leksikografian teorian mukaisesti pyrin suunnittelemaan tullisanastoa ensin kokonaisuutena ja sitten yksityiskohtaisesti, vaikka lopputulos muotoutuikin syklisesti. Pyrin kartoittamaan toimeksiantajan ja pääkäyttäjryhmän toiveet ja tarpeet mahdollisimman aikaisin, jotta suunnittelussa lähdettäisiin juuri niistä liikkeelle, ja toteutin pienen monivalintakyselyn asiakkaalle. Pyrin myös jatkoviestinnän kautta palvelemaan asiakasta mahdollisimman hyvin, kysymään jatkotoiveita ja -ohjeita sekä hyväksyttämään syntyvät ideani mahdollisimman aikaisin. Tässä voidaan nähdä, kuinka leksikografian pääperiaatteen noudattaminen vaati tuekseen palvelujen tarjoamiseen liittyvää kompetenssia.

Vaikka tullisanaston suunnittelun vaiheita on niiden syklisyyden takia haasteellista asettaa kronologiseen järjestykseen, suuret linjat ovat kuitenkin havaittavissa. Aloitin sanaston suunnittelun varsinaisten leksikografisten tekijöiden sekä ulkoisten tekijöiden selvittämällä asiakasviestinnän ja monivalintakyselyn kautta, minkä perusteella karsin ylimääräisen leksikografisen aineksen kuvauksen pois, muun muassa määritelmien, selitteiden ja käyttöesimerkkien laatimisen sekä temaattisen jaottelun (makrorakenteen) muodostamiseen sanaston runkoon. Moni Berkovin (2004) mainitsema lisäosa tai liite myös jäi toimeksiannon ulkopuolelle, mutta teos käsitteleekin tullisanastoa huomattavasti laajempia (yleiskielen) sanakirjoja.

Toimeksiannon sisällön ja käyttäjien tarpeiden kartoittamisen jälkeen suunnittelin tullisanaston megarakenteen eli sanastoon tulevat osat sekä niiden keskinäisen järjestyksen. Varsinaisen rungon lisäksi laadin fraaseja ja dialogeja sisältävän Excel-välilehden pohjalta fraasiliitteen, jonka nimeksi tuli *Fraaseja asiakaspalveluun (suomi-venäjä)*. Fraasiliitteen sisältämät kokonaisuudet jäsentelin seuraavin alaotsikoin (17):

17. 1. Perusteellinen tarkastus (ajoneuvon)
2. Kuormaliikenteen valvonta
3. Asiakirjojen esittäminen tullimiehelle
4. Autossa havaitut viat ja puuteet
5. Tullaaminen, tullirikkomus
6. Matkustajaliikenteen ja henkilöiden valvonta
7. Puhalluskokeen suorittaminen

Otsikot keksin ja muotoilin itse ja hyväksyin asiakkaalla. Yleisesti ottaen megarakenteen suhteen toimin melko vapaasti ja luovasti: pikkutarkan kirjallisen esitarjouksen laatimisen

sijaan päätin tehdä alustavan tuotteen ensin ja muokata tai olla muokkaamatta kokonaisuutta asiakkaan reaktion ja saamani palautteen perusteella. Tämä osoittautui toimivaksi strategiaksi, sillä asiakas oli erittäin tyytyväinen, säästin aikaa asiakasviestinnässä projektin alkuvaiheessa ja pääsin heti käsittelemään aineistoa. Tässä tulee selkeästi esiin sanakirjatyön luova ulottuvuus.

Täysin uusia osia, joita ei laadittu raaka-aineiston pohjalta, olivat *Kansilehti*, *Sisällys*, *Esipuhe*⁷, *Sanaston käyttöohjeet*, *Lyhenteet ja merkinnät* -lista, *Hakemisto (venäjä–suomi)* sekä *Lähteet*. Näiden lisäosien valintaa ohjasi toimeksiannon asettamat rajoitteet sekä oma harkintani niiden hyödyllisyydestä tuleville käyttäjille. Näiden lisäosien järjestelyssä, suunnittelussa ja muotoilussa nojauduin leksikografian teoriaan, aikaisempaan kokemukseeni sekä mallina käyttämäni *Suomalais-venäläiseen metsäsanakirjaan*. Vaikka olin valinnut nämä lisäosat etukäteen, laadin ja muotoilun ne vasta varsinaisen rungon ja fraasiliitteen toimittamisen jälkeen, koska se oli suurin työ. Näin ollen tullisanaston megarakenne sai runkonsa projektin alussa, mutta lisäosien sisältö muotoutui vasta projektin loppupuolella.

Sanaston aakkostettu makrorakenne oli pääpiirteittäin valmiina raakanastossa (aakkostamiseen oli pyritty) ja sana-artikkelit järjesteltäisiin aakkosjärjestykseen automaattisesti MyTerMS-ohjelmalla myös lopputuotteeseen. Erillisen fraasitaulukon aineisto oli järjestelty temaattisesti ja sellaiseksi sen jätinkin, mutta jaottelin kokonaisuudet otsikoin ja järjestin ne uudelleen. Sanaston makrorakenne ei siis muuttunut, mikä oli asiakkaan toive ja resursseihin sekä pääkäyttäjryhmän tarpeisiin (nopea ja intuitiivinen haku) nähden optimaalisin ratkaisu.

Sana-artikkelin sisältö ja järjestys eli sanaston mikrorakenne oli myöskin osittain valmiina MyTerMS-ohjelman tarjoamana (kuva 2), mutta tilansäästön vuoksi päädyin kaksisarakkeiseen sanaston runkoon, jossa vasemmalla puolella on suomenkielinen hakusana ja oikealla puolella venäjänkieliset vastineet (kuva 3). Tämä oli kätevää, koska MyTerMS mahdollisti aineiston saamisen Word-tilukoksi suoraan ilman mekaanista sana-artikkelilistan siirtämistä Word-tilukkoon. Mikrorakenteen sisällöstä oli jo karsittu määritelmät, selitteet ja käyttöesimerkit, mutta sanaston kokovaatimusten ja deskriptiivisen luonteen vuoksi karsin myös normatiivisen aineksen, kuten käyttösuositukset.

⁷ Asiakas laati esipuheen toimeksiannon jälkeen eikä se tullut osaksi palauttamaani viimeisteltyä tiedostoa. Asiakas liittää esipuheen sanastoon itse. Toimeksiannon jälkeen asiakas kuitenkin lähetti esipuheen myös minun luettavakseni ja muokattavakseni.

fi yleinen tullietuusjärjestelmä

fi GSP (lyh.)

ru всеобщая система таможенных преференций

ru система GSP (сокр.)

Kuva 2. MyTerMS-ohjelman tarjoama sana-artikkeli.

yleinen tullietuusjärjestelmä;

GSP (lyh.)

всеобщая система таможенных

преференций;

система GSP [джи-эс-пи] (сокр.)

Kuva 3. Lopullinen, Word-taulukkoon tehty sana-artikkeli.

Hakusanojen ja vastineiden lisäksi mikrorakenteeseen valikoituivat semanttiset merkinnät (polyseemisten, homonyymisten ja synonyymisten yksiköiden semantisaatio kaarisulkein, roomalaisin numeroin sekä puolipistein eroteltuna) sekä joukko indeksejä ja muun muassa puherekisteriin liittyviä merkintöjä, joista suurinta osaa myös MyTerMS-ohjelmassa voitiin käyttää. Venäjänkielisen aineksen sanapainot merkitsin lihavoimalla ja lyhenteiden ääntämisohjeet hakasulkeisiin. Sanaston käyttäjien keskittymisen tueksi erotin lisäaineksen tärkeimmästä aineksesta (hakusanoista ja vastineista) pienentämällä lisäaineksen fonttikokoa ja haalentamalla sen väriä. Viitetietueet merkitsin MyTerMS-ohjelman käyttämällä ⇒-symbolilla. Synonyymiset hakusanat tai vastineet erottelin puolipisteellä, kuten leksikografian teoriassa suositellaan esimerkiksi pilkun tai vinoviivan sijasta. Mikrorakenteen ulkoasu oli pitkälle ohjelmiston sanelemaa, mutta ohjaavana periaatteenani oli maksimaalinen hyöty käyttäjälle minimaalisella hakuvaivalla ja tilaa säästäen.

Varsinaiset mikrorakenteen suunnittelussa kohtaamani leksikografiset haasteet liittyivät synonyymien (hakusanojen ja erityisesti vastineiden) järjestyksen systematisointiin eli tätä hallitsevan periaatteen valintaan, polysemiaa ja homonymiaa selventävien merkintöjen laatimiseen, homonymian ja polysemian erotteluun sekä päähakusanan ja viitehakusanan valitsemiseen. Näihin ongelmiin törmäsin jo tutustuessani raakamateriaaliin ja pyrin sopimaan asiakkaan kanssa niiden ratkaisuperiaatteista jo ennakkoon monivalintakyselyssä: esittelin ongelman ja sitä havainnollistavan esimerkin ja ehdotin eri ratkaisuja, jotka asiakkaan tuli merkitä suosituimmuusjärjestykseen. Jätin myös tilaa asiakkaan ehdotuksille ja annoin aina viimeisenä monivalintavaihtoehtona *muu; mikä?* -vaihtoehdon. Tämäntapaisen ohjaavan ja havainnollistavan monivalintakyselyn toteuttaminen on hyvä keino selvittää asiakkaan leksikografisia tarpeita (Kudashev 2013, 27–29).

Laadin käyttäjäkyselyyn kuusi kysymystä ja niihin monivalintavastaukset teoriaan perehtymisen sekä aineiston esityöstämisen aikana tekemiäni havaintojen perusteella. Tarkistutin ja hyväksyin kyselyn myös leksikografian ammattilaisella ja otin hänen antamansa palautteen huomioon. Ensimmäiset kolme kysymystä liittyivät suuriin linjoihin, kuten sanaston pääkäyttäjryhmiin sekä niiden äidinkieliin, pääasiallisiin viestintätilanteisiin, joissa sanastoa tulisi käyttää, sekä pääasialliseen käyttötarkoitukseen (passiivinen eli tiedon vastaanottaminen esimerkiksi luetun ymmärtämisenä tai aktiivinen eli tiedon tuottaminen esimerkiksi tekstin kirjoittamisena tai puhumisena). Neljäs ja viides kysymys olivat puolestaan pikkutarkkoja ja liittyivät sana-artikkeleiden rakenteeseen. Viimeinen kysymys liittyi siihen, minkälaisia kielellisiä viestintäongelmia tullissa on ollut, eli toisin sanoen, mitä ongelmia sanastohankkeella pyritään ratkaisemaan.

Homonymian ja polysemian erottelussa pyrin toimimaan soveltamalla pääasiassa Berkovin (2004) ja Kudashevin (2007, 2013) antamia ohjeita. Homonyymit erottelin toisistaan roomalaisin numeroin ja polyseemit oli aluksi tarkoitus merkitä arabialaisin numeroin. Prosessin kulun aikana minulla oli kuitenkin välillä ongelmia erottaa homonymiaa ja polysemiaa toisistaan, erityisesti substanssiosaamisen puutteen vuoksi, ja lopulta päätin käyttää epäselvissä tapauksissa (jotka eivät ainakaan olleet selkeitä homonyymejä) pelkkää semantisaatiota ilman arabialaisia numeroita. Polysemian ja homonymian leksikografisessa esittämisessä en siis ollut vielä tarpeeksi harjaantunut, mikä oli selkeä puute leksikografisessa kompetenssissani. Semantisaatiossa käytin sulkeita, pienempää ja haaleampaa fonttikokoa sekä kurssiivia (18). Ohjaavana periaatteenani oli maksimaalisen systemaattisuuden saavuttaminen sekä tiedon määrän pitäminen minimaalisena, jotta sanaston koko ei kasvaisi ja jotta se pysyisi helpokäyttöisenä: olennainen tieto pitäisi löytyä vaivattomasti ja lisätietoa olisi vain välttämättömän verran eikä sen määrä tai muotoilu häiritse keskittymistä olennaiseen. Näin tavoin pyrin noudattamaan leksikografian pääperiaatetta.

18. kauppa I (*kauppatahtuma*)
торговая сделка; сделка

kauppa II (*kaupankäynti*)
торговля

Synonyymisten suomenkielisten hakusanojen järjestyksessä pyrin noudattamaan periaatetta, jonka mukaan virkakielen rekisteriin sopivin sekä täysimuotoisin synonyymi tuli olla päähakusanana eli ensimmäisenä ja loput vastineet tuli seurata viitehakusanoina virallisuuden tai täysimuotoisuuden asteen mukaan, puhe- tai arkikieliset hakusanat viimeisimpinä, esimerkiksi *rattijuopumus* ⇒ *liikennejuopumus* (viitehakusana) ja *liikennejuopumus*;

rattijuopumus (päähakusana). Suomenkielisiä synonyymejä oli huomattavasti vähemmän, kuin synonyymisiä tai osasynonyymisiä venäjänkielisiä vastineita, ja suomenkielinen osasynonymia oli hyvin vähäistä, eli osasynonyymejä ei juuri ollut lueteltu samoissa tietueissa. Myös lyhenteet päättyivät hakusanalistan loppupäähän. Suosin myös kotoperäisiä hakusanoja vierasperäisiin nähden, eli vierasperäisen hakusanan pyrin valitsemaan viitehakusanaksi, esimerkiksi *agio* ⇒ *kurssiero* (viitehakusana) ja *kurssiero; agio* (päähakusana). Epäselkeissä tapauksissa, joille ei ollut ennestään päätetty ohjaavaa periaatetta, tai ristiriitaisissa tapauksissa, joissa ohjaava periaatetta oli vaikea soveltaa jonkin uuden muuttujan ilmestymisen myötä, käytin tapauskohtaista harkintaa, luovuutta, intuitiota ja toisaalta huomioin omat subjektiivisen mieltymykseni.

Venäjänkielisten synonyymisten tai osasynonyymisten vastineiden järjestyksen systematisointi jäi puutteellisimmaksi, tai toisin ilmaistuna niiden järjestykseen asettaminen jäi tapauskohtaisimmaksi. Vastineiden synonymiaa oli huomattavasti enemmän kuin suomenkielistä, ja mahdollisia järjestämisperiaatteita oli useita, joista yksikään ei ollut ylitse muiden eikä sopinut ohjaavaksi periaatteeksi kaikissa tietueissa (paitsi aakkosjärjestys): johonkin tietueeseen sopi yksi järjestys paremmin kuin toiseen. Valittavanani oli seuraavat vastineiden järjestämisperiaatteet: aakkosjärjestys, vastineen virallisuus vastaan arki- tai puhekielisyys (virallisin ensin), vastineen pituus (lyhyin ensin) sekä vastineen ”yleisyys” (esimerkiksi hakutulosten määrä internetissä ja/tai intuitiivinen arvio käytön yleisyydestä tai harvinaisuudesta; yleisin ensin). Kyselyssä laitoin jokaisen järjestämisperiaatteen omaksi monivalintavaihtoehdokseen ja pyysin asiakasta numeroimaan kohdat suosituimmuusjärjestykseen. En siis halunnut, että päättäisimme asiakkaan kanssa yhtä järjestysperiaatetta, eli lukita sitä ainoaksi mahdolliseksi, koska arvioin, että tässä suhteessa ristiriitaisia sana-artikkeleita tulisi olemaan paljon, jolloin olisi parempi, että käytössäni olisi ohjaava ja tarpeeksi joustava ohje, jota voisin soveltaa tapauskohtaisesti. Aakkosjärjestys ja vastineen pituus eivät saaneet suurta kiinnostusta, minkä syyksi arvioin sen, että vaikka ne olisivat ehkä systemaattisimpia, ne eivät palvelisi asiakkaan tiedon löytämiseen ja käyttöön liittyviä tarpeita. Suosituimmaksi vaihtoehdoksi asiakas valitsi käänkösvastineen ”yleisyyden” (19) ja toiseksi suosituimmaksi ”virallisuuden” (20). Tästä sain suuripiirteisen ohjaavan periaatteen, minkälaista aineista minun tulisi suosia ja sijoittaa tietueen kärkeen, ja minkälaista puolestaan tietueen loppupäähän. Sanaston deskriptiivinen luonne tulee tässä selkeästi esiin, eli asiakasta ei ollenkaan jäänyt vaivaamaan vastineen ”yleisyyden” tai ”virallisuuden” määrittelyn

subjektiivisuus tai intuitiivisuus ja sain tässä luvan toimia parhaan harkintani mukaan. Sanakirjatyön luova puoli tulee tässäkin selkeästi näkyviin.

19. liittovaltio
федерация; федеративное государство
- asiakirjan väärentäminen
подделка документа; фальсификация документа
20. hansikaslokero
вещевой ящик; перчаточный ящик; бардачок (разг.)

Ilmaisin verbien aspektimuodot venäjänkielisissä vastineissa sijoittamalla leksikografiassa vakiintuneen käytänteen mukaisesti ensimmäiseksi perfektiiivisen muodon (*совершенный вид глагола*) ja jälkimmäiseksi imperfektiivisen muodon (*несовершенный вид глагола*) ja varustin vastineet vastaavin indekseihin: (св.) ja (нсв.) (21). Mikäli verbin toinen aspektimuoto oli käytöltään erittäin harvinainen (käytännössä normaalissa puheessa esiintymätön), en ottanut sitä sanastoon tilansäästön ja käyttäjän muistin kuormituksen minimoinnin vuoksi, esimerkiksi *kantaa vero = взимать налог (нсв.)*, jonka perfektiiivinen muoto olisi erittäin harvinainen *взъемлить налог (св.)*. Myös siinä tapauksessa, kun verbin kuvaaman toiminnan luonteen vuoksi toinen venäjän aspektimuodoista ei ollut relevantti, en ottanut sitä sana-artikkeliin, esimerkiksi *kumota tuomio = отменить приговор (св.)*: kyseessä on kertaluontoinen toiminta (tuomiota ei voi kumota jatkuvasti), eikä imperfektiivisen aspektin huomiointi ole siksi mielekäästä tai tarpeellista.

21. kuljettaa rajan yli
перевезти через границу (св.); перевозить через границу (нсв.)

Joistakin leksikografisista yksiköistä asiakas halusi sanastoon myös monikkomuodot, joita raakanastossa olikin huomioitu, joskin epäsystemaattisesti. Pääasiassa monikkomuodossa oli annettu hakusanoja ja vastineita, jotka liittyivät aineisiin (esim. *räjähdyksineet, huumausaineet, elintärkeät aineet*), auton osiin (esim. *ajovalot, jarruvalot, kattotelineet, polkimet*), tavaraluokituksiin (esim. *kalastustuotteet, kestokulutustavarat, kulttuuriesineet, käsimatkatavarat, päivittäistavarat*), viranomaisten suorittamiin toimenpiteisiin (esim. *kurinpidolliset toimenpiteet, pakkokeinot*) ja asiakirjoihin (esim. *rekisteriasiakirjat, lastausasiakirjat*). Monikkomuodossa oli lisäksi annettu monia luokittelemattomiksi jääneitä hakusanoja ja vastineita, joiden monikkomuodon huomioimisessa on todennäköisesti ollut perusteena se, että sen käyttö on tulliympäristössä tai kielenkäytössä yleisesti yleisempää tai vakiintuneempaa, esimerkiksi *sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan, ihmisoikeudet, saamiset, saadut ennakot, perusvapaudet, kaupan esteet ja oikeudet ja velvollisuudet*.

Monikkomuodon käyttö jäikin mielestäni epäsystemaattisimmaksi piirteeksi toimittamassani sanastossa. Monikkomuodon käytön systematisointi oli yksi vaikeimmista kohtaamistani leksikografisista haasteista, jonka ratkaisin siten, että pyrin mielessäni listaamaan, minkä tyyppisten sanojen kohdalla oli annettu vain monikkumuoto tai sekä yksikkö- että monikkumuoto, ja antamaan samaan aihepiiriin kuuluvat leksikografiset yksiköt myös samoissa muodoissa kaikkialla, vaikka raakanastossa saman aihealueen (tai ”luokan”) hakusanoista ja vastineista olisi tarjottu sattumanvaraisesti kumpaakin muotoa. Auton osien kohdalla menettelin niin, että merkitsin auton osat ja autoihin liittyvät vastineet sekä yksikkö- että monikkumuodossa, koska molempia tulin kenttätyössä varmasti tarvitaan yhtä usein.

Puherekisteriin ja tyyliin liittyvien merkintöjen laatimisessa nojauduin omaan intuitiooni, kokemukseeni ja tiedonhakuuni. MyTerMS tarjosi monia vaihtoehtoja, joista hyödynsin kaikkia ja joista kokosin selittävän listan sanastotuotteen alkuun. Muun muassa puhe- tai arkikielisyyttä, ilmaisun vanhentuneisuutta sekä jargoniin tai slangiin kuulumista arvioin subjektiivisesti, koska syvälliseen lingvistiseen analyysiin ei ollut aikaa eikä tarvetta sanaston deskriptiivisen luonteen ja käyttötarkoituksen vuoksi: käyttötarkoituksena oli viestinnän mahdollistaminen eikä perusteellinen tieteellinen kielellinen jaottelu tai tutkimus.

Palaan vielä lopuksi tullisanaston megarakenteeseen, sillä vaikka suunnittelin sen pääpiirteet prosessin alussa, toteutin suunnitelmani vasta lopussa ja laadin lisäosat, kun runko ja fraasiliite olivat valmiit. Tilansäästön vuoksi valitsin lisäosiksi vain välttämättömät eli ne, joista arvioin olevan eniten hyötyä sanaston käyttäjille. Lisäosien sisällön pyrin myös pitämään minimaalisena, koska tehtävänäni ei ollut painovalmiin tuotteen tekeminen vaan sisällöllisesti valmiin prototyypin. Kansilehdestä ja sisällysluettelosta sekä automaattisesti MyTerMS:stä saadusta venäjä–suomi-hakemistosta ei ole paljon analysoitavaa, mutta sanaston käyttöohjeet ja luettelo lyhenteistä ja merkinnöistä (ks. Liite 2) vaativat lisäosista eniten leksikografista kompetenssia: laadin ne pitkälle leksikografian teoriaan tukeutuen ja katsomalla mallia muista sanakirjoista. Mukaan otettavan selittävän aineksen valitsin sillä periaatteella, että aineksesta oli oltava konkreettista hyötyä sanaston käytössä.

Käyttöohjeiden ensimmäiseksi lauseeksi muodostui: ”Tässä luvussa selostetaan sanaston rakennetta ja sana-artikkeleiden muotoa, koostumusta ja järjestystä.” Selvitin käyttöohjeissa muun muassa homonymian, polysemian ja synonymian erottelua, kielioppiin ja puherekisteriin liittyviä merkintöjä, sanapainojen ilmaisua, monikkomuodon ja verbiaspektien käyttöä, vastineiden järjestyksen logiikkaa sekä koko tullisanaston rakennetta. *Käyttöohjeita* seuraavaan *Lyhenteet ja merkinnät* -listassa selitin kaikki käyttämäni lyhenteet ja merkinnät, ensin

suomenkieliset, sitten venäjänkieliset, ja lopuksi graafiset symbolit. Nämä kaksi lisäosaa kasvattivat sanaston kokoa vain muutamalla sivulla, vaikka kaikki käytön kannalta olennainen tieto saatiin sisällytettyä niihin.

Viimeiseksi lisäosaksi tuli hyvin lyhyt luettelo niistä käyttämistäni lähteistä, jotka olivat toisten ammattilaisten tekemiä itsenäisiä teoksia ja vaativat siksi ammattietiikan mukaisesti viittaamista. Näitä olivat *Poliisisanasto*, MOT Sanakirjasto sekä *Suomalais-venäläinen lakitermien termipankki (Latter)*. Varsinaisen toimittamisprojektin ja lopputuotteen ulkopuolelle jäivät vielä tekijänoikeus- ja vastuuvapauskysymykset, joita käsitelimme toimeksiantajan kanssa toimeksiannon palautuksen jälkeen esipuheen tarkistuksen yhteydessä. Sain myös leksikografian ja terminologian asiantuntijan (graduohjaajani) apua yleisen vastuuvapauslausekkeen sekä yleisten tekijänoikeusmerkintöjen laatimiseen. Vastuuvapauslausekkeen toimeksiantaja otti huomioon esipuheessa, mutta tekijänoikeuksiin liittyvät merkinnät jäävät julkaisuvaiheeseen, vaikka muotoilin ja lähetin jo alustavan mallin asiakkaalle.

Yksi sanastoprojektin suurimmista alkuvaiheista jäi kokonaan toimeksiannon ulkopuolelle, koska sen olivat tehneet tullin työntekijät: tehtävääni ei siis kuulunut kuvattavaksi otettavan leksikografisen aineksen (hakuyksiköiden) inventointi (kerääminen ja valinta). Siksi tätä olennaista vaihetta ei ole käsitelty teoreettisessa osiossa. Tein kuitenkin toimittamisen ohessa myös hieman täydentävää hakuyksiköiden eli sanojen, ilmaisujen ja termien inventointia: kun huomasin jonkin käsiteltävänä olevaan aihepiiriin liittyvän ja olennaisen yksikön puuttuvan, lisäsin sen sanastoon. Suurin piirtein lisäsin yhteensä 100 sana-artikkelia.

Tiivistetysti ilmaistuna tarvitsin leksikografista kompetenssia tullisanaston mega-, makro- ja mikrorakenteen suunnittelussa ja toteutuksessa. Toinen merkittävä leksikografian kompetenssin osa-alue oli terminhallintaohjelman käytön ehdottomuus – muussa tapauksessa työ ei olisi ollut kenellekään kannattavaa. Leksikografinen kompetenssini karttui merkittävästi sanastohankkeen myötä, mutta minulla oli riittävät lähtökohdat koulutukseni ja valinnaisten opintojeni ansiosta, sekä ammattilaisen tuki käytettävissä ryhtyäkseni projektiin. Aitoon (palkalliseen ja itsenäiseen) työelämän toimeksiantoon leksikografinen kompetenssini ei vielä riittänyt työn alussa, mutta nyt uskaltaisin osallistua aitoon sanasto- tai sanakirjaprojektiin ainakin tiimin jäsenenä.

3.2.3 Terminologinen kompetenssi

Terminologian ja terminografian osaamiseni ennen tullisanastoprojektia olin hankkinut samoista opinnoista ja kokemuksesta, kuin leksikografisen osaamiseni: olen opintojeni aikana havainnut, että leksikografia ja terminologia tai terminografia kulkevat usein käsi kädessä. Käännösopintojeni aikana on korostettu erityisesti erikoisalojen kääntämistä sekä siihen liittyvää termityötä: työllistävähän asiatekstit kääntäjiä todennäköisesti muita tekstilajeja enemmän ja niissä erikoiskieltä esiintyy myös eniten.

Terminologisen kompetenssin merkitys tullisanaston toimittamisessa oli vähintään yhtä tärkeä, kuin leksikografisen kompetenssin: kohtasin terminologisia ongelmia toistuvasti enkä aina kyennyt ratkaisemaan kaikkia niitä ilman asiantuntijoiden apua. Myös tarkistuskierröksellä ammattiterminologin havaitsemat merkittävimmät virheet liittyivät juuri terminologiaan ja substanssiosaamisen puutteeseen. Vaikka terminologiseen kompetenssiin liittyvien muistiinpanojeni määrä oli huomattavasti pienempi, kuin leksikografiseen kompetenssiin liittyvien, arvioisin, että terminologiaan liittyvät virheet olivat painoarvoltaan suurempia, kuin leksikografiaan liittyvät ongelmani. Toisin sanoen, vaikka terminologista kompetenssia en tarvinnut yhtä usein, kuin leksikografista, kuitenkin vakavimmat virheet ja kompetenssipuutteeni liittyivät juuri terminologiaan.

Oletin ennen toimittamiseen ryhtymistä, että tullisanastossa olisi runsaasti tullialan termejä, mikä olisi ollut normaali asianlaita tyypilliselle tarkkaan rajatulle erikoisalan sanastolle. Toimitettavaksi saamani tuote oli kuitenkin epätyypillinen sanastoksi, kuten olen jo aiemmin maininnut, ensinnäkin kokonsa perusteella, toiseksi yleiskielisen sanaston runsauden vuoksi, ja kolmanneksi sen takia, ettei sanasto keskittynyt ainoastaan tullialan termeihin ja sanastoon vaan myös monien risteävien erikoisalojen aihepiireihin. Raakan sanaston kokoaminen ja aihealueiden rajaaminen (inventointi) vaikutti näin ollen vapaamuotoiselta, todennäköisesti spontaanilta ja tullin henkilöstön intuitiiviseen substanssitetämykseen perustuvalta. Sanaston inventointi ei kuitenkaan kuulunut toimeksiantoon, vaan jo inventoidun materiaalin toimittaminen, joten en voinut juuri vaikuttaa mukana olevaan sanastoon ja termistöön (ainakaan karsien). Osallistuin inventointiin vain siten, että lisäsin spontaanisti prosessin (lähinnä käsiteanalyysin) aikana vastaan tulevia (esimerkiksi rinnakkaisteksteissä) olennaisia, kenties epähuomiossa inventoimatta jääneitä leksikografisia aineksia, myös termejä. Kaikkiaan lisäsin sanastoon noin 100 uutta sana-artikkelia, joista erikoisalan termejä oli muutama kymmen.

Sanaston parissa tekemästäni terminologisesta työstä valtaosa oli luonteeltaan tarkistavaa, korjaavaa ja hiovaa. Substanssiosaamiseni oli sen verran suppea, että jätin lopullisen vastuun terminologian oikeellisuudesta toimeksiantajalle ja laadimme yhdessä vastuunvapauslausekkeen, joka tulisi sanaston esipuheeseen. Täysnatiivin terminologian asiantuntijan korjauksista päätellen minulla oli niin sanotusti ”löysempi virheseula”, ja joitakin termivirheitä oli jäänyt raakanastosta huomaamatta. Termien venäjänkielisten vastineiden korjaukseni olivat enimmäkseen pintapuolisia, kielellisiä ja stylistisiä.

Kuten mainitsin, jaottelin raaka-aineistoa temaattisiin aihealueisiin työni helpottamiseksi ja etenin helpoimmasta vaikeampaan kierroksittain. Pyrin siirtämään MyTerMS:iin mahdollisimman paljon ja mahdollisimman valmista sanastoa, johon ei tarvitsisi enää palata, ja jättämään eniten ongelmia aiheuttavan aineksen eli itselleni tuntemattomat erikoisalan termit lopuksi, jotta voisin syventyä termiongelmiin kunnolla ja ilman paineita sadoista koskemattomista sana-artikkeleista. Tässä nähdään psykologisen kompetenssin vaikutus: sanaston toimittaja tarvitsee hyvää stressin- ja paineensietokykyä, sekä kykyä keskittyä olennaiseen ja siirtää epäolennaiset asiat taka-alalle.

Vaikeimmat ja eniten termivirheitä aiheuttaneet aihealueet olivat laki ja hallinto, talous, rikosnimikkeet sekä rikosentorjunta ja siihen liittyvät viranomaisten suorittamat toimenpiteet. Valtaosa termiongelmista selvisi tiedonhaulla ja rinnakkaistekstien lukemisella ilman fyysistä käsiteanalyysin laatimista, mikä oli mielestäni helpointa paperilla, vaikka käytössäni oli myös käsitekaavioiden piirto-ohjelma draw.io, jolla tutkielman esimerkkikaaviot on laadittu. Pääosin käsiteanalyysi tapahtui siis pääni sisällä. Valmiiden termien sekä toimittamista tarvitsevien termien tunnistaminen oli melko intuitiivista ja Berkovin (2004, 210) mainitsemaan ”kielikorvaan” sekä aikaisempaan käännösprosessiin liittyvään tietoon ja osaamiseen perustuvaa. Tässä nähdään jälleen eri kompetenssien symbioosia: kielellinen ja kulttuurillinen kompetenssi sekä kääntämiseen liittyvä kompetenssi tukevat terminologista kompetenssia.

Leksikografian ja terminologian asiantuntijan (pro gradu -ohjaajani) tekemien loppukorjausten perusteella eniten terminologisia ongelmia aiheutti lain ja hallinnon, talouden ja rikosentorjunnan termit. Käytin tullisanaston toimittamisessa pääasiallisina lähteinäni *Poliisisanastoa, Suomalais-venäläistä lakitermien termipankkia (Latter)* sekä MOT Sanakirjastoa. Olin myös aikaisemmin suorittanut auktorisoidun kääntämisen kurssija 10 opintopisteen verran, joista 6 opintopistettä riittävällä arvosanalla auktorisoinnin saamiseen, tosin kielisuunnassa venäjä–suomi. Suomi–venäjä auktorisoinnin saamiseen kompetenssini ei

yltänyt, vaikka suoritin kurssin hyväksytysti ja pärjäsin kurssilla kohtalaisen hyvin. Silti jo tästä seikasta voitaisiin päätellä, ettei terminologinen kompetenssini ollut tässä kielisuunnassa riittävä, koska muuten olisin läpäissyt kurssin auktorisointiin oikeuttavalla arvosanalla.

Suurin osa termivirheistä eivät olleet auktorisoidun kääntämisen arviointiasteikon mukaan kriittisiä (tutkinnon hylkäämiseen johtavia) tai vakavia, ja liittyivät paljolti tyyliin, usukseen (22) sekä synonyymien poistoihin tai lisäyksiin, ja näiden korjaukset olivat luonteeltaan ehdottavia. Suuri osa termikorjauksista liittyivät enemmän kielellisen ja kulttuurillisen kompetenssin piiriin, kuin terminologisen, koska nämä korjaukset eivät koskeneet asiasisältövirheitä, vaan kieltä, tyyliä ja muotoa (23), ilmaisun virallisuuden astetta tai rekisteriä (24–26) (esimerkiksi leksikografisen yksikön luokittelu puhe- tai arkikieliseksi, slangiin tai jargoniin kuuluvaksi, tai vanhentuneeksi ilmaisuksi). Valtaosa termikorjauksista koskivat pääasiassa termin osia (kuten liitteitä ja prepositioita) ja tyyliseikkoja, eikä termejä kokonaisuuksina.

22. hakusana: torjua rikollisuutta

alkuperäiset vastineet: бороться с преступностью/предотвращать преступность

toimittamani vastineet (vain ilmiasuun, ei asiasisältöön liittyviä muokkauksia):

бороться с преступностью (нсв.); предотвращать преступность (нсв.)

terminologin huomio: предотвращать преступность ('ehkäistä rikollisuutta') on venäjäksi epätyypillinen yhdistelmä, joka kannattaisi ottaa pois

→ omaa "kielikorvaani" tämä raakan sanaston vastine "ei häirinnyt", mutta täysnatiivin "seulaan" se tarttui

lopullinen sana-artikkeli:

torjua rikollisuutta

бороться с преступностью (нсв.)

23. hakusana: virka-apupyynnön vastaanottanut tulliviranomainen

alkuperäinen vastine: запрашиваемый таможенный орган

toimittamani vastine:

таможенный орган, запрашиваемый в служебной помощи

terminologin vastineet: таможенный орган, у которого запрашивается служебная помощь; таможенный орган, принявший заявку об оказании служебной помощи

lopullinen sana-artikkeli:

virka-apupyynnön vastaanottanut tulliviranomainen

таможенный орган, у которого запрашивается служебная помощь; таможенный орган, принявший заявку об оказании служебной помощи

24. hakusana: rokotustodistus
alkuperäinen ja hyväksymäni vastine: справка о прививке

terminologin virallisempi vastine: сертификат о вакцинации

lopullinen sana-artikkeli:

rokotustodistus
сертификат о вакцинации
25. hakusana: törkeä petos
alkuperäinen ja hyväksymäni vastine: крупное мошенничество

terminologin virallisempi vastine: мошенничество в особо крупных размерах

lopullinen sana-artikkeli:

törkeä petos
мошенничество в особо крупных размерах
26. hakusana: tietojenkalastelu; verkkourkinta
alkuperäinen ja hyväksymäni vastine: фишинг

terminologin virallisempi vastine: интернет-мошенничество с целью хищения личных данных

lopullinen sana-artikkeli:

verkkourkinta; tietojenkalastelu
интернет-мошенничество с целью хищения личных данных; фишинг (жарг.)

Vaikka korjausten kokonaismäärän perusteella tekemäni terminologinen työ ei ollut ammattilaisen tasoa, mielestäni terminologista kompetenssiani olisi asianmukaista arvioida auktorisoidun kääntämisen arviointikriteerein, eli erityistä huomiota olisi syytä kiinnittää kriittisiin ja vakaviin asiavirheisiin. Tämä siksi, että kyseiset virhetyypit ovat myös auktorisoidun kääntäjän tutkinnon saamisen suurimmat esteet, koska niistä johtuvat tosielämän seuraukset voivat olla konkreettisempia ja vakavampia, sillä ne voivat johtaa oikeuden vääristymiseen ja merkittäviin taloudellisiin vahinkoihin. Auktorisoidun kääntämisen toimeksiannoista erityisesti kieliparissa suomi–venäjä hyvin suuri osa myös liittyy juuri lain ja hallinnon alan teksteihin. Toimittamastani sanastosta löytyikin ainakin kolme kriittiseksi arvioimaani asiavirhettä⁸ ja muutama virhe, jotka luokittelen vakaviksi. Kaikki kolme kriittistä virhettä liittyivät termisynonymian tunnistamiseen (27–29).

⁸ Olen laskenut saman asiavirheen vain kerran eli en ole laskenut erikseen esimerkiksi substantiivivirhettä ja verbivirhettä omiksi virheikseen, koska useiden termivirheiden taustalla on sama käsitevirhe, joka on tapahtunut kerran käsiteanalyysin aikana ja siirtynyt kaikkiin käsitteeseen liittyviin sana-artikkeleihin (esimerkiksi 1. *konfiskaatio* ja *konfiskoida* sekä *takavarikointi* ja *takavarikoida*; 2. *pidätys* ja *pidättää* sekä *vangitseminen* ja *vangita*; 3. *karkottaminen maasta* ja *karkottaa maasta*; tässä yhteensä kolme virhettä, vaikka sana-artikkeleita useampia).

27. hakusana: karkottaminen (*maasta*); maastakarkotus
alkuperäiset vastineet: выселение; депортация

toimittamani vastineet:

депортация; **высылка из страны**

terminologin korjaus: *высылка из страны* tarkoittaa *käännyttämistä maasta*, joka on täysin eri termi, kuin *karkottaminen* [kriittinen asiavirhe]

lopulliset sana-artikkelit:

karkottaminen (*maasta*)
депортация

käännyttäminen (*maasta*)
высылка из страны

28. hakusanat: takavarikoida ja tuomita menetetyksi (*valtiolle*)
alkuperäiset vastineet: конфисковать; изъять/изымать; производить изъятие ja
конфисковать (*в пользу государства*)

→ alkuperäinen tekijä on siis tulkinnut nämä termit synonyymeiksi samasta *конфисковать*-vastineesta päätellen, mutta hakusanat on laitettu omiin sana-artikkeleihinsa; tekemäni käsiteanalyysin perusteella päädyin kuitenkin lopputulokseen, että kyseiset termit tarkoittavat eri asiaa: *takavarikointi* liittyisi tavaran väliaikaiseen haltuunottoon, kun taas *menetetyksi tuomitseminen* eli *конфискointi* tarkoittaisi tavaran lopullista poisottoa

toimittamani sana-artikkelit:

takavarikoida; ottaa viranomaisen haltuun
арестовать (*св.*); арестовывать (*нсв.*); наложить арест (*св.*); накладывать арест (*нсв.*);
произвести **выемку** (*св.*); производить **выемку** (*нсв.*)

konfiskoida; tuomita menetetyksi; tuomita menetetyksi valtiolle
изъять (*св.*); изымать (*нсв.*); конфисковать (*св.*); конфисковывать (*нсв.*); конфисковать в пользу государства (*св.*); конфисковывать в пользу государства (*нсв.*)

terminologin korjaukset (takavarikoida-artikkeli): *арестовать/арестовывать* sekä *наложить/накладывать арест* eivät sovi tähän asiayhteyteen, sen sijaan pitäisi lisätä *изъять/изымать* sekä *произвести/производить изъятие*

terminologin korjaukset (konfiskoida-artikkeli): *изъять/изымать* on vastine *takavarikoinnille* eli väliaikaiselle haltuunotolle [kriittinen asiavirhe]

lopulliset sana-artikkelit:

takavarikoida; ottaa viranomaisen haltuun
изъять (*св.*); изымать (*нсв.*); произвести изъятие (*св.*); производить изъятие (*нсв.*);
произвести **выемку** (*документов*) (*св.*); производить **выемку** (*документов*) (*нсв.*)

konfiskoida; tuomita menetetyksi; tuomita menetetyksi valtiolle
конфисковать (*св.*); конфисковывать (*нсв.*); конфисковать в пользу государства (*св.*);
конфисковывать в пользу государства (*нсв.*)

29. hakusana: pidättäminen
alkuperäiset vastineet: задержание/арест

toimittamani vastineet:
арест; задержание

terminologin korjaus: venäjässä *арест* ja *задержание* tarkoittavat eri asiaa: *арест* ('aresti', 'pidätys') sekä *заключение под стражу* ('vangitseminen vartioinnin alaiseksi') viittaavat varsinaiseen kiinniottoon tai vangitsemiseen, *задержание* ('pidätys') tarkoittaa vangitsemisvaihetta edeltävää "pysäyttämistä" viranomaisen toimesta [kriittinen asiavirhe]

lopulliset sana-artikkelit:

pidätys; pidättäminen
задержание

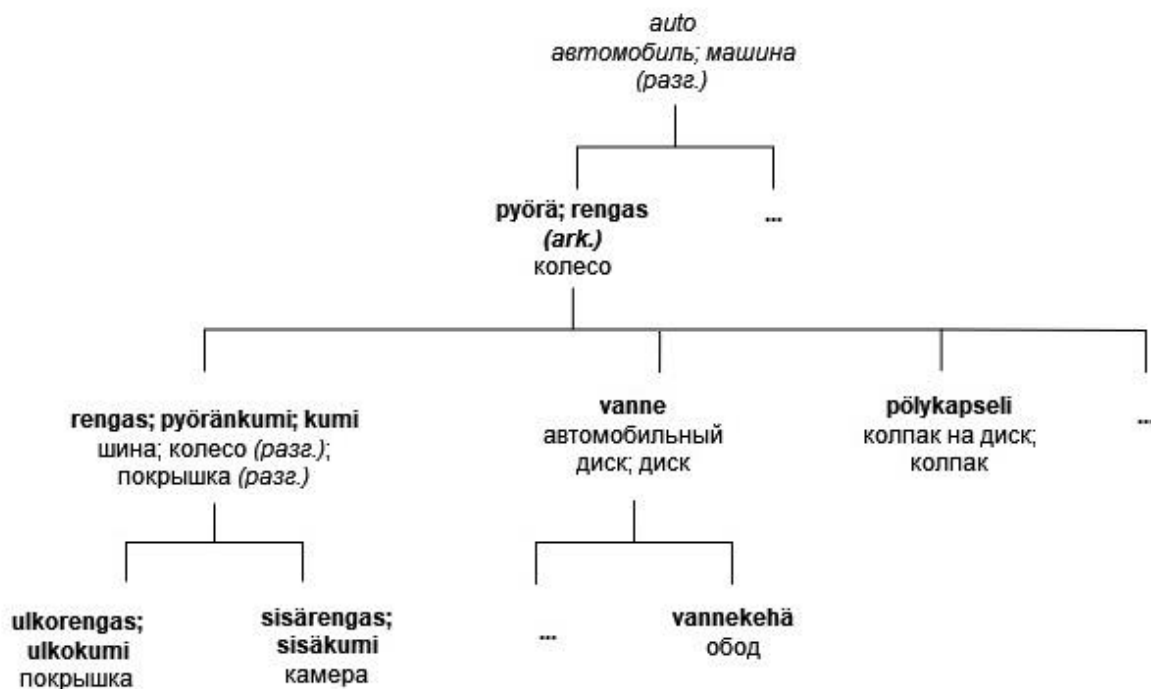
vangitseminen (*pidätyksen jälkeen*)
арест; заключение под стражу

Kriittisten virheiden lisäksi poimin terminologian asiantuntijan tarkistamasta ja kommentoimasta Word-tiedostostani seuraavat hakusanat, joiden vastineissa oli suuria asiasisällön oikeellisuuteen liittyviä puutteita, vaikka ei kriittisiä: *esitutkinta, kiskonta, poliittinen rikos, rikoslaki, sakkorangaistus, salassapitorikkomus, salassapitorikos, voimakeinojen käyttö*. Aihepiireiltään nämä vakavat sekä muut lievemmat termivirheet johtuivat lähes poikkeuksetta substanssiosaamisen puutteesta, jota en saanut paikattua tiedonhaulla, ja lukuisten yritysten jälkeenkin ratkaisemattomiksi jääneiden termiongelmien kohdalla käytin alkuperäisiä, raakanaston vastineita.

Terminologisen kompetenssin tarpeeni rajautui toimittamistyön aikana termien (käsitteiden) sisällön selvittämiseen tiedonhaun ja käsiteanalyysin avulla. Tiedonhakutaidot kuuluvat vahvasti kääntäjän toiseen eli kääntämiseen liittyvään kompetenssiin, joten terminologinen kompetenssi tavallaan sisältää tai tarvitsee pohjakeseen kääntämiseen liittyvää kompetenssia. Käsiteanalyysia tein niin lähtökielen termeille kuin vastineillekin. Käsiteanalyysi oli jatkuva apuvälineeni termien toimittamisessa, mutta pääosin se tapahtui hyvin nopeasti pääni sisällä. Vaikka kaksikielinen erikoisan sanasto ei olekaan yhtenäinen teksti, josta termit olisi poimittava ja josta sitten laadittaisiin käsitejärjestelmä, käytin rinnakkaistekstejä tässä hyväksi. Paperille laadin lopulta yhteensä noin viisitoista käsitejärjestelmää, mutta lisäksi keräsin saman aihealueen termejä paperiarkeille ja selvitin niitä (erityisesti potentiaalista synonymiaa, homonymiaa ja polysemiaa) vapaamuotoisesti ilman käsitekaavioiden laatimista. Olennaisia ja erottavia käsitepiirteitä kirjasin vapaamuotoisesti termien alle, joita epäilin synonyymeiksi, osasynonyymeiksi tai lähi- ja vieruskäsitteiksi, minkä jälkeen yhdistin niihin raakavastineita, löytämiäni vastineita tai muodostamiani keinotekoisia vastineita sen perusteella, mitä olin

selvittänyt niiden olennaisista ja erottavista käsitepiirteistä. Osa käsiteanalyysistä tapahtui myös Excel-tiedostossa temaattisen jaottelun yhteydessä.

Seuraavaksi yksinkertainen esimerkki auton osista tekemästäni käsiteanalyysistä ja -järjestelmästä (kuva 4). Raakasanastossa *rengas* eli *pyöränkumi* (*шина*) ja *pyörä* (*колесо*) oli laitettu synonyymeiksi, koska arkikielessä renkaiksi kutsutaan usein juuri pyörän kumiosia. Auton renkaissa ei myöskään nykyään yleensä ole erikseen ulko- ja sisäkumia, mutta arkivenäjässä *ulkokumia* vastaavaa *покрышка*-termiä käytetään puhuttaessa koko pyörän kumiosasta (esimerkiksi *менять покрышки* ~ 'vaihtaa renkaat').

Kuva 4. Käsiteanalyysi ja sen tuloksena syntynyt koostumussuhteinen käsitejärjestelmä (lyhennetty) auton *pyörästä* ja muista siihen liittyvistä käsitteistä ja termeistä.

Kaiken kaikkiaan katson terminologisen kompetenssin tärkeimmäksi kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetenssiksi, koska suurimmat ja vakavimmat tekemäni virheet ja puutteet liittyivät terminologiaan, ja toisaalta erikoisalan viestinnässä juuri termien oikeellisuus ja yksiselitteisyys menee onnistuneen sanaston (ja sen avulla tapahtuvan toiminnan) näkökulmasta ohi leksikografisen osaamisen. Terminologisesta kompetenssista riippuu siis se, tuleeko sanastotuotteesta asiasisällöltään virheetön, mikä on erikoisalalla ja erityisesti viranomaistoiminnassa erittäin tärkeää. Leksikografisen kompetenssin piiriin kuuluu taas sen takaaminen, että sanastotuotteesta tulee käyttäjätavallinen ja ammattimaisesti laadittu kokonaisuus – olennainen tavoite sekin, mutta terminologiaan liittyvät puutteet ovat tässä

kontekstissa mielestäni painavampia. Erikoisalan ja viranomaistoiminnan ollessa kyseessä annan pääpainon siis ensimmäiselle, eli asiasisällön virheettömyydelle, koska siitä johtuvat virheet voivat johtaa vakavampiin seuraamuksiin, kuin ei paras mahdollinen käyttökokemus sanastosta. Arvioin suurimman osan tekemistäni terminologisista virheistä johtuvan puuttuvasta tullimiljöön substanssiosaamisestani. Toisaalta valtaosa virheellisistä tai puutteellisista termivastineista, jotka olin toimittajana ”päästänyt läpi”, olivat peräisin tullin asiantuntijoiden laatimasta raakanastosta ilman omia muokkauksiani. Näin ollen oman terminologisen työni tuloksena sanastosta tuli yleisesti ottaen parempi, kuin sen raakaversio, mutta terminologian asiantuntija, joka suoritti viimeisen korjauskierroksen, teki siitä entistä paremman. Kriittiset ja vakavat termivirheet, joita oli yhteensä noin 10–20, eivät ole kuitenkaan mielestäni puolusteltavissa, vaan ne osoittivat terminologisen kompetenssini puutteelliseksi kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan tehtävään itsenäisesti kielisuunnassa suomi–venäjä.

3.2.4 Psykologinen kompetenssi

Toimittamani sanastotuotteen siististä ulkoasusta ja toimeksiantajan positiivisesta palautteesta päätellen minulla oli tarpeeksi psykologista kompetenssia työn suorittamiseen kiitettävästi. Ottaen huomioon toimeksiannon puitteet ja käytössä olevat resurssit, olisin itsekin toimeksiantajana ottanut mielelläni kaltaiseni tutkielmaa vaille valmiin maisterin tullisanaston toimittajaksi, jolle sanaston kohdekieli ei kuitenkaan ole vieraana opittu kieli. Kuten mainitsin jo aikaisemmin, projektin jälkeen olen kuitenkin hiukan epävarma omasta toimittajan kompetenssistani enkä vielä uskaltaisi ryhtyä vastaavaan projektiin täysin itsenäisesti, asiantuntijan palkalla ja reaalisen työelämän aikaehdoilla.

Vaikka toimeksiantajalla oli ainoastaan positiivista sanottavaa lopputuotteesta ja suoritin projektin määräajassa, itse olen kuitenkin tietoinen kaikista projektin vaiheista ja sen aikana ilmenneistä mielentiloistani, tunteistani, asennoitumisestani, tekemistäni valinnoista ja päätöksistä sekä niiden takana olevasta motivaatiosta, ja minun on myönnettävä, että olisin voinut suoriutua työstä paremmin, mikäli olisin ollut vielä tunnollisempi, huolellisempi ja pedanttisempi. Erityisesti polyseemien ja homonymien erottelussa sekä monikkomuotojen käytössä olisin voinut olla loogisempi ja tarkempi, jolloin tullisanaston taso olisi voinut lähennellä ammattilaisen tasoa. Tässä nähdään, kuinka psykologinen kompetenssi tukisi leksikografista ja terminologista kompetenssia. Mitä tulee kielelliseen ja kulttuurilliseen kompetenssiin, tässä vaiheessa opintoja ja elämää venäjän kielitaitoni tuskin enää nousee

täysnatiivin tasolle (vaikka olisin kuinka ahkera ja motivoitunut eli ”psykologisesti kompetentti”), mutta siltikään en pitäisi venäjää B-työkielenäni, vaan arvioin sen joka tapauksessa yltävän EMT-kompetenssikehityksen vaatimalle C1-tasolle. Ahkeruuden suhteen omatuntoni ei puolestaan ole painolastia: en laiskotellut missään vaiheessa projektia ja tein projektin palkattomasti. Tärkein projektista saamani pääoma onkin oman alan työkokemus, suosittelijoita ansioluettelooni sekä mahdollisesti positiivista ammattijulkisuutta, jos tullisanasto julkaistaan virallisesti.

Berkovin (2004) luettelemat henkilökohtaiset ominaisuudet eli ahkeruus, tunnollisuus, huolellisuus ja pedanttisuus tulivat todella tarpeeseen ja niiden ohella korostuivat myös seuraavat luonteenpiirteet, ominaisuudet, asenteet ja mentaaliset kyvyt: kärsivällisyys, sinnikkyys, pitkäjänteisyys, tarkkaavaisuus yksityiskohdissa sekä kyky keskittyä niihin, hyvä keskittymiskyky ja stressinsietokyky yleisesti, systemaattinen työote, täsmällisyys sekä keskeneräisyyden sietäminen ja perfektionismin kanssa kamppailu ”leksikografian antinomioiden” eli sisäisten ristiriitojen kohdalla (ks. Kudashev 2007, 68). Tärkeää oli myös motivoituneisuus jatkuvaan muokkaamiseen: sanakirjatyön iteratiivisuus pakottaa keskeneräisyyden sietämiseen, mikä voi olla henkisesti (mentaalisesti, emotionaalisesti) haastavaa, ja minimaalinen kokemukseni sanakirja- ja termityöstä lisäsi iteratiivisuutta entisestään. Keskeneräisyyden sietäminen voi olla erityisen haastavaa perfektionistiselle luonteelle, vaikka samaan aikaan perfektionistille luontaista pedanttisuutta ja tarkkuutta ehdottomasti tarvitaan sanastotyössä. Iteratiivisuus ja keskeneräisyyden sietäminen voivat olla myös henkisesti haastavia esimerkiksi kummalle tahansa seuraavista ”ääripääluonteista” (tai asenteista työntekoon): tiukasti ”ylhäältä tuleviin” sääntöihin ja standardeihin työnsä perustavalle tekijälle, tai vastaavasti hyvin luovalle ja spontaanille tekijälle, jolle edellä mainitut tuntuvat kahlitsevilta. Jos olisi pakko valita, luokittelisin itseni enemmän jälkimmäiseen. Yhteenvetona voidaan psykologisesta kompetenssista sanoa, että jatkuvaan ”kultaisella keskiteillä” pysymiseen (ks. Kudashev 2007, 68–69) opettelu vaatii sinnikkyyttä ja motivoituneisuutta. Kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajalta edellytetään pedanttisuutta, tarkkuutta ja systemaattisuutta, mutta samanaikaisesti myös kykyä luovaan prosessiin sekä kompromissien ja subjektiivisuuden sietämistä.

Kuten elämässä yleensä, psykologisen kompetenssin piiriin kuuluvilla ominaisuuksilla ja asenteilla on suurta merkitystä muiden kompetenssien kartuttamisessa ja niissä ilmenneiden puutteiden paikkaamisessa. Ahkera, tunnollinen, pedanttinen ja pikkutarkka henkilö sopii kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan tehtävään ehdottomasti paremmin, kuin

sellainen ”vapaasielu”, jolle tällaisia ominaisuuksia vaativat tehtävät tuottavat ylivoimaiseksi käyvää turhautumista ja yllirasittavat keskittymiskykyä sekä tukahduttavat luovuuden ja inspiraation.

Omalla kohdallani henkistä kuormittumista lisäsi samanaikaisesti meneillään oleva pro gradu -projekti ja toimittamistyön dokumentointi. Itse asiassa uskoisin, että palkallisuus sekä muiden vastaavien laajahkojen projektien poissaolo samanaikaisesti olisi mahdollistanut sen, että olisin asennoitunut vielä tunnollisemmin ja pedanttisemmin isoimpiin kohtaamiini leksikografisiin ja terminologisiin haasteisiin. En pidä mahdottomana, että tällöin työni laatu olisi voinut yltää ammattilaisen tasolle.

Psykologisella kompetenssilla on tiettyjä risteävyksiä persoonallisen ja interpersoonallisen kompetenssin kanssa ja ne voitaisiin yhdistää yhdeksi kompetenssiksi. Voidaan kuitenkin kysyä, vaatiiko kääntäjän työ yleisesti ottaen yhtä suurta tarkkuutta, huolellisuutta ja pedanttisuutta, kuin kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaminen. Asiatekstien kohdalla näin saattaa toisinaan olla, mutta jälkikäteen toimittamisprosessia reflektoidessani olen oman kääntäjäkokemukseni perusteella sitä mieltä, että asiatekstikäntäjän työ ei vaadi ainakaan yhtä suurissa määrin tämän kompetenssin alle luokittelemiani henkilökohtaisia ominaisuuksia tai asenteita, kuin kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaminen. Mitä tulee projektinhallintataitoihin, mielestäni kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajalta vaadittavat projektinhallintataidot ylittävät merkittävästi kääntäjältä vaadittavat projektinhallintataidot, enkä vaatisi kääntäjältä sanaston toimittajan projektinhallintataitoja laajentamalla niillä EMT-viitekehystä. Tämän vuoksi en ole yhdistänyt psykologista sekä persoonallista ja interpersoonallista kompetenssia samaksi kokonaisuudeksi, mutta kysymystä voitaisiin pohtia jatkotutkimuksessa.

4 YHTEENVETO

4.1 Tutkimustulokset ja tutkimuskysymykseen vastaaminen

Tapaustutkimuksella haettiin vastausta kysymykseen, mitä kompetensseja kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja työssään tarvitsee. Vaikka toimitettavana olevan sanaston erityisluonteella ja ainutlaatuisuudella, toimeksiannon asettamilla puitteilla sekä kyseessä olevalla erikoisalalla on varmasti jonkinlaista vaikutusta toimittajan työnkuvaan, en usko, että näillä seikoilla on suurta merkitystä tehtävässä tarvittujen kompetenssien ja niiden suhteen kannalta. Tutkielmassa lähdettiin liikkeelle aineistosta ja teoriaa haettiin siitä käsin dynaamisesti, joten siitä muotoutui bottom up -tutkimus: teoreettisen osion alussa esitin hypoteesini sanaston toimittajan ”työkalupakista”, jonka perustana toimisi kääntäjän kompetenssikonaisuus (johon myös tekstien toimittaminen tai editointi kuuluu), jonka lisäksi toimittaja tarvitsisi myös erityistyökaluja: leksikografista ja terminologista osaamista. Myös psykologisilla tekijöillä tulisi olemaan merkitystä toimittamistyössä. Hypoteesini perustui aikaisempaan tietooni ja kokemukseeni leksikografiasta ja terminologiasta sekä tullialan raakan sanaston esityöstämisen aikana tekemiini havaintoihin. Toinen hypoteesini liittyi kompetenssien keskinäiseen tärkeysjärjestykseen: oletin, että leksikografisen ja terminologisen kompetenssin merkitys tulee olemaan suurin. Kolmannen hypoteesini mukaan mitä keskeneräisempi toimitettava aineisto on, sitä enemmän toimittaminen tulee muistuttamaan suunnittelua. Seuraavaksi kertaan tutkimuksen tärkeimmät tulokset.

Vaikka ihanteellista on, että erikoisalan sanastoa laaditaan (ja toimitetaan) äidinkieleen päin, arvioni mukaan kielellinen ja kulttuurillinen kompetenssini ylsi C1-tasolle, jota kääntäjän kompetenssiviitekehys vaatii ammattikäntäjältä. Täysnatiivin korjauskierroksella oli tässä suhteessa eli kielitaidon ja kulttuurintuntemuksen näkökulmasta paljon annettavaa, erityisesti interferenssin ja usuksen kohdalla, ja ilman tätä korjauskierrosta työn laatu olisi ollut heikompi, vaikkakin toimeksiannon puitteissa hyväksyttävä. Kulttuurintuntemukseen liittyvä pääomani tuli myös tarpeeseen.

Kääntämiseen liittyvän kompetenssini suhteen en tunne projektin jälkeen suurta epävarmuutta. Mitä tulee erikoisalojen tuntemukseeni, substanssiosaamisen kerryttämisen taitoihini ja tiedonhakutaitoihini, niidenkin osalta asiantuntijan korjauskierroksella oli annettavaa: ammattiterminologin käyttämien lähteiden kirjo oli laajempaa kuin omani ja toisaalta virallisempaa.

En kokenut teknologisessa kompetenssissani olevan mainittavia puutteita. MyTerMS-terminhallintaohjelmani ei ollut täysin itsenäistä alusta loppuun asti, mutta perustelin analyysissä, miksi lasken termi- ja sanakirjatyössä käytettävien ammattiterminhallintaohjelmien käyttötaidon kuuluvan leksikografiseen ja terminologiseen kompetenssiin: sanasto- ja sanakirjatyö ammattityökaluineen ei vakiona sisälly kääntäjän maisteriopintoihin eikä EMT-viitekehyksen asettamiin edellytyksiin, vaan leksikografian ja terminologian kursseja olin suorittanut valinnaisina opintoina.

Persoonallisen ja interpersoonallisen kompetenssin sisällön tiivistin analyysissä projektinhallintataidoiksi. Sanastoprojektinhallintataitoni olivat projektin alussa vaatimattomat (aikaisemmin olin ottanut osaa vain pieneen kurssisanastoprojektiin) ja projektin onnistumiseen oli vaikutusta runsailla aikaresursseilla sekä toimeksiantajan suopeudella opiskelijatyötä kohtaan. Toisaalta arvioin, että juuri löysien aikarajoitteiden vuoksi suhtauduin projektinsuunnitteluun melko rennosti. Tärkeä havainto persoonallisesta ja interpersoonallisesta kompetenssista oli myös, että psykologisella kompetenssilla on siihen erottamaton side: projektinhallinnassa luonteenomainen (ei opittu, synnynnäinen) taipumukseni spontaaneihin työn ”puuskiin” tuli esiin selkeimmin, ja juuri projektinsuunnittelun koin kaikista sanaston toimittajan työnkuvaan kuuluvista osa-alueista henkisesti raskaimmaksi. Kaiken kaikkiaan harjoitusprojekti kartutti projektinhallintataitojani, mutta en vielä uskaltaisi tarttua aitoon, asiantuntijapalkalla ja työelämän ehdoilla tapahtuvaan leksikografiseen toimeksiantoon itsenäisesti, mutta tiimin jäsenenä mielelläni.

Projektin tulosten perusteella palvelujen tarjoamiseen liittyvä kompetenssini oli riittävä, vaikka tarvitsin asiantuntija-apua, jota osasin kuitenkin hakea ja hyödyntää: asiantuntija-avun hankkiminen tarvittaessa voitaisiinkin pitää osana kääntäjän viidettä pääkompetenssia. Myös ammattileksikografeilla ja -terminologeilla ”on lupa” (ja on suotavaa) kääntyä asiantuntijoiden puoleen substanssiosaamisen puutteiden paikkaamiseksi. Näin ollen ainoa viidenteen kääntäjän kompetenssiin liittyvää epävarmuutta aiheuttava seikka oli, etten olisi pärjännyt projektin alusta loppuun saakka itsenäisesti ilman leksikografista ja terminologista asiantuntija-apua, erityisesti liittyen terminhallintaohjelman käytön teknisiin seikkoihin. Tosin tämä seikka risteää leksikografisen ja terminologisen kompetenssin kanssa.

Kaiken kaikkiaan kääntäjänkompetenssit olivat kaikki välttämättömiä kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajalle, ja arvioin niiden olevan kohdallani harjoitusprojektin myötä hyväksyttävällä tasolla siihen nähden, mitä maisteriksi valmistuvalta kääntäjäopiskelijalta vaaditaan. Vaikka täysnatiivin ja kokeneemman asiantuntijan tarkistuskierröksellä oli työn

laatuun nähden paljon annettavaa, mielestäni kaikki leksikografiset tekijät ja ulkoiset tekijät (toimeksiannon ominaisuuteen) huomioon ottaen tein hyväksyttävää jälkeä, lukuun ottamatta muutamaa kriittistä termivirhettä, joita käsitellään terminologisen kompetenssin ruotimisen yhteydessä. Kuten olin oletanutkin, kääntäjänkompetenssit olivat välttämätön muttei riittävä pohja kaksikielisen erikoisan sanaston toimittajan kompetenssikonaisuudelle.

Leksikografisen kompetenssin merkitys korostui tullisanaston toimittamisessa selkeästi: sitä tarvitsin koko tuotteen suunnitteluun ja toteutukseen alusta loppuun asti niin mega-, makro- kuin mikrotasolla. Ilman terminhallintaohjelmaa raakan sanaston toimittaminen ei olisi ollut kannattavaa, koska mekaanisen työn määrä olisi paisunut epäoptimaaliselle tasolle. Vaikka minulla oli käytössäni työtä suuresti helpottava terminhallintaohjelma, mitä pidemmälle toimittaminen eteni, sitä useammin kävi mielessäni ajatus, että työ olisi ollut ehkä helpompaa suorittaa terminhallintaohjelmalla toimisto-ohjelman sijaan alusta asti (jo sanaston inventointivaiheesta lähtien), mutta silloinhan ei kyseessä olisi enää ollut raakan sanaston toimittaminen vaan uuden suunnittelu ja laatiminen, mikä ei ollut tutkimusaiheeni. Inventointi ei ollut myöskään minun käsissäni, mikä oli koko toimeksiannon ja tutkimusaiheen keskeisin seikka, joten on ehkä jossittelua analysoida ajatusta pidemmälle. Leksikografisen kompetenssin merkityksen osalta tulin seuraavaan johtopäätökseen: kääntäjän maisteriopinnot (kääntäjän kompetenssit EMT-viitekehyksen mukaan) antavat hyvät lähtökohdat kaksikielisen erikoisan sanaston toimittamiseen, mutta ratkaisevaa on, että jo kääntäjänopinnoissaan tuleva toimittaja suuntautuu leksikografiaan (ja terminologiaan) valinnaisten opintojen kautta. Valinnaisilla kääntäjänopinnoilla on siis olennainen merkitys sanaston toimittajan kompetenssin kannalta. Tälle pohjalle on jatkossa välttämätöntä rakentaa omaa osaamistaan syventymällä leksikografian (ja terminologian) teoriaan ja harjoittelemalla esimerkiksi vastaavan opiskelijaprojektin tai työharjoittelun kautta. Vasta kartutettuaan tarpeeksi käytännön kokemusta kannattaa ottaa vastaan aitoja, työelämän ehdoilla tapahtuvia leksikografisia toimeksiantoja, joista maksetaan asiantuntijan palkkaa.

Terminologiseen kompetenssiin liittyviä päiväkirjamerkintöjä oli vähemmän, kuin leksikografiseen kompetenssiin liittyviä. Pääosa terminologisen kompetenssin aukoista eli termivirheistä ja -puutteista paljastuikin vasta täysnatiivin ammattiterminologian tarkistuskierröksellä. Vaikka leksikografista kompetenssia tarvitsin jatkuvasti ja sen esiintyvyys korostuu päiväkirjamerkinnöissäni, olen tullut johtopäätökseen, että terminologiseen kompetenssiin liittyvät puutteet ovat erikoisan sanaston kohdalla painavampia, kuin leksikografiseen kompetenssiin liittyvät, koska terminologian oikeellisuus

on erikoisaloilla olennaisimpia kriteerejä viestinnässä käytettävien apuvälineiden arvioinnissa. Terminologisten virheiden ja puutteiden mahdolliset seuraukset voivat nimittäin olla vakavampia, kuin leksikografisten: terminologiasta riippuu väärinkäsitysten välttäminen erikoisalalla, yhteisymmärryksen saavuttaminen ja viestinnän sujuvuus, tätä kautta kustannus- ja muu tehokkuus sekä edelleen vakavimmillaan oikeuden toteutuminen ja taloudelliset seuraukset. Leksikografian ammattitaidosta riippuu enemmän tuotteen käyttöystävällisyys ja yleinen hyödyllisyys, mikä on painava tekijä, mutta ei ehkä yhtä kriittinen. Erityisesti mielestäni terminologian oikeellisuus on tärkeää lain ja hallinnon alalla sekä viranomaisviestinnässä, minkä piiriin tullisanastokin kuuluu. Kun terminologisen kompetenssini tasoa kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan tehtävään nähden arvioidaan auktorisoidun kääntämisen arviointikriteerein, terminologisessa kompetenssissäni oli eniten puutteita muihin kompetensseihin nähden, vaikka katsoin sen tärkeimmäksi kompetenssiksi. Kolmen kriittisen virheen sekä vakavien virheiden perusteella terminologinen kompetenssini ei riittänyt tullisanaston toimittajan tehtävään kielisuunnassa suomi–venäjä, mutta se ei ollut minulle yllätys, koska se ei ollut riittänyt auktorisoinninkaan saamiseen samassa kielisuunnassa.

Psykologiseen kompetenssiin kuuluvia ominaisuuksia ja asenteita minulla oli tarpeeksi sanastoprojektin suorittamiseen tyydyttävästi: aikarajoja ei rikottu ja asiakas oli tyytyväinen lopputulokseen. Samaan aikaan tiedostan, että panostamalla enemmän itseni motivointiin sekä olemalla huolellisempi ja järjestelmällisempi alusta alkaen muiden kompetenssieni puutteita olisi ehkä saatu kurottua umpeen ainakin tiettyyn pisteeseen asti ja työstä olisi voinut tulla systemaattisempi, erityisesti leksikografisesta näkökulmasta. Vaikka olenkin suuntautunut opinnoissani erikoisalojen kääntämiseen, leksikografiaan ja terminologiaan sekä auktorisoituun kääntämiseen, jotka ovat kaikki perinteisesti ajateltuna luontevampia konteksteja pedantille persoonallisuudelle, olen perusluonteeltani enemmän spontaani, luova ja taiteellinen, ja kaikki pedantin ominaisuudet eivät ole minulle luonteenomaisia ja synnynnäisiä vaan hankittuja. Ajoittain raaka-aineiston systematisoinnin haasteellisuus kuormitti mieltäni.

Hypoteesini vahvistui ja vastaus tutkimuskysymykseen voidaan tiivistää seuraavasti. Tullisanaston toimittamisessa leksikografisen ja terminologisen kompetenssin merkitys oli suurin. Kun on kyseessä erikoisala ja viranomaisympäristö, ensisijaisuuden annan terminologiselle kompetenssille, vaikka leksikografisen kompetenssin tärkeys seuraa kintereillä. Kääntäjän kompetenssit ovat kaikki välttämättömiä perusedellytyksiä kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajalle, vaikkakin toimittajan äidinkielellä on merkitystä ja olisikin

ihanteellista, että EMT-viitekehyksen edellyttämän C1-tason sijaan erikoisalan sanastoa toimitettaisiin äidinkieleen (tai vahvimpaan kieleen) päin. Psykologinen kompetenssi tulee esiin toistuvasti muiden kompetenssien yhteydessä ja niitä tukien. Erikoisalan sanaston toimittamisessa pyritään ylläpitämään tasapainoa pedanttisuuden, tarkkuuden ja huolellisuuden sekä toisaalta luovuuden välillä, joten työ voi olla henkisesti kuormittavaa jommallekummalle ääripäälouonteelle, kun ohjaavana periaatteena on ”kultaisella keskiteillä” pysyminen.

4.2 Tutkimuksen kriittinen arviointi, jatkotutkimusmahdollisuudet sekä tutkimustulosten käytännön soveltaminen

Toimeksiantajalle palauttamaani toimitettua sanastoa, sanastoprojektia sekä omia kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetenssejani ja niissä ilmenneitä puutteita olen jo ruotinnut analyysiosiossa: tärkeimpiä kritiikin aiheita olivat terminologiset virheet, polysemian ja homonymian erottelu sekä monikkomuotojen käyttö. Nyt on kuitenkin aika arvioida itse tutkimusta kriittisesti. Arvelen, että tutkimuksella olisi ollut enemmän annettavaa, jos olisin tehnyt syvällisempää selvitystyötä ja määritellyt objektiivisemmin avainkäsitteen *kompetenssi*. Tutkimuksessani on psykologista näkökulmaa muutenkin, ja tämän käsitteen ja termin perusteellisempi avaaminen olisi tuonut sitä lisää ja tehnyt tutkimuksesta mielenkiintoisemman.

Tutkimusaineiston käsittelytavan (aineiston järjestely, esityöstäminen ja muokkaaminen, päiväkirjan muoto ja pitotapa) sekä tutkimusmenetelmän (laadullinen sisältöanalyysi, itsereflektio ja introspektio) valinta onnistui mielestäni hyvin, koska sanastoprojekti itsessään onnistui ja tutkimuskysymyksen saatiin tyydyttävät vastaukset. Aineiston käsittelyssä sekä tutkimusmenetelmän soveltamisessa olisi sen sijaan ollut parannettavaa: sanaston toimittajan päiväkirjan fokus keskittyi liiaksi teknisiin seikkoihin ja käänösstrategioiden kuvaamiseen, vaikka tutkimuksen fokus oli sanaston toimittajan kompetensseissa, joista laatimani muistiinpanot olivat niukkoja verrattuna yksittäisten tietueiden kohdalla läpikäymieni toimittamisvaiheiden dokumentaatiosta. Päiväkirjan puutteellisuus lisäsi siis työmäärääni, koska jouduin ponnistelemaan enemmän hakeakseni kompetensseihin liittyvät havaintoni muististani ja tarkastelemalla aineistoa uudelleen. Onnekseni asiat kuitenkin pulpahtivat esiin muististani, mutta jos olisin ollut huolellisempi päiväkirjan pidossa, analyysin tekeminen olisi ollut helpompaa.

Mielestäni tutkimukseni onnistui tuottamaan uutta tietoa ja raivaamaan polkua leksikografiseen ja terminologiseen tutkimukseen sekä kompetenssitutkimukseen ottamalla mukaan myös

toimittamiseen tai editointiin liittyvää näkökulmaa sekä psykologista näkökulmaa, mutta valitettavasti vain vähän pro gradu -tutkielman rajallisuuden vuoksi. Tutkimuskysymystäni voitaisiin mielestäni tutkia lisää syventymällä sen avainkäsitteisiin, erityisesti *kompetenssi*-käsitteeseen. Itseäni myös kiehtoisi aiheen tutkiminen kvantitatiivisesti, jos mahdollista, jolloin saataisiin ehkä objektiivisempia ja täsmällisempiä tuloksia eri kompetenssien esiintyvyydestä ja niiden keskinäisestä järjestyksestä kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittamisprosessissa.

Tein johdannossa ja analyysissa alustavia pohdintoja tutkimustulosteni mahdollisesta käytännön soveltamisesta: käännös- ja kielipalvelumarkkinoilla tutkimustuloksistani voisi olla hyötyä niin toimeksiantajille kuin niiden vastaanottajille siten, että ensimmäiset voivat paremmin arvioida työhön palkattavien kandidaattien soveltuvuutta työhön ja sen kautta säästää resursseja, ja toiset saavat puolestaan viitteitä siitä, mitä toimeksianto pitää sisällään ja mitä sen suorittaminen edellyttää siihen ryhtyvältä. Sanalla sanoen, tutkimustulosteni tarkastelu voi auttaa tekemään rekrytoinneista vaivattomampia ja sanastohankkeista kustannustehokkaampia.

Kaiken kaikkiaan olen sitä mieltä, etten tämän yhden harjoitusprojektin kautta ole tullut riittävän kompetentiksi itsenäiseksi ammattitason leksikografiksi, mutta uskon, että sanaston toimittajaksi ja tiimileksikografiksi kylläkin. Opin projektin aikana valtavasti toimittamisesta, sanakirjatyöstä ja käännösalan ammattielämästä, mutta en ollut opintojeni perusteella vielä kompetentti kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittaja kielisuunnassa suomi–venäjä. Projektin jälkeen tilanne lienee toinen. Näin ollen standardimuodossaan kääntäjän maisteriopinnot eivät tarjoa kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan kompetensseja, vaan puuttuvat taidot saadaan jatkosyventymisen ja käytännön harjoittelun kautta. Opinnoistani koin olevan tässä projektissa erityistä hyötyä auktorisoidun kääntämisen kurseista ja maisterivaiheen käännösseminaareista sekä ehdottomasti sanastotyön teoreettisesta ja käytännöllisestä kurssista. Mainitut kurssit olivat kaikki valinnaisia eli jo kääntäjänopinnoissaan tulevan kaksikielisen erikoisalan sanaston toimittajan on suuntauduttava alalle. Hyötyä oli myös opintojen aikana kertyneestä vertaispalautekokemuksesta ja muiden opiskelijoiden käännösten korjaamisesta sekä viestinnästä opettajien ja muiden opiskelijoiden kanssa, omien ratkaisujen perustelemisesta ja yliopistoviestinnästä yleisesti.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- Gerd, Aleksandr, Igor Kudashev, Irina Kudasheva & Inkeri Vehmas-Lehto 2008. *Suomalais-venäläinen metsäsanakirja / Финско-русский лесной словарь*. Helsinki: Metsäkustannus.
- Kursu, Eva. Käyttäjäkysely ja toimeksiantajan vastaukset. 10/2020
- Kursu, Eva. Sanaston toimittajan päiväkirja. 10/2021
- Kursu, Eva, Pauli Kuivinen, Olli Kettunen, Maria Lobskaja & Katariina Lehtola. *Suomalais-venäläinen oluenvalmistussanasto*. 2020
- Laakso, Antti 2013. *Poliisisanasto suomi–venäjä*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 19. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/87150/Oppikirjoja19_web.pdf
- LATTER = Julia Souma, Igor Kudashev, Jarmo Koistinen & Mikhail Mikhailov. *Suomalais-venäläinen lakitermien termipankki / Финско-русский терминологический банк юридической терминологии*.
https://puolukka.uta.fi/~igor_kudashev/shttps://www/lat_demo/
- MOT Sanakirjasto. <https://www.sanakirja.fi/>
- Toivanen, Pasi, Kimmo Kuronen & Nadja Danileiko. *Suomalais-venäläinen tullisanasto*. Kursu, Eva & Igor Kudashev (toim.). 5/2021
- Toivanen, Pasi, Kimmo Kuronen & Nadja Danileiko. *Suomalais-venäläisen tullisanaston raakaversio*. 9/2020

Kirjallisuuslähteet

- Berkov, V. P. 2004. *Dvuâzyčnaâ leksikografiâ*. 2-je izd. Moskva: Astrel’.
- Bol’shaja rossijskaâ enciklopediâ: hakusana *язык*. Verkko-versio. Ministerstvo kul’tury Rossijskoj Federacii. <https://bigenc.ru/linguistics/text/4216765>. (s.a.)
- EMT 2017 = European Master’s in Translation Competence Framework 2017.
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fw_2017_en_web.pdf
- Kalliokuusi, Virpi & Katri Seppälä 1999. Vastinetyö sanastoprojektissa. Teoksessa Kaisa Kuhmonen (toim.), *Toimikunnista termitalkoisiin: 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Helsinki: Sanastokeskus TSK, 77–90.
- Kielitoimiston sanakirja: hakusana *toimittaa* ja *editoida*. Verkko-versio. Päivitetty 11.11.2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/toimittaa>, <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/editoida>. (5.11.2021)
- Kudashev, Igor 2007. *Proektirovanie perevodčeskikh slovaroj special’noj leksiki*. Väitöskirja. Helsinki: Yliopistopaino.

- Kudashev, Igor 2013. Sanakirjan suunnittelu ja siihen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Kaisa Lehtosalo & Laura Tyysteri (toim.), *Hyvä sanakirja. Tieteellisiä, käytännöllisiä ja eettisiä näkökulmia leksikografiaan*. Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineen julkaisuja 3. Turku: Turun yliopisto, 3–20.
- Kudashev, Igor & Olga Semenova 2020. Finnish-Russian thematic dictionary for healthcare interpreters: the principles and challenges of compilation. *Terminologija* 27, 31–57.
- Kudashev, Igor 2020. Sähköiset työkalut auttavat parantamaan terminologisen tiedon saavutettavuutta. Teoksessa Maija Hirvonen & Tuija Kinnunen (toim.), *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 199–211.
- Kvitko, I. S., Lejčik, V. M. & Kabančev, G. G. 1986. *Terminovedčeskie problemy redaktirovaniâ*. L'vov: Višša škola.
- Latomaa, Sirkku 2016. Oikoluvusta editointiin. *Kielikello* 4/2016. <https://www.kielikello.fi/-/oikoluvusta-editointiin-tekstin-viimeistelyn-monet-nimet>
- Lehtosalo, Kaisa & Laura Tyysteri 2013. Alkusanat. Teoksessa Kaisa Lehtosalo & Laura Tyysteri (toim.), *Hyvä sanakirja. Tieteellisiä, käytännöllisiä ja eettisiä näkökulmia leksikografiaan*. Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineen julkaisuja 3. Turku: Turun yliopisto, 7–8.
- Niina Nissilä & Anita Nuopponen 2012. Terminologin näkökulma synonymiaan. Teoksessa Nissilä, Niina & Nestori Siponkoski (toim.), *Kielet liikkeessä*. VAKKI-symposiumi XXXII 11–12.2.2021. VAKKI Publications 1. Vaasa: Vaasan yliopisto, 219–229.
- Nykänen, Olli & Virpi Kalliokuusi 1999. Sanastotyön sanastoa. Teoksessa Kaisa Kuhmonen (toim.), *Toimikunnista termitalkoisiin: 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Helsinki: Sanastokeskus TSK, 170–183.
- Pasanen, Päivi 2015. Terminologinen käsiteanalyysi asiatekstin kääntäjän työvälineenä. Teoksessa Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.), *Käännetyt maailmat: johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus, 110–122.
- SFS 1988 = Sanastotyön käsikirja. Soveltavan terminologian periaatteet ja työmenetelmät. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.
- SFS 17100 = SFS-EN ISO 17100:2015. *Käännöspalvelut. Käännöspalveluja koskevat vaatimukset*. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.
- Suonuuti, Heidi 2006. *Sanastotyön opas*. Helsinki: Sanastokeskus TSK.
- Tieteen termipankki: hakusana *interferenssi*. Päivitetty 22.8.2020. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:interferenssi>. (5.11.2021)
- TSK 2006 = *Terminologian sanasto*. Helsinki: Sanastokeskus TSK. <http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/TerminologianSanasto.pdf>
- Vehmas-Lehto, Inkeri 2010. Termit kääntäjän näkökulmasta. Teoksessa Niina Nissilä & Nestori Siponkoski (toim.), *Kieli ja tunteet. Language and emotions. Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys*. VAKKI-juhlasymposiumi XXX 12.–13.2.2010. VAKKI N:o 37. Vaasa: Vaasan yliopisto, 361–372.

LIITTEET

Liite 1. Käyttäjäkysely ja toimeksiantajan vastaukset

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Mikä on sanaston (su–ve) pääasiallinen käyttäjäryhmä? Voit myös kommentoida kirjallisesti.

Merkitse vaihtoehdot numerolla tärkeysjärjestyksessä (1 – hyvin tärkeä, 2 – melko tärkeä, 3 – ei kovin tärkeä, 4 – ei lainkaan tärkeä). Useamman vaihtoehdon voi merkitä samalla numerolla, jos ne ovat yhtä tärkeitä.

a) Suomalaiset (suomea äidinkielenään puhuvat), erityisesti Suomen Venäjän vastaisilla rajanylityspaikoilla työskentelevät tulliviranomaiset.	1
b) Venäläiset (venäjää äidinkielenään puhuvat), erityisesti Venäjän Suomen vastaisilla rajanylityspaikoilla työskentelevät tulliviranomaiset.	1
c) Suomalainen suomi-venäjä-suomi-tulliterminologiaa tarvitseva, tai tulliterminologiasta kiinnostunut viranomainen.	2
d) Venäläinen venäjä-suomi-venäjä-tulliterminologiaa tarvitseva, tai tulliterminologiasta kiinnostunut viranomainen.	2

2. Missä viestintätilanteessa sanastoa (su–ve) käytetään? Voit myös kommentoida kirjallisesti.

Merkitse vaihtoehdot numerolla tärkeysjärjestyksessä (1 – hyvin tärkeä, 2 – melko tärkeä, 3 – ei kovin tärkeä, 4 – ei lainkaan tärkeä). Useamman vaihtoehdon voi merkitä samalla numerolla, jos ne ovat yhtä tärkeitä.

a) Suomalaisten tulliviranomaisten suullinen viestintä venäjänkielisten asiakkaiden (rajanylittäjien) kanssa kenttätilanteissa rajanylityspaikoilla tullitarkastuksen yhteydessä, esim. puhelut.	1
b) Venäläisten tulliviranomaisten suullinen viestintä suomalaisten asiakkaiden (rajanylittäjien) kanssa kenttätilanteissa rajanylityspaikoilla tullitarkastuksen yhteydessä, esim. puhuttelut.	1

c) Suomalaisen rajatulliviranomaisen ja venäläisen rajatulliviranomaisen välinen <i>suullinen</i> viestintä, esim. rajapäälliköiden kuukausitapaamiset.	2
d) Suomalaisen rajatulliviranomaisen ja venäläisen asiakkaan (rajanylittäjän) välinen <i>kirjallinen</i> viestintä (esim. kirjeitse, sakon tai muun asiakirjan lähettäminen yms.).	3
e) Suomalaisten tulliviranomaisten <i>venäjän kielen</i> itsenäinen opiskelu (esim. ilman aiempaa venäjän kielen opiskelua tai osaamista).	2
f) Suomalaisten ja venäläisten tulliviranomaisten <i>tullisanaston</i> opettelu (esim. on aiempaa koulutusta tai osaamista venäjän ja suomen kielissä, mutta tarvitsee oppia tullialalle tyypillisiä sanoja ja ilmaisuja).	2
g) muu: mikä?	

3. Mikä on sanaston (su–ve) pääasiallinen käyttötarkoitus? Voit myös kommentoida kirjallisesti.

Merkitse vaihtoehdot numerolla tärkeysjärjestyksessä (1 – hyvin tärkeä, 2 – melko tärkeä, 3 – ei kovin tärkeä, 4 – ei lainkaan tärkeä). Useamman vaihtoehdon voi merkitä samalla numerolla, jos ne ovat yhtä tärkeitä.

a) passiivinen: tiedon vastaanottamiseen eli luetun ymmärtämiseen (esim. venäjänkielisen asiakirjan lukeminen).	2
b) aktiivinen: tekstin tuottamiseen (esim. sähköpostin kirjoittaminen venäjäksi).	3
c) aktiivinen: puheen tuottamiseen (esim. sanaston käyttäminen kentällä: sanan hakeminen, jos sitä ei muista).	1
d) muu: mikä?	

4. Mitä tietoja haluaisitte yhteen sana-artikkeliin (sana + käännös) sisältyvän? (Teen lisäksi lyhyet sanaston käyttöohjeet liitteeksi, esim. siitä, mitä mikäkin lyhenne tarkoittaa.)

Merkitse vaihtoehdot ruksaamalla.

<p>a) painollisen vokaalin lihavointi</p> <p><i>fi</i> tulliselvitys <i>ru</i> таможенное оформление</p> <p>Huom. heittomerkin käyttö ei valitettavasti onnistu käyttämälläni ohjelmalla ja voi tuottaa teknisiä ongelmia.</p>	X
<p>b) ě-kirjaimen käyttö e-kirjaimen sijasta, kun se äännettäisiin ě:na</p> <p><i>fi</i> maksukyvytön <i>ru</i> неплатёжеспособный</p>	X
<p>c) monikon merkitseminen</p> <p><i>fi</i> psykotrooppiset aineet <i>mon.</i> <i>ru</i> психотропные вещества <i>мн.ч.</i></p>	X
<p>d) lyhenteen merkitseminen</p> <p><i>fi</i> arvonlisävero <i>fi</i> ALV <i>lyh.</i> <i>ru</i> налог на добавленную стоимость <i>ru</i> НДС <i>сокр.</i></p>	X
<p>e) puhekielisyyden/arkikielisyyden merkitseminen</p> <p><i>fi</i> hansikaslokeri <i>ru</i> вещевой ящик <i>ru</i> перчаточный ящик <i>ru</i> бардачок (<i>разг.</i>)</p> <p><i>fi</i> ajokaista <i>fi</i> kaista (<i>ark.</i>) <i>ru</i> полоса движения <i>ru</i> полоса (<i>разг.</i>)</p>	X
<p>f) monimerkityksisten (homonymisten ja polyseemisten) sanojen laittaminen omiin sana-artikkeleihinsa sekä niiden varustaminen lyhyellä selityksellä/merkinnällä, jolla täsmennetään sanan merkitys</p> <p>tulli = maksu vai laitos? → laitetaan kahdeksi omaksi artikkeliksi:</p> <p><i>fi</i> tulli (1) (maksu) <i>ru</i> таможенная пошлина <i>ru</i> пошлина</p> <p><i>fi</i> tulli (2) (laitos) <i>ru</i> таможня</p>	X

Huom. Suosittelemme kaikkia näitä vaihtoehtoja (a–f). Ne on helppo merkitä käyttämälläni ohjelmalla eivätkä ne vie lisätilaa (eivät aiheuta lisärivejä). Sanaston käyttäjät voisivat suoraan oppia sanojen painotuksen oikein, ja painotuksella (ja fonetiikalla muutenkin) on venäjässä suuri merkitys kielitaidon tasossa ja viestinnän sujuvuuden kannalta. Väärä painotus voi aiheuttaa myös merkitysvirheitä (esim. *мука* = jauhot, *мука* = kärsimys). Myös ě-kirjaimen käyttö on suositeltavaa suomalaisille käyttäjille samoista syistä. Venäjää vieraana

kielenä opiskelevilla tulee usein virheitä fonetiikassa, ja nämä pienet merkinnät auttaisivat mielestäni aika paljon, mutta ne saataisiin mukaan hyvin pienellä vaivalla (painotusten merkitseminen ja *ë*-kirjaimen käyttö eivät vie yhtään lisätilaa).

Lisäksi lyhenteen sekä puhekielisyyden/arkikielisyyden merkitseminen auttavat valitsemaan sopivimman vaihtoehdon viestintätilanteesta riippuen (esim. on parempi käyttää virallisessa asiakirjassa vaihtoehtoa *перчаточный ящик*, kun taas kentällä on kätevämpää käyttää lyhyttä arkikielistä ilmaisua *бардачок*, jota asiakas itsekin mitä todennäköisimmin käyttää, koska se on arkisessa kielenkäytössä erittäin yleinen, mutta ei sovi kirjalliseen viranomaisrekisteriin).

Monimerkityksisten sanojen laittaminen merkitysten mukaan omiksi sana-artikkeleiksi on sanastotyön oppaiden mukaan erittäin suositeltavaa. Venäjää oppiva ei voi tietää tai joutuu käyttämään lisäaikaa siihen, että valitsee vastinejonosta juuri tilanteeseen sopivan sanan, kun ne eivät ole synonyymejä keskenään (vaan ovat homonyymeja tai polyseemisiä sanoja), esim. jos olisi tällainen sana-artikkeli:

kuusi
ru ель
ru ёлка
ru шесть

Etенkin tästä tulee ongelma, jos jono on pidempi tai käännettävä sana vaikeampi. Täydet tai hyvin läheiset synonyymit toki merkittäisiin aivan normaalisti peräkkäin samassa sana-artikkelissa:

fi asiantuntijalausunto
ru акт экспертизы
ru заключение специалиста
ru заключение эксперта

Yleiskielisissä sanakirjoissa käytetään paljon muitakin merkintöjä, mutta mielestäni ne olisivat häiritseviä kenttätyössä, esim. jos haetaan jotakin sanaa sanastosta ja on tärkeää, ettei tietoja ei ole liikaa eivätkä ne ”ärsytä”, ”ole tiellä”, ”vilise silmissä”, vaadi ylimääräistä keskittymistä yms. Toisaalta kielen opiskelussa pätee paremmin periaate, että mitä enemmän tietoja, sitä parempi. Muita mahdollisia tietoja ovat esim. sanojen suvut (maskuliini, feminiini, neutri), sanaluokat (substantiivi, verbi...), määritelmä, käyttöesimerkki jne. Niiden tuoma hyöty on mielestäni kuitenkin liian pieni suhteessa siihen työmäärään, joka niiden mukaan ottamiseksi vaadittaisiin, ja lisäksi ne veisivät runsaasti tilaa, varsinkin kaksi viimeistä. Käyttöesimerkin laittaminen ei ole kuitenkaan poissuljettua harkinnanvaraisesti joissakin kinkkisissä tapauksissa.

5. Missä järjestyksessä haluatte (synonyymisten) käännösvastineiden olevan? Halutessasi voit myös kommentoida kirjallisesti.

fi hansikaslokero
ru вещевой ящик
ru перчаточный ящик
ru бардачок (разг.)

➔ Mihin järjestykseen venäjänkieliset vastineet?

Pisteytä järjestykseen vaikuttavat kriteerit (1 – hyvin tärkeä, 2 – melko tärkeä, 3 – ei kovin tärkeä, 4 – ei lainkaan tärkeä). Useamman vaihtoehdon voi merkitä samalla numerolla, jos ne ovat yhtä tärkeitä.

<p>a) aakkosjärjestys</p> <p><i>fi</i> hansikaslokero <i>ru</i> бардачок (разг.) <i>ru</i> вещевой ящик <i>ru</i> перчаточный ящик</p>	4
<p>b) termin virallisuus vs. arki- tai puhekielisyys (virallisin termi ensin)</p> <p><i>fi</i> hansikaslokero <i>ru</i> вещевой ящик <i>ru</i> перчаточный ящик <i>ru</i> бардачок (разг.)</p> <p>→ Kaksi ensimmäistä ovat virallisia ja melko yleisiä (yli miljoona hakutulosta Googlessa), kolmas on puhekielinen mutta arkisessa viestinnässä paljon ymmärrettävämpi ja yleisempi (yli 10 miljoonaa hakutulosta Googlessa). Kaksi ensimmäistä termiä ovat kuitenkin keskenään aakkosjärjestyksessä.</p>	2
<p>c) termin pituus</p> <p>→ Lyhyin vastine ensimmäiseksi</p>	3
<p>d) termin yleisyys (esim. hakutulokset netissä, intuitiivinen arvio: ”vastine X tuntuu vieraammalta ja vähemmän käytetyltä, kuin vastine Y → vastine X ensimmäiseksi”)</p> <p><i>fi</i> ratti <i>ru</i> руль <i>ru</i> рулевое колесо</p> <p><i>fi</i> asiakirjojen väärentäminen <i>ru</i> подделка документов <i>ru</i> фальсификация документов</p>	1
<p>e) muu: mikä?</p>	

Huom. suosittelen vaihtoehtoja b ja/tai d (kunkin sana-artikkelin kohdalla valitaanärkevin ratkaisu, esim. jompikumpi tai molempien yhdistelmä). Virallisempien vastineiden merkitseminen alkuun ja puhe- tai arkikielisten loppuun on mielestäni käyttäjillekin aika intuitiivisesti pääteltävissä oleva kriteeri (jos eivät jaksaa tai ehdi lukea käyttöohjetta). Jos on sellainen sana-artikkeli, jossa kaikki vastineet ovat yhtä virallisia (ei ole arkista tai puhekielistä vastinetta ollenkaan), ne voidaan järjestellä keskenään yleisyyden mukaan.

[asiakkaan kirjallinen kommentti] Periaatteessa meille ei ole suurta väliä missä järjestyksessä käännösvastineet ovat. Ehdottamasi vaihtoehdot B ja/tai D ovat molemmat oikein hyviä. Sanaston käyttötarkoitus huomioiden, puhekielessä käytettävien ilmaisuiden mukanaolo (vaihtoehto B) olisi suotavaa.

6. Minkälaisia viestintäongelmia (kielellisiä ongelmia) Tullissa on ollut venäläisten kollegojen tai asiakkaiden kanssa? Seuraavassa muutamia esimerkkejä, mutta voi kuvailla vapaastikin.

<p>Merkitse vaihtoehdot numerolla tärkeysjärjestyksessä (1 – hyvin tärkeä, 2 – melko tärkeä, 3 – ei kovin tärkeä, 4 – ei lainkaan tärkeä). Useamman vaihtoehdon voi merkitä samalla numerolla, jos ne ovat yhtä tärkeitä.</p>	
<p>a) synonyymien runsas määrä: esim. samasta asiasta puhutaan eri nimityksellä ja osapuolet eivät ymmärrä, että puhuvat samasta asiasta, tai luulevat puhuvansa samasta asiasta, vaikka puhuvat eri asiasta, ja myöhemmin paljastuu, että tulikin väärinkäsitys</p>	3
<p>b) sanojen väärä painottaminen vaikeuttaa ymmärtämistä venäläisen osapuolen osalta</p>	2
<p>a) venäjänkielinen sana puuttuu sanavarastosta tai ei tule mieleen ja viestintä vaikeutuu</p>	1
<p>b) muu: mikä? <u>Jonkin suomalaisen tai venäläisen termin/käsitteen puuttuminen, jolloin joudutaan ikään kuin ”keksimään vastaava termi”, esim. удалённый выпуск = etäluovutus.</u> <u>Koska EU:n tullitermistössä ei ole olemassa käsitettä etäluovutus, joskus on vain pakko keksiä jokin vastine, joka voidaan sitten selittää/kirjoittaa auki, esim. sulkeisiin. Voi aiheuttaa joskus vaikeuksia erityisesti tulkkauksilanteissa, joissa termi ”putkahtaa varoittamatta esiin” (niin kuin yleensä aina käy☺!).</u></p> <p>c) muu: mikä? <u>[asiakkaan kirjallinen kommentti] Jotkin suomen ja venäjän kieliset käsitteet eroavat merkitykseltään toisistaan, esim. pakkokeinot = Suomessa pakkokeinoilla ymmärretään erillisellä lainsäädännöllä määriteltyjä, yleensä rikoksen selvittämiseen liittyviä viranomaistoimenpiteitä, esim. pidätys, telekuuntelu, matkustuskiellon asettaminen, jne.</u> <u>Venäijällä pakkokeinoilla (=принудительные меры) tarkoitetaan ensisijaisesti hoitoonohjausta laitokseen, tai alaikäiselle suunnattuja ns. ”kasvatuksellisia toimenpiteitä”, kun katsotaan, että tehty rikos/rikkomus voidaan sovittaa muutoin, kuin varsinaisin rikosoikeudellisin seuraamuksin.</u> <u>Pakkokeinot venäjäksi, siinä mielessä mitä niillä tarkoitetaan Suomessa on оперативно-розыскные мероприятия = eli, vapaasti käännettynä operatiivis-etsinnälliset toimenpiteet.</u></p>	1

Liite 2. Tullisanaston käyttöohjeet

Sanaston käyttöohjeet

Tässä luvussa selostetaan sanaston rakennetta ja sana-artikkeleiden muotoa, koostumusta ja järjestystä.

Hakuyksiköt on järjestetty aakkosjärjestykseen. Aakkostuksessa ei ole huomioitu väli- tai muita erikoismerkkejä.

Synonyymit on erotettu päähakusanasta puolipisteellä ja aloitettu seuraavalta riviltä. Synonyymit löytyvät sanastosta myös omina viitehakusanoinaan, jolloin niissä on viittaus päähakusanaan (⇒). Viitehakusanoihin ei ole merkitty kieliopillisia tai muita merkintöjä. Myös viitehakusanoille on annettu venäjänkieliset vastineet, esimerkiksi:

polkumyynti; dumpkaus (<i>slangi</i>)	бросовый экспорт; ДЕМПИНГ (<i>жарг.</i>)
dumpkaus ⇒ polkumyynti	бросовый экспорт; ДЕМПИНГ (<i>жарг.</i>)

Homonyymit eli sanat tai ilmaisut, joilla on sama kirjoitusasu mutta jotka tarkoittavat eri käsitteitä, on erotettu toisistaan roomalaisin numeroin, esimerkiksi:

arvotulli I (<i>maksu</i>)	адвалорная пошлина
arvotulli II (<i>korko</i>)	адвалорная ставка

Sanastossa käytetään kielioppiin ja puherekisteriin liittyviä sekä muita merkintöjä, jotka on merkitty kaarisulkeisiin vaaleammalla ja pienemmällä kirjasinkoolla. Käytetyistä lyhenteistä ja merkinnöistä on koottu lista, joka löytyy käyttöohjeiden jälkeen. Samaa merkintätapaa on käytetty myös sanan tai ilmauksen merkityksen täsmentämisessä, esimerkiksi:

vahingonteko (<i>omaisuuteen kohdistuva</i>)	причинение материального ущерба
Portnet	Портнет (<i>электронная система морских портов Финляндии</i>)

Venäjän sanapainot on merkitty lihavoimalla. Venäjänkielisille lyhenteille ja luvuille on myös annettu ääntämishjeet hakasuluissa, esimerkiksi:

arvonlisävero; ALV (<i>lyh.</i>)	налог на добавленную стоимость; НДС [<i>эн-дэ-эс</i>] (<i>сокр.</i>)
---------------------------------------	---

Rattijuopumuksen raja on 0,5 promillea.	Предел для вождения в нетрезвом состоянии при алкогольном опьянении составляет 0,5 [ноль целых пять десятых] промилле.
---	--

Jotkut hakusanat on annettu monikossa johtuen monikkomuodon yleisemmästä käytöstä (esim. *ennaltaehkäisevät rangaistustoimenpiteet*) tai siitä, ettei sanalla ole yksikkömuotoa (esim. *käsiraudat*) tai siitä, ettei yksikkömuotoa ole mielekästä käyttää (esim. *arvopaperimarkkinat*). Joillekin venäjänkielisille vastineille on annettu sekä yksikkö- että monikkomuoto kenttätyön helpottamiseksi, erityisesti auton osien kohdalla, tai jos monikko taipuu tai painottuu poikkeuksellisella tavalla, esimerkiksi:

sivulasi	боковое стекло; боковые стёкла (мн. ч.)
sivupeili	боковое зеркало; боковые зеркала (мн. ч.)

Venäjänkielisistä verbeistä on annettu molemmat aspektit, ensin perfekttiivinen verbimuoto (св. – *совершенный вид глагола*) ja toiseksi imperfektiivinen verbimuoto (нсв. – *несовершенный вид глагола*). Aspektimuotoa ei ole merkitty lainkaan kaksiaspektisten verbien kohdalla (esim. *аннулировать*).

asettaa rajoituksia	наложить ограничения (св.); накладывать ограничения (нсв.)
---------------------	---

Joillekin verbeille on annettu vain jompikumpi muoto johtuen toisen muodon käytön harvinaisuudesta, esimerkiksi:

kantaa vero; periä vero	взимать налог (нсв.)
----------------------------	----------------------

Взимать-verbin perfekttiivinen muoto on *вземлуть*, mutta se on käytöltään erittäin harvinainen.

Joillekin verbeille ei ole annettu aspektimuotoa ollenkaan myöskään siksi, ettei ole loogista puhua kyseessä olevasta toiminnasta jommassakummassa aspektissa, esimerkiksi:

torjua rikollisuutta	бороться с преступностью (нсв.)
----------------------	---------------------------------

Rikollisuuden torjumisesta ei olisi loogista puhua perfekttiivisessä aspektissa, jossa on kyse kertaluonteisesta, loppuun suoritetusta toiminnasta.

Vastineet on pyritty antamaan yleisyysjärjestyksessä tai puherekisterin mukaan – ensimmäiseksi viralliseen kielenkäyttöön sopivimmat ja lopuksi esimerkiksi arkikieliset tai slangiin kuuluvat sanat tai ilmaukset, esimerkiksi:

kaapattu tietokone; orjakone (<i>slangi</i>); zombiekone (<i>slangi</i>)	захваченный компьютер; компьютер-зомби (<i>жарг.</i>)
--	--

Sanastoa seuraa *Fraaseja asiakaspalveluun* -osio, josta löytyy kenttätyössä hyödyllisiä, asiakaspalvelua tukevia suomenkielisiä fraaseja, kysymyksiä ym. venäjänkielisinä käännöksineen. Viimeinen osio on käänteinen *Hakemisto* venäjästä suomeen, joka muodostaa yksinkertaisen sanalistan ja jossa ei ole annettu tarkentavia tietoja. Hakemisto on hyödyllinen apuväline, mutta on tärkeää muistaa, ettei kyseessä ole venäläis-suomalainen sanasto.

Liite 3. Näyte toimitetusta tullisanastosta

	I
ICC ⇒ Kansainvälinen rikostuomioistuin	Международный уголовный суд
identiteettivarkaus	кража личности
ihmiskauppa	торговля людьми
ihmisoikeudet (<i>mon.</i>)	права человека (<i>мн. ч.</i>)
ihmisoikeuksien loukkaaminen	нарушение прав человека
ihmissalakuljettaja	контрабандист людей
ihmissalakuljetus	контрабанда людей
ilkivalta	вандализм; преступное нарушение общественного порядка
ilma-alus	воздушное судно
ilmaliikennejuopumus	управление воздушным судном в состоянии опьянения
ilmansuodattimen kotelo	коробка воздушного фильтра; корпус воздушного фильтра
ilmiantaja; tietolähde	информатор; осведомитель; источник информации
ilmianto	донесение; анонимка (<i>разг.</i>)
ilmoittaa	сообщить (<i>св.</i>); сообщать (<i>нсв.</i>); уведомить (<i>св.</i>); уведомлять (<i>нсв.</i>)
ilmoittaja	заявитель
ilmoittajan kirjanpitoon tehtävä merkintä	отметка, проставляемая в бухгалтерских документах заявителя
ilmoittamatta jättäminen	несообщение; неуведомление
ilmoittaminen	сообщение; уведомление
ilmoitus (<i>kirjallinen</i>)	заявление
imeyttäminen	импрегнация
immateriaaliomaisuus	нематериальная собственность
interaktiivinen televisio (<i>laite</i>)	интерактивный телевизор

Interpol (<i>kansainvälinen rikospoliisi</i>)	Интерпол (<i>международная организация уголовной полиции</i>)
inventaario	инвентарь
inventointi	инвентаризация
ionisoiva säteily	ионизирующее излучение
irtolehti	отрывной лист
IRU ⇒ Kansainvälinen maantiekuljetusliitto	Международный союз автомобильного транспорта
istuin	сиденье; сиденья (<i>мн. ч.</i>)
itsejäljentävä paperi	самокопирующаяся бумага
itseoikaisukeinot (<i>mon.</i>)	меры самокоррекции (<i>мн. ч.</i>)
itseopiskelu	самообучение; самоподготовка
J	
jakelu	рассылка
jaksotullaus	периодическое таможенное декларирование; периодическое декларирование
jalkajousi	арбалет
jalostus	переработка
jalostus EU:n ulkopuolella	переработка за пределами ЕС [<i>e-эс</i>] (<i>сокр.</i>)
jalostus tullialueella	переработка на таможенной территории
jalostus tullialueen ulkopuolella ⇒ ulkoinen jalostus	внешняя переработка; переработка вне таможенной территории
jaosto	отделение; подразделение
jarru	тормоз
jarrupoljin	педаль тормоза; тормозная педаль
jarruvalo	стоп-сигнал; стоп-сигналы (<i>мн. ч.</i>)
jatkokoulutus	дальнейшее обучение; переподготовка; повышение квалификации
jatkoimenpiteet (<i>mon.</i>)	последующие меры (<i>мн. ч.</i>)

johtaja	руководитель; директор
johtosääntö; ohjesääntö	регламент
johtotehtävä	руководящая должность
joukkotuhonta ⇒ kansanmurha	геноцид
joukkotuhon valmistelu	подготовка к геноциду; приготовление к геноциду
julistaa tuomio	объявить приговор (св.); объявлять приговор (нсв.)
julkinen käsittely (<i>oikeusasian</i>)	открытое разбирательство
julkinen sektori ⇒ julkinen talous	государственный сектор экономики; государственный сектор; госсектор
julkinen talous; julkinen sektori	государственный сектор экономики; государственный сектор; госсектор
julkisen kokouksen estäminen	воспрепятствование проведению публичного собрания
junaluettelo	поездная передаточная ведомость; поездная ведомость; ППВ [<i>пэ-пэ-вэ</i>] (сокр.)
juridinen henkilö ⇒ oikeushenkilö	юридическое лицо
jäljennös; kopio	копия
jäljitettävyys	прослеживаемость; отслеживаемость
jäljittää rikos	отследить преступление (св.); отслеживать преступление (нсв.)
jälkikäteiset keinot (<i>mon.</i>); repressiiviset keinot (<i>mon.</i>)	последующие меры (<i>мн. ч.</i>); репрессивные меры (<i>мн. ч.</i>)
jälkitarkastus I	последующая проверка
jälkitarkastus II (<i>kirjanpidon, tilin</i>)	последующий аудит
jälkitullaus	пост-декларирование; декларирование задним числом; декларирование после получения товара
jälleenmittaus (<i>puun</i>)	переобмер (<i>древесины</i>)
jälleentuonti	реимпорт
jälleentuontikielto	запрет на реимпорт
jälleenvienti	реэкспорт

jälleenvientikielto	запрет на реэкспорт
jänis ⇒ salamatkustaja	безбилетный пассажир; безбилетник (разг.); заяц (разг.)
järjestäytynyt rikollisryhmä	организованная преступная группа; организованная преступная группировка; ОПГ [о-пэ-гэ] (сокр.)
järjestäytynyt rikollisuus	организованная преступность
järjestää asian käsittely	организовать разбирательство дела (св.); организовывать разбирательство дела (нсв.)
järjestää huutokauppa ⇒ toimittaa huutokauppa	провести аукцион (св.); проводить аукцион (нсв.); организовать аукцион (св.); организовывать аукцион (нсв.)
jäsenmaa ⇒ jäsenvaltio	государство-член; страна-член
jäsenvaltio; jäsenmaa	государство-член; страна-член
jättää ilmoittamatta	не сообщить (св.); не сообщать (нсв.); не уведомить (св.); не уведомлять (нсв.)
jättää noudattamatta	не выполнить (св.); не выполнять (нсв.); не соблюсти (св.); не соблюдать (нсв.)
jättää palauttamatta	не вернуть (св.); не возвращать (нсв.)
jättää pysäyttämättä	не остановиться (св.); не останавливаться (нсв.)
jättää tavara esittämättä	не представить товар (св.); не представлять товар (нсв.)
jäädäyttäminen (varojen)	замораживание (средств)
jäädäyttää varat	заморозить средства (св.); замораживать средства (нсв.)

РЕЗЮМЕ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Особенности работы и компетенции редактора двуязычного глоссария специальной лексики. На примере редактирования финско-русского глоссария таможенного дела.

1 Введение

В работе специалиста по межкультурной коммуникации нередко встречаются поручения, связанные с редактированием чьей-то незавершённой работы, своего рода «сырого материала». Это также касается различных текстов, переводов и лексикографических или терминологических продуктов, например двуязычных словарей или глоссариев специальной лексики, так как часто их создают не профессиональные лексикографы или терминологи, а специалисты-предметники или же персонал компании, организации или учреждения. Данное явление объясняется, в первую очередь, стремлением к экономии ресурсов. Идеальным решением было бы привлечь к выполнению данной работы профессионального лексикографа или терминолога с самого начала процесса, но, к сожалению, часто данный вариант не рассматривается как эффективный с точки зрения затрат. При таком раскладе вещей возникает вопрос, что, собственно, включает в себя работа редактора двуязычного словаря специальной лексики и какие компетенции требуются от кандидата для успешного и качественного выполнения подобного проекта. Ответ на данный вопрос будет полезен по крайней мере двум группам людей: во-первых, работодателю или рекрутеру, который должен найти самого подходящего кандидата с наименьшими затратами временных, финансовых и других ресурсов, а во-вторых, самому кандидату, который принимает решение о том, стоит ли ему браться за подобный проект.

Целью данной магистерской работы является выяснить посредством тематического исследования, какие компетенции требуются от редактора двуязычного глоссария специальной лексики. Началом данному исследованию послужило поручение, которое мы получили от Таможенной службы Финляндии. Требовалось отредактировать незаконченный финско-русский глоссарий таможенного дела, который в течение двух лет наряду с основными обязанностями составляли сотрудники финской таможни.

«Сырой» глоссарий представлял собою файл Excel, содержащий около двух тысяч словарных статей и дополнительную вкладку, в которую были собраны типичные для обслуживания клиентов таможи фразы и диалоги вместе с их переводами. Поручение требовало следующей степени редактирования глоссария: отредактированный глоссарий должен был представлять собой целостный документ в формате Word, который более не нуждался бы в коррекции содержания, а что касается оформления и внешних параметров, он должен быть определённого рода ориентировочным прототипом. Вопросы окончательного визуального представления и публикации глоссария, а также создание предисловия к нему, были оставлены на усмотрение заказчика.

Данная работа является исследованием по принципу «снизу–вверх», так как на формирование его теоретической части повлияли материал исследования, а также его предварительная обработка. В теоретической части нами был составлен список компетенций, которые необходимы редактору двуязычного глоссария специальной лексики. В процессе исследования мы выясним, подтверждаются ли наши гипотезы и является ли составленный нами список компетенций исчерпывающим. В качестве необходимой базы компетенций редактора выступают компетенции переводчика согласно *Структуре компетенций ЕМТ (European Master's in Translation Competence Framework 2017)*⁹. Кроме данной базы, редактору двуязычного глоссария специальной лексики необходимы также особые компетенции: лексикографическая, терминологическая и «психологическая» компетенция. Теоретическую основу для последних трёх компетенций мы берём по большей части в учебнике двуязычной лексикографии В. П. Беркова (*Двуязычная лексикография. Учебник, 2004*), диссертации И. С. Кудашева *Проектирование переводческих словарей специальной лексики (2007)*, базовых произведениях финской терминологии, таких как *Sanastotyön käsikirja* ('Справочник по терминологической работе', 1988) и ряде статей из данной области.

В ходе редактирования мы документировали процесс в журнале редактора и старались делать это с точки зрения компетенций. В журнале мы записывали, какие компетенции потребовались для разрешения разных проблем, с которыми мы столкнулись, а также взвешивали значимость компетенций. Материалом данного исследования являются

⁹ Все переводы цитат и названий произведений, статей и т. д., а также реферированные тексты, приведённые из англо- и финноязычных источников, являются нашими.

незавершённый глоссарий таможенного дела, отредактированный глоссарий, журнал редактора, а также опрос, вместе с его результатами, который был проведён с представителями заказчика в начале проекта. Кроме программы Word, редактирование глоссария было произведено при помощи терминологической программы MyTerMS. В эмпирической части исследования мы интроспективно анализируем процесс редактирования глоссария таможенного дела с точки зрения компетенций редактора двуязычного глоссария специальной лексики, приводя примеры из материала.

2 Компетенции редактора двуязычного глоссария специальной лексики

Поскольку исследований о компетенциях редактора двуязычного глоссария специальной лексики ранее не проводилось, в данной работе мы можем оттолкнуться от исследования смежной темы: компетенций переводчика. Редактору двуязычного глоссария специальной лексики понадобятся, как минимум, те же компетенции, что и создателю такого продукта, а в трудовой жизни переводчикам нередко поручают такие задания, суть которых заключается в исправлении и редактировании «сырых» переводов коллег. Кроме переводов, поручение может касаться также лексикографических и терминологических продуктов, как и получилось в нашем случае. В этом смысле работа переводчика похожа на работу редактора глоссария. Иными словами, в работу последнего входят компетенции первого, но они не являются исчерпывающими.

Итак, в качестве базы компетенций редактора двуязычного глоссария специальной лексики мы рассматриваем последнюю (2017) версию *Структуры компетенций ЕМТ (European Master's in Translation Competence Framework)*. Согласно данной структуре, профессиональный переводчик должен владеть следующими пятью базовыми компетенциями: 1) языковая и культурная; 2) переводческая; 3) технологическая; 4) персональная и интерперсональная; 5) компетенция, связанная с оказанием (переводческих) услуг (ЕМТ 2017, 4).

Очевидно, что для того, чтобы результаты редактирования были качественными, а затраченные ресурсы сохранились на оптимальном уровне, редактору двуязычного глоссария специальной лексики также необходимы теоретическая основа и опыт лексикографической, терминологической и терминографической работы. Лексикография – это словарная работа, которая заключается в проектировании и составлении словарей. Без лексикографических навыков редактирование глоссария

специальной лексики будет непродуктивно. Терминография – это практическая работа с терминами, которая заключается в проектировании и составлении терминологических продуктов. В основе терминографии лежит теория терминологии – науки о терминах. В задачи терминологии входит инвентаризация терминов и понятий, выяснение отношений между понятиями, определение понятий (составление дефиниций), соединение терминов с понятиями и наоборот, а также сохранение данных, полученных в результате данной работы, например в глоссарии или терминологические банки (терминография) (SFS 1988, 13). В языке для специальных целей и глоссарии специальной лексики термины имеют решающую роль, и успешная коммуникация существенно зависит от правильного представления терминов и их переводных эквивалентов. Таким образом, редактору двуязычного глоссария специальной лексики данные знания и опыт их использования на практике необходимы.

Согласно Беркову (2004, 210) «не всякий человек, хорошо владеющий двумя данными языками, создан для словарной работы». Двуязычный лексикограф должен также «уметь находить точные эквиваленты, быть хорошим переводчиком и стилистом». Важную роль также играют такие личные качества, как «трудолюбие, добросовестность и аккуратность». (там же.) Берков (2004) также не раз упоминает такое персональное качество, как педантичность. В данной работе мы объединили отмеченные в теории личные качества, необходимые редактору двуязычного глоссария специальной лексики, под названием «психологическая компетенция». Кроме упомянутых выше качеств, мы дополним данную компетенцию в аналитической части работы согласно результатам анализа процесса редактирования глоссария таможенного дела. Берков (2004, 210–211) также предупреждает, что «перед началом работы предполагаемым сотрудникам должен быть прочитан курс лекций по двуязычной лексикографии», а также кандидатам необходимо получить опыт словарной работы при помощи тестовых заданий и разбора ошибок вместе с специалистом.

На основе изложенного выше стартового обзора рисуется следующая общая картина: базой компетенций редактора двуязычного глоссария специальной лексики являются компетенции переводчика, сверх которых редактору также нужны особые инструменты – лексикографические, терминологические и терминографические знания и навыки. Редактор также должен иметь определённые личные качества и черты характера. В анализе мы попытаемся выяснить, является ли данный список исчерпывающим, а также какая или какие компетенции приобретут наибольшее значение в редактировании

гlossария таможенного дела. Согласно нашей гипотезе, наибольшее значение в отношении успешного редактирования будут иметь лексикографическая и терминологическая компетенция.

2.1 Компетенции переводчика

Структура компетенций ЕМТ (ЕМТ 2017, 3) раскрывает понятие *компетенция* следующим образом:

демонстрируемая способность использовать знания и навыки, а также персональные, социальные и/или методологические способности в работе или учебных ситуациях, а также в профессиональном и личном развитии.

Иными словами, *компетенция* – это способность использовать на практике все те знания и навыки, которые необходимы для выполнения заданной работы, а также для собственного развития как профессионала и личности. Далее мы рассмотрим поподробнее, из каких элементов состоят пять базовых компетенций переводчика.

Суть *языковой и культурной компетенции* можно свести к высокому уровню знания рабочих языков переводчика – минимум на уровне C1 по европейскому стандарту (использующему шкалу от A1 до C2; C2 лучший) (ЕМТ 2017, 6). *Переводческая компетенция* состоит из всех стратегических, методологических и тематических навыков, которые относятся к процессу перевода (ЕМТ 2017, 7). В *технологическую компетенцию* переводчика входят все те знания и навыки, которые необходимы для использования нынешней и будущей (переводческой) технологии в процессе перевода. *Персональная и интерперсональная компетенция* представляет собой ряд персональных, а также связанных с человеческим общением и сотрудничеством, навыков и характеристик, которые способствуют адаптации и трудоустройству переводчика. Например, такими навыками или качествами являются способность эффективно распоряжаться временем и планировать свою работу, соблюдать установленные сроки, данные инструкции и уточнения, работать в команде в различных рабочих обстановках, использовать социальные сети в профессиональных целях, брать во внимание и адаптировать эргономию рабочего места, постоянная самооценка и обновление своих компетенций. (ЕМТ 2017, 10.) В *компетенцию, связанную с оказанием (переводческих) услуг*, входят такие навыки, как обслуживание клиентов, оказание им услуг в сфере перевода и языковой индустрии в целом, а также способности вести переговоры, управлять проектами и обеспечивать качество услуг (ЕМТ 2017, 11).

Перечисленные выше знания и навыки составляют компетенции переводчика, которые мы взяли в основу компетенций редактора двуязычного глоссария специальной лексики. Однако, редактору глоссария также необходимы специальные компетенции, обусловленные особенностями работы редактора.

2.2 Лексикографическая компетенция

Лексикографическая компетенция – знание теории лексикографии, а также практические навыки – необходима редактору глоссария в первую очередь при проектировании структуры глоссария, а также при представлении лексикографических данных в словарных статьях. В ходе исследования нами было замечено, что чем «сырее» редактируемый материал, тем больше работа редактора похожа на проектирование: на практике мы спроектировали глоссарий заново, поэтому теория проектирования двуязычных словарей (и глоссариев) превосходно подошла для данного исследования и словарного проекта.

Главным принципом лексикографии является «максимум информации на минимуме места – без ущерба для интересов читателя» (Берков 2004, 4). Соблюдение данного принципа требует тщательного проектирования глоссария, любой словарный проект начинается с проектирования. При помощи качественного проектирования становится возможным лучше обеспечить потребности целевой группы глоссария, а также преподать лексикографический материал наилучшим образом (какие объекты описываются в глоссарии, какие данные о них предоставляются и в какой форме). Также проектирование является залогом экономии ресурсов словарного проекта. (Кудашев 2013, 22.) Главными проектируемыми особенностями словаря являются его предназначение, целевая группа, носитель информации, объекты лексикографического описания, а также их содержание и способ представления, средства экономии места и сжатия информации, средства навигации, отношение словаря к произведению, частью которого он является, из каких частей будет состоять словарь, их структура и последовательность, и наконец сам словарный проект (там же, 23–33).

На проектирование словаря влияют *собственно лексикографические факторы* и *внешние факторы*. Первые основаны на потребностях пользователей словаря, а последние относятся к внешним ограничениям. Собственно лексикографические факторы отражают информационные потребности пользователей, а также потребности,

относящиеся к поиску и обработке информации. Внешние факторы – это ресурсы, которыми располагает словарный проект, например персонал, бюджет и рабочая инфраструктура, потенциальные дополнительные требования и пожелания тех инстанций, которые предоставляют данные ресурсы, а также ожидания и традиции более широкого окружения, например языковой группы или общества в целом. (Кудашев 2013, 27–29). На практике все упомянутые выше факторы конкурируют между собой, и лексикографу приходится искать компромиссы и решать вопросы обстоятельно – словарь не может быть систематичным со всех сторон (там же, 28). Факторы, влияющие на проектирование словаря, выясняются при помощи опроса будущих пользователей (Кудашев 2013, 27, 29). Однако, у разных целевых групп разные потребности, и в таком случае следует делать приоритетом потребности главной целевой группы (там же, 22, 24). Итак, проектирование словаря начинается с выяснения потребностей пользователей и внешних ограничений.

Проектирование глоссария – циклический процесс, потому что компоненты глоссария взаимосвязаны и изменения в них влияют на другие компоненты (Кудашев 2013, 23). После выяснения потребностей пользователей и внешних ограничений лексикограф приступает к проектированию структуры словаря, которую можно разделить на три уровня: мега-, макро- и микроуровень. *Мегаструктура* – «взаиморасположение частей словаря», *макроструктура* – «порядок расположения лемм», а *микроструктура* представляет собой структуру одной словарной статьи. (Берков 2004, 15–24.)

2.3 Терминологическая компетенция

Знание теории терминологии и опыт терминографии необходимы редактору глоссария специальной лексики, так как в подобном глоссарии термины играют важнейшую роль. Глоссарий специальной лексики описывает *язык для специальных целей* (фин. *erikoiskieli*), который отличается от повседневного языка, *языка для общих целей* (фин. *yleiskieli*), в первую очередь специальной лексикой, то есть терминами и специальными выражениями, значение которых (по крайней мере в идеале) не зависит от контекста (SFS 1988, 11). Систематичное использование терминов и их безошибочные переводные эквиваленты – залог удачной коммуникации в специальной сфере, а от удачной коммуникации зависит максимальная гладкость и рентабельность любой деятельности.

Основной инструмент терминологии – *понятийный анализ* (фин. *käsiteanalyysi*), при помощи которого выясняются и описываются входящие в определённую совокупность

понятия, а также их взаимосвязи (Suonuuti 1999, 29). На основе понятийного анализа создаётся *понятийная система* (фин. *käsitejärjestelmä*), которую чаще всего выражают визуально в форме *понятийной схемы* (фин. *käsitekaavio*). При помощи понятийного анализа выясняется содержание понятия, после чего для выражающего данное понятие термина находится или создаётся правильный эквивалент в выходном языке (Pasanen 2015, 122). Редактору двуязычного глоссария специальной лексики понятийный анализ необходим для решения терминологических проблем, возникающих при редактировании, таких, как например нахождение отсутствующего эквивалента, ошибки в существующих («сырых») эквивалентах и их коррекция, выявление ложной синонимии и так далее.

2.4 Психологическая компетенция

При ознакомлении с теоретической литературой и «сырым» глоссарием стало понятно, что редактору двуязычного глоссария специальной лексики также понадобятся определённые личные качества, черты характера или по крайней мере определённый подход к работе. Согласно Беркову (2004), среди данных особенностей – трудолюбие, добросовестность, аккуратность, педантичность и креативность. Кудашев (2007, 2013) также отмечает, что при проектировании словаря необходимо умение (и желание) находить компромиссы и «золотую середину».

Интуитивно также понятно, что для того, чтобы создать систематичный, логичный, чистый, целостный и максимально безошибочный справочник из «сырого» файла, напоминающего личные записи и конспекты, потребуются ментальные, эмоциональные и временные затраты, а также технические навыки, умение долго сосредотачиваться и работать циклично, постоянно исправляя один и тот же материал. Такая работа может вызвать технические проблемы и психологическое (ментальное, эмоциональное) утомление, и поэтому психологическая компетенция редактора дополняется следующими качествами: терпеливость, способность концентрироваться, способность (и желание) к решению проблем и постоянному обучению новому.

3 Редактирование финско-русского глоссария таможенного дела

3.1 Материал и метод исследования

Материал данного исследования состоял из «сырого» финско-русского глоссария таможенного дела, отредактированного глоссария, журнала редактора и опроса заказчика. «Сырой» глоссарий представлял собой файл Excel с основной вкладкой, в которой было собрано около 2100 словарных статей, и дополнительной вкладкой, в которой были представлены типичные в таможенной сфере диалоги и фразы, необходимые для общения таможенника и клиента. Список финско-русской лексики (в левом столбце – финские леммы, в правом – русские эквиваленты) был в основном в алфавитном порядке, но леммы и части списков содержали повторы, то есть файл был несистематизированным. Из-за беспорядочности исходного материала нами было принято решение использовать при редактировании глоссария программу по управлению терминами MyTerMS, которая позволяла облегчить работу с «сырым» материалом, так как алгоритм программы не позволял внести одну и ту же лемму более одного раза, алфавитный порядок строился автоматически, и что не менее важно, готовый список словарных статей возможно извлечь из программы автоматизировано, без мануального копирования, в файл Word. Окончательный глоссарий вместе с дополнительными частями мы спроектировали в итоге в программе Word, текстовый файл был также конвертирован в формат PDF.

Процесс редактирования мы документировали в том же файле Excel, в котором находился «сырой» глоссарий. Для документации проблем, с которыми мы столкнулись, а также их решений и потребовавшихся для этого компетенций, мы создали дополнительные столбцы. В итоге данные записи послужили точкой опоры для проведённого нами анализа в последующих главах.

3.2 Редактирование финско-русского глоссария таможенного дела и компетенции, понадобившиеся в данном процессе

3.2.1 Компетенции переводчика

Компетенции переводчика понадобились в процессе редактирования (и проектирования) финско-русского глоссария таможенного дела для базовой работы с языком, переводными эквивалентами, исправления негрубых ошибок, решения стилистических вопросов, использования базовой технологии (офисные программы Excel и Word), а также для общения с клиентом и управления словарным проектом в целом. С точки зрения успешно проведённого проекта и позитивной реакции заказчика, наши компетенции переводчика оказались на оптимальном уровне. Однако, нам понадобилась помощь специалиста-предметника (таможенника) и профессионального лексикографа и терминолога (наш научный руководитель), который проверил отредактированный нами глоссарий, исправил ошибки и дал много полезных рекомендаций, которые позволили повысить качество глоссария. Основываясь на результатах проверочного раунда, мы пришли к заключению, что наших переводческих компетенций было достаточно для удовлетворительного выполнения проекта (отредактированный глоссарий стал лучше, чем его «сырая» версия), но помощь и проверочный раунд специалиста позволили повысить итоговое качество глоссария. Также мы убедились, что в идеале редактор двуязычного глоссария специальной лексики должен быть носителем выходного языка глоссария.

3.2.2 Лексикографическая компетенция

Согласно теории лексикографии, мы начали редактирование глоссария с выяснения собственно лексикографических факторов, а также внешних факторов, влияющих на проектирование словаря (см. Кудашев 2013, 27–30), так как «степень сырости» исходного глоссария повлияла на процесс редактирования таким образом, что он скорее напоминал проектирование. Для данной цели мы провели опрос заказчика в форме множественного выбора с примерами. Часть лексикографической информации, такой как дефиниции, примеры использования и пояснения понятий, отсеялись по результатам опроса и начальных согласований с заказчиком.

На основании выявленных факторов, влияющих на проектирование глоссария, мы приступили к проектированию его мега-, макро- и микроструктуры, руководствуясь

также теорией лексикографии и предыдущим опытом словарной работы. Сначала мы спроектировали мегаструктуру, то есть части глоссария и их порядок, но составление дополнительных частей (например, правила пользования, оглавление, список использованных в глоссарии сокращений и символов) мы оставили на конец проекта, так как данная работа заняла бы гораздо меньше времени, чем основной процесс редактирования 2100 словарных статей и приложения с фразами и диалогами. По желанию заказчика и для экономии ресурсов, мы решили использовать в качестве макроструктуры алфавитный порядок в основном списке лемм и их эквивалентов, а тематическое приложение мы лишь структурировали при помощи заголовков. На проектирование микроструктуры, то есть структуры одной словарной статьи, наряду с результатами опроса также повлияли параметры и ограничения используемой нами технологии, то есть программы MyTerMS¹⁰ и Word.

Главным принципом при проектировании структуры глоссария служил основной принцип лексикографии «максимум информации на минимуме места – без ущерба для интересов читателей» (Берков 2004, 4), а также стремление не увеличивать размер глоссария (таково было пожелание заказчика). Таким образом, мы стремились описать в глоссарии только самую необходимую информацию для главной целевой группы (финских таможенников) в максимально доступной и сжатой форме (для обеспечения лёгкого поиска).

Мы пришли к выводу, что наша лексикографическая компетенция в начале проекта была недостаточной для успешного проведения словарного проекта самостоятельно, так как нам понадобилась помощь профессионального лексикографа, особенно с решением технических вопросов, касающихся использования программы MyTerMS. Также в отредактированном глоссарии осталась ещё некая несистематичность в разграничении полисемии и омонимии, а также использования множественного числа. Однако проект редактирования глоссария таможенного дела послужил нам практикой, во время которой наша лексикографическая компетенция существенно усилилась, и мы были бы очень

¹⁰ Упомянем, что навык пользования программой по управлению терминами мы отнесли не к технологической компетенции переводчика, а к области лексикографии и терминологии, поскольку работа переводчика не требует навыка пользования подобной специализированной технологией, а пройденные нами во время магистерской программы подготовки переводчиков курсы с использованием данной технологии являлись факультативными.

рады принимать участие в групповых словарных проектах для обретения дополнительного опыта и уверенности в собственных компетенциях.

Наша гипотеза о том, что переводческие компетенции необходимы, но недостаточны, для редактирования двуязычного глоссария специальной лексики, подтвердилась: нам удалось выяснить, что магистерская программа подготовки переводчиков в своей стандартной форме не даёт необходимой платформы для лексикографической работы, но будущий редактор двуязычного глоссария должен уже во время учёбы специализироваться на словарной работе, выбирая соответствующие факультативные курсы.

3.3.3 Терминологическая компетенция

Терминологическая (и терминографическая) компетенция нам понадобилась для работы с терминами глоссария таможенного дела и их переводными эквивалентами: их проверки, нахождения ошибок, корректировки и составления. В основном для данной работы мы использовали терминологический инструмент понятийного анализа, при помощи которого мы выясняли суть понятий, стоящих за финскими терминами, и находили подходящие русские эквиваленты. К нашему удивлению, терминов, относящихся непосредственно к таможенному делу, было достаточно мало по сравнению с общезыковой лексикой и терминологией из других специальных сфер, например экономики, юриспруденции, права и управления, профилактики преступности, пограничной охраны, военного дела, политики и государственной безопасности.

Нами было составлено около пятнадцати понятийных схем, но в основном мы проводили понятийный анализ очень быстро и точно, не на бумаге, а «в голове», выясняя и конспектируя суть и основные характеристики специальных понятий и выражающих их терминов. Несмотря на то, что в журнале редактора гораздо меньше записей о терминологических проблемах, их решении и использовании терминологической компетенции, чем, например лексикографической, мы считаем, что недостатки в данной компетенции имеют больший вес, чем в лексикографической, так как в специальной сфере термины и их правильные эквиваленты имеют решающую роль в успешности коммуникации, а последствия ошибок, допущенных в терминологической сфере, могут быть намного тяжелее, чем последствия недостатков в других компетенциях, в том числе лексикографической. От уровня лексикографической компетенции редактора зависит, насколько профессионально выполненным, удобным в использовании и полезным

гlossарий будет в итоге, но серьёзные экономические или правовые последствия недостатки в данной компетенции вряд ли повлекут, что нельзя сказать о терминологической компетенции. Мы оценивали нашу терминологическую компетенцию, применяя критерии оценки, используемые в авторизованном переводе, и проверочный раунд профессионального терминолога показал, что наша терминологическая компетенция оказалась недостаточной для самостоятельного словарного проекта с финского на русский язык, так как в отредактированном нами гlossарии были найдены три критические ошибки, которые стали бы причиной провала экзамена по авторизованному переводу, а также около пятнадцати серьёзных ошибок, определённое количество которых также привело бы к провалу экзамена.

3.3.4 Психологическая компетенция

Хотя у заказчика не было никаких претензий по поводу готового гlossария и его отзыв был исключительно позитивным, а проект был выполнен вовремя, только мы в итоге осознаём все стадии проекта и наши проявившиеся за это время ментальные состояния, эмоции, принятые нами решения и сделанные нами выборы, а также мотивацию, стоящую за ними. Конечно, мы могли бы быть логичнее, внимательнее и терпеливее в отношении разделения полисемии и омонимии, а также использования множественного числа, и в этом случае уровень гlossария мог бы достичь профессионального уровня. Критических и серьёзных терминологических ошибок, скорее всего, можно было бы также избежать, если бы наш подход был более тщательным к поиску и обработке предметной информации. Здесь мы можем наблюдать, каким образом психологическая компетенция может поддерживать остальные, в данном случае лексикографическую и терминологическую.

Психологические особенности, перечисленные Берковым (2004), были нам действительно необходимы, а кроме них особое значение имели также следующие качества: терпеливость, выносливость, терпимость к незавершённости и способность побороть собственный перфекционизм при столкновении с «антиномиями лексикографии», то есть внутренними противоречиями (см. Кудашев 2007, 68). Важной была также мотивация к постоянной корректировке и редактированию: цикличность и итеративность словарной работы вынуждает к принятию незавершённости, что может оказаться эмоциональной нагрузкой, особенно в нашем случае, когда из-за минимального опыта словарной работы цикличность и итеративность присутствовали

ещё ярче. Такая форма работы может оказаться особенно тяжелой для человека-перфекциониста, хотя в то же время, часто присущая именно перфекционистам педантичность и аккуратность, безусловно, необходима в словарной работе. Характер работы редактора двуязычного глоссария специальной лексики может также быть трудным ментально и эмоционально для следующих «характеров-крайностей»: личность, основывающая свой рабочий стиль строго на «данных свыше» правилах и стандартах, или наоборот спонтанная и творческая личность, которую предыдущие сковывают и душат вдохновение.

Таким образом, в заключение о психологической компетенции можно сказать, что для того, чтобы постоянно «держаться золотой середины» (см. Кудашев 2007, 68–69), не впадать в крайности и не принимать «роботообразного» отношения к рабочему процессу, от редактора глоссария требуется мотивированность, терпеливость и упорство. Данные качества необходимы для совмещения одновременно скрупулёзного и творческого процесса редактирования. Редактор должен быть психологически (ментально, эмоционально) готов к компромиссам и определённой доли субъективности в его работе.

Как и во всех трудовых сферах, черты характера и особенности, входящие в психологическую компетенцию, могут оказать существенную роль в пополнении остальных компетенций, а также в компенсации недостатков, обнаруженных в них. Трудлюбивый, добросовестный, педантичный и скрупулёзный человек явно лучше подходит на роль редактора двуязычного глоссария специальной лексики, чем человек с характером «свободной птицы», которому требующая данных качеств работа приносит непреодолимую фрустрацию, душит творческий порыв и вдохновение, и перенагружает память, требуя глубокой концентрации, особенно в деталях.

4 Заключение

Целью данной магистерской работы было найти ответ на вопрос, какими компетенциями должен обладать редактор двуязычного глоссария специальной лексики. Исследование отталкивалось от материала, который повлиял на выбор теоретической информации и на формирование теоретической части работы. Таким образом, наше исследование приобрело тематический характер. В начале теоретической части мы предьявили гипотезу о «рабочем ящике» редактора глоссария, базой которого является совокупность компетенций переводчика, в дополнение к которой редактору также необходимы

специальные «инструменты»: лексикографические и терминологические знания и навыки. Согласно нашей гипотезе, психологические факторы также имеют определённое значение в работе редактора двуязычного глоссария специальной лексики.

В целом все компетенции переводчика были необходимы для редактирования глоссария таможенного дела, и мы пришли к заключению, что у нас они были на приемлемом уровне в начале проекта, то есть образование переводчика предоставило удовлетворительную стартовую базу для словарной работы, учитывая, что мы проходили факультативные курсы по словарной работе. Проверка профессионального терминолога и носителя языка улучшила качество глоссария, но мы считаем, что, учитывая все лексикографические и внешние факторы, повлиявшие на проектирование глоссария (характер и содержание поручения), наших переводческих компетенций было достаточно для приемлемого результата, за исключением нескольких критичных терминологических ошибок.

Значение лексикографической компетенции в редактировании глоссария таможенного дела оказалось существенным: данная компетенция была необходима для проектирования и осуществления всего глоссария на всех его уровнях. Также без навыка работы с программой для словарной работы MyTerMS затраченные ресурсы на редактирование глоссария существенно превысили бы уровень рентабельности. Наше общее заключение о лексикографической компетенции следующее: образование переводчика предоставляет достаточную стартовую площадку для словарной работы, если редактор уже на стадии учёбы ориентируется на лексикографическую область деятельности, выбирая соответственные факультативные курсы. Однако данная подготовка не является достаточной, а только предоставляет отправную точку для дальнейшего изучения предмета и практики. Только после получения достаточного практического опыта лексикографической работы стоит принимать реальные лексикографические заказы на условиях трудовой жизни.

На основании опыта, полученного при редактировании глоссария таможенного дела, мы пришли к выводу, что в случае редактирования глоссария специальной лексики, особенно относящейся к праву и государственному сектору, терминологическая компетенция является самой существенной, так как недостатки в данной компетенции (критические и серьёзные терминологические ошибки) могут привести к серьёзным правовым и экономическим последствиям. Знание предметной области, лексику которой

описывает двуязычный глоссарий, имеет прямую связь с успешным выполнением терминологической работы редактора двуязычного глоссария специальной лексики.

Психологическая компетенция была необходима для редактирования глоссария таможенного дела, так как она влияла на все остальные компетенции. Личные особенности и черты характера, которые мы объединили под названием *психологическая компетенция*, в лучшем случае могут компенсировать недостатки в других компетенциях и помогать избегать критичных ошибок. Работа редактора двуязычного глоссария специальной лексики требует совмещения полярных личных качеств: с одной стороны педантичности, аккуратности, тщательности, внимательности и сосредоточенности, а с другой стороны – креативности и умения давать место субъективности и использовать интуицию. Совмещение данных факторов в работе редактора и постоянное придерживание «золотой середины» требует в свою очередь терпеливости, терпимости к компромиссам, а также настойчивости и эмоциональной выносливости.

Основная гипотеза нашего исследования подтвердилась: составленный нами в теоретической части список компетенций редактора двуязычного глоссария специальной лексики оказался исчерпывающим, за исключением добавления нескольких личных качеств к психологической компетенции. Ответ на вопрос данного исследования можно резюмировать следующим образом: в редактировании глоссария таможенного дела значение лексикографической и терминологической компетенции является первостепенным, однако так как данный глоссарий относится к специальной сфере и нормативно-правовой среде, мы отдаём приоритет терминологической компетенции. Обладание компетенциями переводчика является необходимой базой для редактирования двуязычного глоссария специальной лексики. В идеале редактор подобного глоссария должен быть носителем его выходного языка, хотя *Структура компетенций ЕМТ* требует от компетентного переводчика уровня С1. Психологическая компетенция постоянно всплывает в связи с остальными компетенциями, поддерживая их. Характер работы редактора двуязычного глоссария специальной лексики требует постоянного сохранения баланса между двумя крайностями: с одной стороны лояльностью правилам и педантичностью, а с другой стороны креативностью, использованием интуиции и принятием определённой субъективности, присущей словарной работе, как творческому процессу.